660

660

निवाहदीपिका on विवाहवृंदावन

Vivāha-Deepika on Vivāha : Title

Shri Ganesha son of : Author

Keshavāchārya : Editor

Sam. 1679. : Year, Vols.

: Publisher

660 Vrandāvana. : Remarks

[illegible] श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ तीर्थानामधिपः [illegible] असंत्यक्तवेलास्थि-
तिर्मर्यादा सकलद्विजाधिपसमी[illegible]समुल्लसत्[illegible]लक्ष्मीशोऽखिलदानवारि[illegible]ततप्रस्नि-
ग्ध[illegible]दृष्टिः [illegible] ध्वस्तमलो [illegible]मलयादिभूर्भुवः केदारवान् [illegible] च रत्नपयाची। नत्र प्रथ-
मं गुरुपदं केशवो गुरुर्जयति। तेनोत्कर्षेण वर्तते [illegible] तिउपदिशतीति गुरुः। तेन
वर्वर्तमानः [illegible] तये तीर्थानामधिपइत्यादिविशेषणैः तीर्थाधिराजो [illegible] इत्युक्तं [illegible] तीर्था-
नामधिपः प्रयागः परिस्फुर्यः तत्र प्रमाणमाहुः स्मृतिः [illegible] तत्कृतवेदा
[illegible] कल्पयति। समस्तायुक्तं वतीर्थराजो [illegible] तीर्थानामधिपः सर्वतः
प्रियो गुरुरिति स्मृतेः उक्तं [illegible] पदः कृतस्तेरराजानं। तैर्श्रितं सेतुनिवर्तं यस्यासौ तथा असं-
त्यक्तवेलास्थितिः असंत्यक्तवेला सर्वदा [illegible] कालेष्वितिविहिताचारो येनासौ तथा यस्य
ऽसौ सकलद्विजाधिपसमीक्षासमुल्लसत्। यस्मात्स्थाने तस्य [illegible] कलाः एवना[illegible]ययो
[illegible] यासकलाः ते च द्विजाधिपाः विप्रश्रेष्ठाः तेषां समीक्षा [illegible] तया आ सा प्रा सा भाउप-
ऽखिलापुरुहर्षः तस्य पूरः तं बिभर्ति इति तथा लक्ष्मीशः प्रयागादिधूनवान्द्रायदाल

लक्ष्मीनामीमन्नाननी तस्याः ईशः पतिः अखिलदानवारिसततप्रस्निग्धसद्दृष्टिः अखिलानि अ-
नेकानि च तानि दानानि च तेषां वारि उदकं तेन सततं अनवरतं प्रस्निग्धा प्रकर्षेण आर्द्रा सद्दृ-
ष्टिर्गृहभूमिर्यस्यासौ तथा। घोषध्वस्तमलः घोषेण अध्ययनादिघोषश्रवणेन ध्वस्तः म-
लः पापं येन स तथा। जनानामिति शेषः उरुरूपा सिंधुः उरुः पृथुः यालपातस्याः सिंधुः त-
या सागरः॥ अथ समुद्रपक्षे पदच्छेदः एवं कृतः सिंधुः तीर्थानामधिपः तीर्थराजः उपरि कृतपदः ऊ-
त्कटः पूर्वताः मैनाकादयः तैः श्रितं आश्रितं पदं स्थानं यस्यासौ तथा। पर्वतस्थितिमात्रस्था-
नलक्ष्यापि वस्तुधितसन्निधानात्। असंत्यक्तवेलास्थितिः वेला समुद्रतीरं तस्याः स्थिति
र्मर्यादा। असंत्यक्तवेलास्थितिर्येन स तथा यदि तत्र [illegible] यदाकाले सर्वा सकलाः
परिपूर्णकालो द्विजाधिपश्चंद्रस्तस्य समीक्षा समुदयः तेन आ सा प्रा सा उरुः अधि-
क लगमुत्तुंगपीठ्येन सततया तदा पूरस्तत्र जलपूरस्तत्र स्यात्। चंद्रोदये हि समुद्रस्य ज-
लवृद्धिः तत्रापि पूर्णचंद्रोदये अधिक पूरः इति भावः। लक्ष्मीशः लक्ष्म्याः ईशः पिता। अखि-
लदानवारिसततप्रस्निग्धसद्वृष्टिः अखिलाः दानवाः येषां विष्णवादिरवाः तैः सततं

स्निग्धा शोभमानास्मदाद्दितिः स्वानन्दमूर्तिर्यस्यासौ तथा। यः स्वानन्देति। आदिदेवानि
दसंतीत्यर्थः। वेषधूतमलः घोषेणगर्जनेन ध्वस्तः मलः पातकं येन स तथा। ... तम
फलं जन्मेयेवमं ति स हादधौ। अत्रान्यह निघोषेणव्र स्वदस्या विलीयत ... गात
॥ अथ विष्णुपदे केशवो नारायणो जयति रा... वार्जुनादीनां तानोपदेशार्दीनां अ
धिपः गंगादीनां तत्तादजन्यलात्। क्रान्तश्रितपदः क्रान्तल धरणीधरः शेषः तेनाश्रितपदंय
स्य स तथा शेषशायीत्यर्थः। अस्तंतपककवेला स्थितिर्निवसतिर्येनासौ तथा। यत्... सकल
द्विजाधिपः नीलाशोभमुत्स्तूर स्तत्। यस्मात् पर्यायाशोयाहिकलायेत सः पर्याप्तकलः
द्विजाः पक्षिणः तदधिपो गरुडः। यत्पर्याप्तकलश्चासौ द्विजाधिपश्च। तस्य पदगो नासद
...नं। तयात्रा ... मस्तीमुकुटर्भः तस्याहरः तं बिभर्तीति तथा। लक्ष्मीरि... लीप
तिः अखिलदानवारिसततप्रस्निग्धमानामहितिः दानवारिदितिनो गरुडालेवेनतत प्र
स्निग्धाश्चासौ तदाश्च अखिलास्नेप्स्या। दानवारिसततप्रस्निग्धा सन्नद्दितिर्गन्धवाणी स्व नि २
र्यस्यासौ तथा। कश्च रामावतारादौ यस्य ...गण। क्रमिरेवं विधे निभगिरा घोषध्वस्तम

लः घोषाणां व्रजस्थितिगोपादीनां ध्वस्तमलोयेनासौ तथा। कृष्णावतारे अस्तिदमिदं उक्तपाणि
धु मरा ... गुणदात्॥ ॥ अथ सूर्यपक्षे केशवः सूर्ये केशार रश्मयः नराः तां केशाः यस्यासौ
केशवः केशा ... पतरस्यामिति ... सायां मनुबावेः कथं भूतः केशवः गुरु ... कनयानु
सदीनां ज्योतिः शास्त्रादिज्ञानोपादश्च। अत एवतीर्थानामधिपः तीर्थानां ज्यातिः शास्त्रादीनां
अधिपः ... तीर्था ... ध्वरदेव ... विमाना त। क्रान्तश्रितपदः क्रान्तल उदयाचलेन
त्रश्रितपदं ... तत्। उदयशिखरि ... स्वर्ण ... नस्वेद तत्फलकैः अस्तंतपक विलो स्थि
ति बिलोकाल तस्य स्थितिः वसरदिनादि नियमः अस्तंतपकावेला स्थितिर्येनासौ तथा। य
तपर्याप्तकल द्विजाधिपममीलाक ... मुत्स्तूर स्तस्यालयः स्मा सूर्यात् पर्याप्ताः प्राप्ताः
कलाः येनासौ पर्याप्तकलः सचासौ द्विजाधिप ... तस्य पसमीला ... नेतस्य ...
ति दिनं कला। वृद्धिः क्षयश्च। सूर्यकिरणसंसर्गवशादिति गृहगणितवासनाप्रसिद्धश्चासा
। तद्दर्शनलालसाः तेषां उत्कमुत्स्तूरः महाहर्षकरः। तं बिभर्ति ... ति तत्र बाल ... लक्ष्मीशः ल
क्ष्मीरीमयः तामाई ... अखिलतेजसां धाराः अखिल दानवारि सततप्रस्निग्धसपद्दिति
ः अखिलाश्चते दानवारयश्च इन्द्रादिदेवाः तैः प्रततं प्रस्निग्धा शोभमानास्मदद्दितिः स्वान

स्तम्भिर्यस्यासौ मतया॥ इंद्रादिदेवैः सेवित इति तात्पर्यार्थः॥ प्रोषधस्तमल: घौ वेण ना मग[illegible]नेनध
स्य: मलोयेनासौ तथा उरुकरुणापासिंधुः महाकृपासागरः स्थावरजंगमजगत इति विशेषः आदि
त्याद्युदेते इष्टिर्ष्टि इष्टरनंततः प्रजाः इत्यादिकेः इत्यस्य मनुदितश्लोकस्यार्थः॥४॥ अथ पद्मतीव
प्रीतिस्मविवादात्सर्वेकपदं ददावटके शावादित्याय कुटिलो किंतु [illegible] पादिहला
गम्यमनला [illegible] शुभ्रंकारन्नान्तरो [illegible] विविशेष्यसहिता मा [illegible]॥ अना
नादृजा [illegible] तिकाहिं अदिशवोस्यतनयः [illegible] नीकां [illegible]
तिदिनाशहंदादनस्यकरदीइनदीदिलाख्या॥ [illegible] मात्रेण [illegible] केचो लावचाद॥ मति
मेयकुसदा [illegible] धरत्वेन दा॥४॥ [illegible] कुरणं [illegible]
के [illegible] दाक्षनिदमोली मावतीनाम [illegible] चवितलि [illegible] लिय
तस्मान्मंगलनिर्णयाद्यधर्मपादिकाहसद्दीपिका॥ ॥श्रीमत्राज [illegible]
दी [illegible] तिर्मि [illegible] नाचार्यपदं ज्योतिर्विक्कुलावतंसोऽनेककर्त [illegible] श्रीह
[illegible] श्रीकेशवार्क [illegible] कंठीरवादिग्रहगणिताद [illegible]
चनासमेतं [illegible] त्पादर्दी [illegible] संहितास्कंधे [illegible] प्रताल दिक्के [illegible] २

रुजन्मांतरार्जितदुरितोत्पन्नप्रत्यूहनिरासेन ग्रंथसमाप्त्यर्थं मम: तेपि ग्रंथे तत्परिस्पृयार्थं शि
ष्टाचारपरिपालनेन शिष्यशिक्षार्थं च आशीर्लक्षणं मंगलमाचरन् श्रीलक्ष्मीनारायणयोर्[illegible]
लक्षणं प्रथमसंनिवेशं वसंततिलकावृत्तेन वर्णयति॥ श्रीशार्ङ्गिणोः स्तु जतु दोः नवसंनिवेश:
केशाव्ययं चलवलन्नयनांचलश्री: यशांच लयद्घन मंगलमाचचार। श्रृंगारहारमणिको
स्तुभरश्मिगुंफः॥१॥ अयते विश्लेषितौ साम्रो: शार्ङ्गमस्यास्तीति शार्ङ्गी तयोर्लक्ष्मीनारायणयोः
स्तः नवसंनिवेश: नवसंगम: संनिवेशस्तु संस्थाने प्रवेश मंगलेपि चेत्यभिधानात् भावः युष्मा
कं केशाव्ययं केशनाशं स्तु तुकरोत्विति लाशी: नवसंनिवेश जाति विशेषण द्वारेण हचल
वलन्तिविप्रति [illegible] तोचलो: वलतस्तौवलंतौ [illegible] नांतरंगमनं चलनं। तस्मात्सराव[illegible] नेचलनंच
लोचवलतो [illegible] चलदलतः नयनानांश्चचलाः प्रांताः नयनी चलाः चलवंतः॥ नयनानांश्च
चलाः प्रांताः नयनांचलाः चलवंतश्च ते नयनांचलाश्च चलवलन्नयनांचलाः तेषां श्रीशो
भायस्मिन्नवसंनिवेशासतथा॥ समासांतविधेरनित्यत्वात्। कप्रत्ययाभावः पानुराग
परम्परालोकनेन नयनांचलौ चचलौ वलतौ चेति जातिः लक्ष्मा[illegible] ललतया नयनांच
लाभ्यामवावलोकनं युक्तास्मक: यत्र संनिविशे शृंगारहारमणिकौस्तुभरश्मिगुंफ:॥

दत्यथनमंगलंश्रीरदाराग्मात्तीर्णानान् शृंगारस्य सारः शृंगारस्य तस्मादपि शृंगारसार
पतिसत्वकौतस्य शृंगारसारमतिर्वैतुलौ तयोः स्मयः तेषां फलं कंफरावलंबं पस्युफ
ग्रहनपि विवाहवन्नाकृष्टलयोः अथ नंतादेव मंगलं तत्र चक्र अथ नमंगलं श्रियाः शृंगारदरम
ति चार्जिणाः कुकौ कुलः तदन्यमीनां परस्परस्य वत्र वलयधवदानां वास्यपरिगविवाहम
प्रोगवध्वस्वरसादवदस्वं चलयथन मंगलत्वेन क्रियत इति शिष्टसमाचारः तत्रभगिवशेषा
स्वारमालिको कुमारशिष्टं कृतिनैव निष्पन्न इति वाच्यं चवेमंगलं विशता दिदाप्रक्रियाम
मं दा... श्रीकृष्णदेवागः तदुक्तं दिवतावाचकाः शब्दा ये च ये गादिवाचकाः ते सर्वे निवर्ति
या स्फलिपिर्विति नागते पिचेतिपद्धाश्रियः कल्याणनिधिदस्यत्पादौ ॥ अथास्य ... ग्र
सूत्रे नवेन ग्राम एव तथा प्राचीन त्रेवल्लो विशिष्यं घो लयनुम्बे वादिचतुष्टयम्... ग्रार
... वे रसेतातिलकौनाद्य ॥ ... वर्णन गस्तिसुखासुखिरे स्पर्शः ... जिह... दि...
... स्फुरत्परिमलाद्यफलं विवाहावृंदावने विस्वया निविचारस्तं ... रं विवाहवृंदाव
ते ... वंविस्वयामि ग्रन्वर्थं नामदविवाह ... विवाह ... ग्रामलदेण तदर्थं वृंदा
वन ... वृंदावने ... वृंदावनाः वृंदाभि ... गोपीभिः ... परस्परस्पर्शाधिष्ठरण सर्वलंकाद ४

क्रीडादिकं ... तवाचा ग्रन्योपि ... स्नेन सुखेला द्वयः वृंदावनं नाम वनं यमुनातीरे ग्रपि द्वयं ... विकास
नां वृंदविवाहवृंदं तत्र ग्रवतीति विवाहवृंदावनो ग्रत्र हि सम्यक् मद ... फलनिरूपणेन ग्रम ... म
घ परित्यागात् ... मनायादिवाहकरणेन तुच्छ ... सिद्ध दिग्दा रा विवाहवनं येषु ... मस्या ग्रेश्याकृ ष
सूतो विवाहवृंदावने स्फारत स्फुरत्परिमलाद्यफलं स्फारंतिता निस्फारंति तानि स्फारंति विष
तानि स्फुरस्फुरंती स्फुरंतितानि स्फुरंति विकसमानानि परिगतो मलः परिमलः दोषः नावः
कनादि प्राद ... तनुरूपः तेन ग्राद्यानि परिमलाद्यानि स्फारंति स्फुरंति परिम... ग्राद्यानि
फलानि ... फलादीनि यस्मिन् तत्तथा ... नः कीदृशं विचाररम्यो नानाविधमुनिवाक्या
नां सर्वपक्षसिद्धांतरूपसारासारविचारेण रम्यं किं कृत्वा गर्गादिगीर्भिः सारं संवर्ण्य गर्गाद
नां ... परितकलस्यादीनामुपलक्षणं तेषां मध्ये ग्रन्योन्यदर्शनात् गर्गादीनां गिरः
वचनानि तस्यः प्रकारः स्त्रीयादिवाक्यपरित्यागेन बहुमतस्वीकारात्मकं सारं संवर्ण्य मिल
यित्वा नवेकल्लेस्वमतिनैव सारं संवर्ण्येति किं तु वराहमिहिरादिमतानुसारेण ग्रादिशब्देन
लल्लश्रीपतिश्रीधरादीनां ग्रहणं वराहमिहिरादीनां मतमनुसरतीति तथा गर्गादिवाक्या
नां सारासारपर्यालोचनया वराहादिमतानुसारं विचार्य विरचयामीत्यर्थः ग्रत्र स्यानां

मद्वचना नाप्रि[illegible]गर्भादि[illegible] नित्यत्वा मूलत्वेन प्रामाण्यमिति [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] पूर्वे [illegible] स्यो स्यापि विशिष्टं [illegible] तिं [illegible] संबंध [illegible] [illegible] [illegible]
यर्थ्ये प्रसंगेन तद्वक्तं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] संबंधकथनावता तस्मा [illegible] [illegible]
धः सर्वस्य [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] फल [illegible]
[illegible] तस्य [illegible] [illegible] शास्त्रस्य [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तावदाके
नगृहान्तरं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नेनैव प्राप्यन संबंधादि [illegible] [illegible] सव
तिात [illegible] [illegible] [illegible] संबंधः [illegible] परिमलाद्यफललि [illegible] नेन [illegible]
[illegible] तस्यास्य [illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible] कालेन संबाधावा [illegible] [illegible]
[illegible] फलादेश [illegible] शास्त्रेऽधिकारी [illegible] तदुक्तं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ईति रत
स्यास्य [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] लोक [illegible] [illegible] [illegible]
संबंधः उक्तं [illegible] नारदेन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मिति [illegible] तद्दति [illegible] शास्त्र
स्य वेदांगमिति [illegible] संबंध [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] प्रतिपादक
[illegible] प्रतिपाद्य प्रतिपादकत्वेन संबंधः। नक्षत्र [illegible] त्रिकालमीमांसारा [illegible] ५

न [illegible] [illegible] [illegible] बलराकु [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] धलिकगोचर [illegible]
[illegible] [illegible] फलयोगबल सामुद्रिकलक्षणादि [illegible] फलं [illegible] [illegible] दिकं
[illegible] [illegible] [illegible] जन्मजन्मान्तरार्जित [illegible] कर्मविपाकरूप [illegible]
[illegible] [illegible] फलादिना [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] संपादनेन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] इति [illegible] [illegible] [illegible] नारदेन प्रयोजनं [illegible] [illegible]
[illegible] शास्त्रेऽधिकारी। स च द्विज एव न तु शूद्रादिः। वेदांगत्वात् [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उक्तं च [illegible] द्विजैरध्ययनीय [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ब्राह्मण एवाधिकारी [illegible] वैश्यानां [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] धर्मप्रतिपालकत्वात् [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] त्रिकालदर्शित्वं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] उक्तं च [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

को ऽस्याति विंदेहिनः साक्षात् धर्मो धर्मो दादेन नतेयत्र श्रद्धे तिगर्गोपि ग्रंथतः। चार्थत स्वै
तत्सारस्वं जानाति यो द्विजः श्रेयस्करस्तेषु देवपूजितः पंक्तिपावनः इति॥ अन्ये तेषां पर
ग्रहणेन अस्माकं शास्त्रपरिज्ञानात्पर्यवसानं विवाहादि फलादेश कर्त्तेति दूषणं तत्र
सतीनिगद्यते यत्तदुक्तं तेन द्विजः अविदित्वा वयः शास्त्रं दैवरात्वं प्रपद्यते स पंक्तिदूषक
ः पापी ज्ञेयो नक्षत्रसूचकः नक्षत्रसूचको द्विष्टमुपवासं करोति यः स व्रजत्यंधतामिस्रं ना
र्कं महद्विवर्जनेति। फलादेशं विना न नक्षत्रसूचकेन। अतश्च श्रेयधारा शास्त्रमादेशकः एव न स
न्नसूचकः न तस्य स्वशास्त्रपरिज्ञानात् दैवज्ञत्वं कथं स्यात् इत्युक्त्वा न सर्वार्जित मंदकर्म
र्मविपाको दैवमित्युक्तं अतस्तज्जानातीति दैवज्ञः तस्य भावो दैवज्ञत्वं बृहस्पतिरपि द्वि
वतैः शास्त्रतत्त्वज्ञैर्युक्तोऽपि विष्णुर्वयदि मन्त्रपुरुषैः समन्वेष्य नाम्ना नक्षत्रसूचकाः इ
ति। अत एव कश्यपेन वेदपारगमात्रादित्युक्तेऽपि न नक्षत्रसूचकस्य श्राद्धे तोयपतेः स्मर्य
ते। अरिविशंतर्दंता वप्रयोगा नक्षत्रसूचकः कालः कुंटश्च मंदश्च स्त्रीजीवी मूर्खः सुतत्वा
न्वयवंशाद्भनियाकं मासि श्रितदेवपारगेरितिदासवापि स्मर्यते प्रायश्चित्तं चि
कित्सां च ज्योतिषं धर्मनिर्णयं विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकमिति। अ ८

तास्य क शास्त्रवेदनादपयाशास्त्रं फलादेशको न नक्षत्रसूचकः। न तु शास्त्रं देशवेत्ति
ति सिद्धं अत एवोक्तं गर्गादिभिः वनेषु मा श्रितायेपि निर्मलाभिः पठिष्यहा अपि तिथि पार
हर्षं ति। ज्योतिषां गतिको विदेशान् इत्येति पि नक्षत्रसूतवश्रायनेतथा। सर्वोपद्या उ
सः निष्फलं ना स्नानावस्तरोयदि। नासांवत्सरिके देशेवस्तव्यं भूतिमिच्छता। चक्षुर्भू
तादियं यत्र पापत्वं न विद्यत इति। दि॥ मुक्तावल्यादिष्वपि दशविनक्षत्रपापर्ह ति
ति शांताव श्वाविदि नक्षत्रमदंहत्वं अवेक्षानिहंति। करणलग्न सुविज्ञोचिकरा तो
पं जनयति खलु पापं चकनक्षत्रसूचीति। एकः केवलः नक्षत्रसूची नक्षत्रसूचक अ
नास्य शास्त्रस्य कदृशा ध्ययनपि त्रिवर्णिकस्यापि बांधकारणमिति सिद्धं तेनापि श्रा
द्धवाक्यानां प्रमाणत्वमात्रेणापि फलमस्ति स्मृत्या विधत्त न वदति॥ अथ विवाहादि सर्व
कार्येषु नारदादिभिः प्रथमतुद्दिष्टत्वात्स्वांगसाध्य सा धान्य तन्नापि साधारण्यं वद
च शुद्धेः तथा च ज्ञानानां च शुद्धावुदयमप्यशुद्धं शुद्धादि हीनं प्रवदंति संतः तस्मादि
शापणेन शुद्धिमादौ विचार्य कार्यं शुभं माहुः राशी इति। अथ लो वशपनम लिखी
यते। मातृकन्यस्तनानास्वग्र तः प्रथमं त्र्यं जननदात्रा एकत्कालतत्त्वमेतेन शुभा तान्य

मा... श्चाद। ...नासुरा... मूलो रेवर्त॥ क... स्था... लिख... गणे... देव...
कर। दिष... करणा... मंगल... ॥ २ ... वालिखि... [illegible]
... नक्षत्रादीनि ... निकरोत्... मासात्... एकदेश... कौबलंच। ...
... [illegible] ... करण... पदस्य... रूपमाणकाप
... दिवाषरहित... जाति... गवद्दाच
... विवाह मंगल... तिच स्फुट... पल... ला
दि। ... सफलं तत्र... रिति विलग्न... णां... मासार:
... मकरादि: ... चारो... मकरादि... षड्...
... हिता। मकर... धनि... मिथुन... विवाह मंगल... दित्यर्थ: नक्षत्र
... ग्रहादीनां शुभाशुभ फलकर्तृत्वं ... युज्यते। ... मत्कर्मविपाक
... वित्वात्... कः ... युक्त... विधानं ... स्फुर
... पाय: ... क्रियते ... पल... ॥ तद्विज्ञानोपाय... वि
... नन्न... फलं दिवाकराद्यीति ... य... ७

दादि... मध्या... कलन्तो पाया: विवाहादिषु ... समयावाप्ति ... देव मल्ली
ति... अंकिता लिव... नत्येन व परिणय... जातिषक करणानि सुख
... नस्वयंति किं लाल्प... मिति। अतो विवाहादि शास्त्रे दैव तापका
... ति मिवं मध्यस्के मन्यसे विवाहादिषु विहीतस्य तत्कालस्य यत्रादिना पूर्ण तन
... तपसा... तात। सत्फलस्य याग कर्मसिद्धि केवलं दैवे नेति। तथा च व दति। के
... नमेवत त्किं तथा ... पायेषु परः अयत्नः कृति: स्मृति श्चापि ... नां निषेध
विध्यात्मक कर्मणि किं निषेधति ... देवमेव फलदाता सर्वोपि जन: ...
पा... कथं ... तीति किं च निषेध विध्यात्मका कृति स्मृत्यादयो निरर्थका: स्यु: न ह
... स्वरूपमेव ... नवा ... मंदी ... संशय मन्यापद्यते ... दीनां म
... श्री काम: ... चेरेदित्यादिया ज्ञव
ल्क्य: ... विकित्सादि शास्त्रस्य च विषय... प्रसंग: स्यादित्यर्थ: तथा च याज्ञव
ल्क्य: ... कर्मसिद्धिर्व्यवस्थिता। तत्र दैवमभिव्यक्तं पौरुषं पौर्वदे
हिकं। इति। कर्मसिद्धि: ... दैवे ... देवमध्यवस्थि

तोऽप्यदिपुरुषा कौरपि पुरुषकारः प्रयत्नः अपि च पुरुषकारात् दैवमेव बलीयः
ह। तत्रापि दैवमिति स्मृतिः .... नापि पुरुषमेव दैवमिति चोच्यते। तत्र ...
मजनितपुरा
रानंतरं समुत्पन्नफलोदयः ...
विदः कश्चिद् दैवमिति सम्प्रचक्षते। उद्यमेनार्जितं पूर्वजन्मार्जितं तदा वाञ्छितफलसिद्धिः
केवलमिति तस्मात् प्रयत्नात् दैवेना ... विवाहादि शुभकाल ...
......
पालाविधातव्यः तथा च नारदः सर्वाश्रमेष्वाम ...
त्यौ षायां शीलवत्यां स्थितेन ततस्तस्याकल्पीलता ... पितामह ...
येवी ... इति। अतो दैवपुरुषयोरन्यतरेण फलसिद्धिर्न भवतीत्य
... पुरुषकारे ...
विनादैवं न सिध्यतीति। अत एव ग्रंथकारा एवं वदन्ति। कर्म बीजसलिलाभिलाषी
... कर्म विधीयमानं ... तस्मात् सदा ...
। ... अधुना विधीयमानं कर्म भवति किं ... बीज ...
...

... तस्मात् कारणात् ...
... विवाहादि शुभकाललग्नसंख्या ... किं ... तस्मात् ...
कारिय ... अकालचर्या ...
... राजा ... विषम ...
... तराजोपि ... दैव ... कर्म विहितं ... कालवशात्
विपद्यते। युज्यते ... एतद्दैववशात् ... अत्र
दैवफलं विवाहादि ... एवं सर्प ... विष
कंटकादिकं यत् नादैववशात् ... पुरुष ...
... पुरुषाः ... दैववशात् ...
पादपा ज्वलति दावपावके ... इति। अतः ... नगोचरादिना ... अत्र ... दैवफ ...
... नक्षत्रेन ... वर्जयेत्
... वर्जयेति नियतं
... पुरुषा ... तमिति। तद्दैव ...
... पुरुषः ... ...

सर्पवक्त्रादिदृष्टान्तैः। पौरुषमेव फलसाधनं कथं न स्यात् उच्यते समानत्वमिष्टशासनान
सलिलादिपुरुषकारेऽपि फलवैचित्र्यदर्शनात् कारणान्तरं कल्प्यते। तदेव दैवमिति। अत्र प्रस
प्रयोगे सत्यमेव फलसिद्धि [illegible] पि
दैवानुकूल्यसहितत्वाद् एव फलसिद्धेः कारणमिति मन्यते। तन्न चतुरस्रं [illegible] नक
[illegible]गात्। तथा हि। आजन्मार्जितपौरुषमेव किल दैवमुच्यते अत्र तस्य प्रयत्नः प्राची
नैः पुरुषफलदानेन दैवेन जन्यः। तदपि पौरुषं तत्प्राचीनपौरुष [illegible]
[illegible]पजन्यमित्यनवस्था। अतः प्रयत्नोऽपि दैवात् तदप्यनुपपन्नं॥ नित्यमन्यामानर
रवत्त्वियमनवस्था दूषणं अनादित्वात् बीजांकुरन्यायदृष्टान्तेन समाधानं। न त्वेतक
कं। न हि बीजांकुरन्यायात् दैवमेव मूलमिति निश्चीयते नापि प्रयत्नः अतः सत्कृत
प्रयोगे फलसिद्धिरिति [illegible] चतुरस्रं। एवं चेत् दृष्टान्तकोक्तवाक्यानां पूर्वोक्तानां का
संगतिः उच्यते। दैवं द्विविधं। कर्मरूपमदृष्टकर्मरूपं चेति द्विविधं। तत्र दृष्टकर्मरूपस्य
अवश्यंभावित्वात् सर्पदंशादिरूपेण संपूर्णप्रयत्नेनापि तत्तन्निवारयितुं न शक्यत्वात् तेद
ढमूलत्वात् खलतरवात् आघातेऽपि दृढमूलपादपवत्। अदृष्टकर्मरूपं तु प्रयत्नेन निवार्य ६

त्। प्रशिथिलमूलपादपवत्। तथा च जातके। ये धर्मकर्मनिरताऽऽलादिप्रयत्नास्ते च विपद्यन्त
एव। तथा च तत्रिवेणां पिष्टाय दुराचाराद्देवब्राह्मणनिंदकाः। अपथ्यभोजिनस्तेषामकालम
रणं ध्रुवमिति। अत एव चिकित्साशास्त्रेऽपि। पूर्वजन्मकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते इति। स
र्वव्याधीनां साधारणेन कर्मजत्वेऽपि साध्यासाध्यत्वेन द्वैविध्यमस्ति तत्रापि दृष्टोपायः सु
खोपायो द्विविधः साध्य उच्यते॥ असाध्यो द्विविधस्तयोर्यश्च प्रतिक्रियः साध्यो याप्यत
मायां तीव्रायां प्राक्शाननमान्यतां तथाऽन्ति प्राणनाशाध्यास्तु नराणामक्रियाः इति। अतः शुभ
कालबलेन पूर्वकालोपार्जितमशुभमपि निवर्तत इति सर्वमनवद्यं। अतो नक्षत्रादीनां का
लावयवलात् सर्वकर्मसु शुभाशुभफलदातृत्वमस्तीति सिद्धं॥ अथ पूर्वफाल्गुनीपुष्या
र्कः श्रीदक्षो। तन्मतनिरासार्थमाह॥ प्राचेतसः प्राक्स्वसंतान दर्शितानतदूढानन्तु ख
सिषवासुषमनुपुष्पत्पतिकामम वप्रजापतेराप सशापमस्मिन्निति॥ इन्द्राग्न्योर्य
बज्रा मिश्रणात्मिको प्रजातिकेयं पुत्रं च तेनायस्पालो प्रेचनाः तस्यापत्यं प्रत्येतं मासु
नि विशेषः सः नगदर्शनी फाल्गुनीनक्षत्रं श्रावंसुरे अस्मिन् विवाहयेत्याह॥ तस्मिन्
दत्ते तुद्वापरिणीता सीतासुखं न प्रियावने सवितवती। वनवासदोहरणादि [illegible]ख

मेव प्राप्ता। अतो गर्गशौनकनारदादिभिर्नोक्तामिति तत्वात् नादरणीयमिति भावः। नन्वविवा
हे तु गर्भाधानविधायकस्य मुनिवचनस्य कथमयं प्रत्यक्षबाधः। उच्यते। तत्प्रणीतो विवाहस्तन्त्रा
कृतयुगविषयत्वादिति योजनीयं। पुष्पस्तु अतिकामं प्रति मदनं पुष्पति वर्द्धयति।
एवंकारणादस्मिन् विवाहविषये मासः पुष्पः प्रजापतेर्ब्रह्मणः सकाशात् शापं प्राप्य नाप्त
वान् उक्तानि कार्याणीति। पुष्पः कुसुमानि धपातः। ब्रह्मणः किल विवाहः पुष्प ... अनन्तरं श
म्भुविवाहहोमसमये पार्वतीसौंदर्यदर्शनात् प्रचलितचेतसो ब्रह्मणः परिस्रुतवस्त्रात्तस्य
तद्वीर्यस्य हस्तद्वयेन परामृष्टस्य तन्मध्यपतितकणसहस्रेभ्यो निष्पन्नाः अंगुष्ठप्रमाणाः
षष्टिसहस्रमिता वालखिल्यानाम मुनयोऽभूवन्निति। अतः पुरोदाय्यहितता तामाब्र
ह्मणा नदृष्ट्वा सम्यगवलोक्य पुष्पकृतविवाहनिमित्तमिदमिति कामात्केरूपं विज्ञात
मिति निश्चित्य विवाहविषये पुष्पं शप्तवानिति तत्वात् गर्गादिभिः स निषिद्ध इति भावः।
तथाच शौनकः। अरुचक्रात् कन्या गुरु कुलविद्धविलीनवति पुष्पलपणापतिमं
सक्ता विधव्यवासमाप्नोतीति। अन्यपि अमहत्वविधिप्रयुक्तान्वितोपीत्यादि। अथ विवा १०
हे प्राहृष्टकालादिकं किंचिदुक्तं तन्मतं निरस्यति। प्रावृड्वर्षर्तौ ज्येष्ठः कश्यपः पौष

दाहारिनद्दारितन्मतं रवेरवीसारिणमुत्तरायणं। पुरंध्रिपाणिग्रहणं परायणमिति। प्र
इदं वैशाखो वैशाख्यमिश्रणात्मिको पजातिका। प्रावृड्वर्षाः। वसंतः श्रमिदः ऊर्जः कार्तिकः स
हा मार्गशीर्षः। तदुक्तं कश्यपः पौषरव्यैः वास्य पराशरादिभिः उदाहारैर्दर्शितः तन्मतं त
रिमनो हारिनचाविल्पर्षः। तत्रेदं तुमाहरवेरिति। यतः रवि उत्तरायणमकरादिषट्कं अवि
सारिणं मीनरहितं। मीनाविसारिणाऽज इत्यभिधानात्। पुरंध्रीणां स्त्रीणां पाणिग्रहणं
परायणं श्रुतिश्रेष्ठं। अमीनोत्तरायणस्य गर्गादिवक्कमसंतत्वात् तददोणायनोक्तः पातिनां
प्रावृडादीनां ग्रहणमेकादशीयमतो नादरणीयमितिभावः। तथाच ज्योतिः सारे वात्स्या
चर्यमन्ननमिच्छति तथा रैस्यायनं चात्र रं स्त्रीनामानमृत्ं विहाय मुनयो मांडव्यवा
व्याजगुः चित्रात्राज्यपराशरः परिणये पौषं च दोनीम्यदत्वाषाढादिचक्रं श्ययनं श्रुतं
केश्चित्वादिष्टं बुधैरिति। स्त्रीनामा ऋतुः प्रावृट् शरच्च। शौनकस्तु वली विशेष लरुड
विशेषमाह। पाणिग्रहणकालाः श्रुत्वदः शारदि वसंतिचा विप्राणां राजन्यविरूपायारपि श्र
न्नदोयौ ग्रीष्मः समुद्दिष्टः घनसमये शूद्राणां शिशिरचान्यत्र संकरजानामिति नारदस्तु
अन्नलुषा कर्षीकेशाया वत्साव न्मंगलमिति। श्रुक्लिका दरस्फरकार्तिकं मार्गशीर्षंच।

विधत्तेऽत्र स्यपिनाषाढामन्तति विवाहचतुष्टय विवाह इत्यादिना तो विदधते। यो निकृष्ट
मो निषेधयति। ऊलढाविकातिकमाप्लिप्तोऽपि परवेश्मरता कलहप्रराडः स्वमतं तथा।
ति। शार्ङ्गधरादिभिस्तु तो मध्यमावुक्तौ। एवं यति दशाचारतो ऽप्यवस्थासेयादेशो देशया
स्थितिः। सेवकाद्यति वराद्दोक्तवान्। दाक्षिणात्या हि मार्गशीर्षे विवाहं कुर्वन्ति। केचित्तु
जरोःकाxतामित्यादिना अचिकित्सितव्याधेर्दृढकर्ममूलत्वमन्येषामदृढकर्ममूलत्वं
निश्चीयते। अतो दैवस्य दशाद्विविधमस्ति। अतः शौनकादिवाक्यानां पूर्वपक्षेऽरचि
तानामयमर्थः स्यनतितियिनपुराषणयत्नान्नवं अवश्यं भोक्तव्यं दृढकर्मोपार्जित
मितियावत्। तत्र बृहस्पतिरपि चैनमन्यथाकर्तुं न शक्तः। अथ दानदा। अदृढकर्मोपार्जि
तमन्यथाकर्तुं शक्तस्त्वर्थः॥ वरणप्रदानेवि। तद्विज्ञानोपायमिति। अत्रायं भावः यस्य
परिणयनादिकाले दुष्टबृहस्पतिचन्द्रादीनां दृष्टिस्तेनतिदेवपाकस्य तादृशमशुभफ
लमिति ज्ञातं। उक्तं च विवाहपटलेति। तनिव एवं बुध्वा मतिमान् न विष्णं फलमादिश
न्मुघाद्दि इति। अतो बोधायनादिविहिते तन्तः छात्यादिदानरूपधर्मेण व्ययनात्मकेन ११
तन्निवर्त्यते। धर्मे [illegible] पमपनुदतीति श्रुतेः। शुत्तकालेन उत्पन्नदेव फलं निवर्त्त्य

ते। अफलं तु वर्धते। [illegible] वतत्रैव तेनोक्तं। सुपरीक्षिते विलग्ने धर्मार्थसुखायन्नवति दंपत्योः। तद्वि
परीतं निमिषादनागतातीतकालेन। अपरीक्षिते विलग्ने नहि दैवं पंडितो न दैवविदः। अथ
शौनुनिघोमज्ज्ञातिशास्त्रमविज्ञाय यो दद्यादिति बृहस्पतिरपीदं नाह। स्वभावादेव कालो
यं शुभाशुभस्समन्वितः। अनादिनिधनः सर्वेषां निदानं निर्गुणः तस्मान्निर्दोषकालार्धमु
हूर्त्तमधिगच्छतां कालः शुभाशुभो युक्तो बलन्ति। शुभः प्रदः दोषयुक्तो पिचाशोभनं ज्ञाति
व्यंतयं द्वयोरिxपोलं पुंपलिलीढ्वीइंउलीढ्वोदि॥ किं के पीत्यादि। अतोऽत्र वक्तव्यं दे
शाविशाद्येलेदमुक्तमिति सर्वमनवद्यं॥ अथ नक्षत्रदोषान्विवक्षुः वेधादोषस्य महादो
षत्वात्पातिलनप्राधान्यात्ममुपजातिकाद्वयेन तावदाह॥ याम्याग्नेराः प्रागपराश्च पंच।
द्वाद्वचरे रखरचयाद्विदिक्षु विदिग्द्वितीयार्गलिताग्नितारः सहाभिजित्त्वत्वजवर्गः॥ द्व
याम्याग्नेराः प्रागपराश्च पंचरेखाः स्वायता। विदिक्षु कोणे शुद्धाद्वे रेखरचव्यता। इदं पंच
शलाकाख्यं चक्रं। तत्र चक्रे पद्मानि जित्त्वविदिग्द्वितीयार्गलिताग्नितारः सवर्गः सवेद
। अभिजितास्तद्वर्ज्जितद्यौ यस्माभिजिदते नत्वाहतितुल्ययोग इति बकुश्रीर्हिः। तत्र
यदृश्यमोदत्राम्यो विकल्पिकत्वे। विदिशि द्वितीयायोरेखा तथा अर्गलितासं बध्वा अग्नितो

राहविकायस्य गतथा। कोणस्थद्वितीयरेखातः तृतिकायस्य सतथा। कोणस्थद्वितीयरेखातः तृति
कादीनि स्थानि जितिन क्षत्राणि तथास्य मार्गे ण अपरस्य नवान्यमेदि त्यर्थः। अपरस्य मार्गस्य
शिष्टगाहितत्वात् सव्यमार्गो त्रेयान् तस्मिन् तानि नाग्रगतं तिनत्रि यत्रे विवाहादौ मेत्राधमे
वा स्त्रीपुंसयोरायुरस्मोऽस्य वधः सौम्यस्य पोऽस्ति सुखानि शाश्वदिति॥ एतस्मिन् चक्रे त्रि
नाग्रगतं एकरेखाग्रगतं विवाहादौ त्रेशाधं समस्तमेव ग्राह्यमिति नन्त्रि। यस्मात् रेखायाग्रहस्त
दयस्तेन हेतुवेधयतीत्यर्थः। विवाहग्रहणं दिवाहस्य सोपलक्षणं यथाह श्रीपतिः वधूप्र
वेशादाने च चरणे पाणिपीडने। वेधः पंचशलाकाख्योऽन्यत्र सप्तशलाकके इति। अरे
षग्रहणं चरण॥ विधव्यदासार्थं। तद्विषयं वदति विधफलमाह। स्त्रीपुंसोरिति। अस्मै
न्नदेधः पादस्य वेधः स्त्रीपुंसयोः आयुरिति स्त्री च पुमांस स्त्रीपुंसौ। अचलरादित्वात
साधुः स्तो स्यासद्धः सौम्यस्य वेधः शाश्वत् अनवरतं सुखानि ददाति। अत्र सप्तत्रिंशदिस्य
केन्द्रता निजित्यमाणं तथा विवाहस्तत्पादन्यत्र सप्तरेखाचक्रे वेधस्तथा सौम्यादेवतत्व
र्दवः श्रवः पंचमूलवस्पदशानि जिन्मितिः अन्यतः परिणयादयं वधः सप्तरेखवलयवि १२
लोक्यते इति। रेखा धृतंविश्वादवतमुत्तराषाढातस्य चतुर्भवः चतुर्थांशिः श्रेतिमः श्रवः श्रवणः

तत्पंचमूलकः पंचदशोरा आदिमः इयं इस्यवेधादि विशेषे अभिजिन्मिति। स्यात अयं अनंत
रोक्तः वधः वेधः विवाहादिकन्यावरणादि विवाहस्तत्पादन्यतः अन्यत्र पर्वकृत्येषु ततबंध
वास्तुयात्रादि सप्तरेखचक्रे विलोक्यते। तथा श्रीपतिः वधूप्रवेशदाने च तत्पादि। अत्रति
वाहपटले अन्यस्मिन् सोपयोगि वेधनिरूपणात् वधादयः सर्वे वक्ष्यमाणाः दोषाः साधार
णाः सर्वकृत्येषु ज्ञातव्या। इति सूचितो। तदाह वसिष्ठ तिददेते खिलेषु खलेषु तत्कर्म
णीति। तथा पादवेधस्तद्विषये चाह। सकिलवेधविधि द्वितीयत्याभ्यरणयोऽभिध्या आदि
चतुर्थयोः आद्यन्तविद्धमेवाप्युक्तं तच्चरणं अत्र विद्धमसंपदिति॥ एतदुत्तविलंबितेभ्यः
अनंतरोक्तः वेधविधिः द्वितीयया अवरणयोः तथा आद्यचतुर्थयोश्चरणयोर्मिथः परस्परं
स्यात् रक्षे चक्षयतेषां हरणो द्वितीयायो तयोर्द्वितीय तृतीययोरित्यर्थः आदिअन्तवार अ
आदिचत्वारः तेषां प्रथमा आदिचतुर्थ तयोः आदिचतुर्थयोरित्यर्थः प्रथमचरणस्य
तेयाह विधनक्षत्रस्य चतुर्थचरणे विद्धश्चेत्तर्हीस्य प्रथमस्येत्यर्थः एवं द्वितीय तृतीयावाप्
किलेति प्रसिद्धार्थं न्यासक्रमेण प्रथमादि चरणस्थिते ग्राह्य तदिखाद्य नक्षत्रस्य चतुर्थ
तृतीय प्रथमाख्यरणाः क्रमेण विद्धाः स्युरिति प्रसिद्धं। पादवेधविषयमाह। अरुंजेति। अ

स्तन् दिहं पापं यस्य विद्धं ऊतुन दत्तं अशेषमस्तं तजे तान्तुनस्य अत्र गम्यवेधं चरणगचर
राद्धितं। असंपदि अमंपतो अन्यन द्वत्रा ला तेस्तितिस जेता। अधी दन्य नं दत्तं अंत वमति
स्तत विद्धमपि न दत्तं अशेषमेव साजदिति। तथा चश्रीपतिः कदं सोम्य स्तोत्रे सर्वविदं। पादमा
त्रं परित्यजेत्। कृतास्तु सकलं साज्यमिति वेधविनिश्चय इति। यत्तु कृते रपि साज्यता द
केचिद्दृतुर्मनीषिण इति केषांचिन्मतं तन्नारदादि बहुमत विरोधान्नादरणीयमिति ना
वः। एवंविध दोषं निद्धूपदोतरात्पाह। यदस्तु तेगतिग न्यमधिष्ठितेयदि पिच त्रिविधा
स्तुत दूषितं। तरणि तारकतोपिच चतुर्दशं तद खिलेपि खले स्तुत्त कर्म्मणीति। १० ऋतुविले
दितायननंदानं अस्तुते: पापग्रहैर्गतगम्य अधिष्ठितेच। अस्तु तस्य अस्तु नोच अस्तु ता स्य
... नाः दृष्टे कर्तव्यः एकेन अस्तु तेन दास्या विनिर्वगं:। मुक्तंगम्य ताग्य अधिष्ठिते यो गंप
। यदपि चन दत्तं त्रिविधैर्दोषैस्तोमं तरणिदिर कृते: दूषितं। दिग्या कृता निग्रहदत्तं जनिता
नि प्रस्फर्कादीनि। एषामन्यतममकृत्तेय स्मिन्नदिनं नत्तं चेजातं यदपिच तरणि तास्कत:
सूर्याधिष्ठितनक्षत्राच्चतुर्दशो मास्योदितमिल सर्वः। तरणः तारकं न दत्तं तरणि तारकक
नीनिकायां न दान्न तास्कं तारकेति। चेति विम्बः कनीनिकानेत्र तारका तन्नदानं अखिले १३

निम्नान्तकर्मणि विवाह व्रतबंध यात्रादौ खलं पापं स्यादिति प्रत्येक संबध्यते॥ अथ लत्तादोषमाह
॥ रविर्नतस्थ मितमर्कविधुं उदा। मुनिभिरिंदुरखंडल मंडलः कृतवदा शतिषड्गुनदंतिभिः
॥ रविर्नतस्थ मितमर्कविधुं उदा॥ ११ ऋतुविलंबितं अर्कः सूर्यः विधुं दयति व्यथयतीति विधु
द्विति मुनादि निलत्तयति ग्रहः॥ ११ ऋतुविलंबितं अर्कः सूर्यः विधुं दयति व्यथयतीति विधु
तुदाराहुः तौ रविनारविर्भितं स्वाधिष्ठितनक्षत्राक्रमेण द्वादशविंशति तमक्षेत्र मिन्नु
... ततद... खंडेस्वखंडलेखंडले नागः चेदस्येति दोस्वामी। न खंडलं अखंडलं तत्स्य म
डलं यस्या सा तथा। संपूर्णमंडलश्चंद्रः मुनिभिः सप्तभिर्मितं अनिलयनतीति एतदुक्तं न
वति संपूर्णमंडलश्चंद्रः किलहर्लिंमां तत्सवति। ततयन्नक्षत्रं तस्मात्सप्तमं च दानिल
त्रयति। तत्र लत्तम्बधे: तनं सदा स्यादिति। कृतवदास्त्र्यः आत्ततिदो विंशतिः षट्‌ग
त्रयति। तत्रलत्तम्बधे: तनं सदा स्यादिति। कृतवदास्त्र्यः आततिदो विंशतिः षट्
स्रिदाः जिनाश्चतुर्विंशतिः दंतिनो द्वात्रिंशत् तुल्यनक्षत्रं स्वाधिष्ठितनक्षत्रात् क्रमेण द्वि
तिमुनातिनो ममारस्य ग्रहः अनि संमुखलत्तयति तो माद्यः क्रमेणस्मादी निलत्त
तिमुतातिनो ममारस्य ग्रहः अनि संमुखलत्तयति। तो मादयः क्रमेणस्मादीनिलत्त
दंतीस्पर्दः॥ अस्तंत्रे र्विषां सम्मुखलत्तेनमादीनां। पूर्वे स्तु चतुर्णां षट्ठलत्तनं चडणी
मनिलत्तनं कद्यतुक्तं तत्रदेतु माह॥ इति संतिधक सदा मनिलत्तान यदखुलत्तनमु
कृमपि व्रजेः तदुदुपश्चिमस्वे विनाग यो। रन धिकाधिक दोषविच त्तेयति। १२ ऋत

विलंबितं इति एवं विधेषु कस्मदाय स्त्रीणां अखिल त्तेनेसन्मुखलत्तेनेमतियत् अनुलत्तं
रु विधजिर्धुनिर्वधैसक्तं । रूजुमार्गेण सिद्धलोर्धस्वकेण सा धनायोगादिति न्यायेय
लपातत्व उडु पश्चिमपूर्व विभागयोः नक्षत्रोत्तरपूर्वार्द्धयोः न्यूनाधिक दोषविवक्षया
हितुनाउक्तं । एतदुक्तं भवति ग्रहनक्षत्राणि प्राङ्मुखानि संति । तत्र पुरः प्रविनालग्ना
यस्य पश्चात्स्थेलगति पश्चाल्लेरिता । अयत्रागेअतः अग्रलत्तया लातितनक्षत्रस्य पूर्वार्द्धे
अधिकादोषः उत्तरार्द्धे न्यूनः पृष्ठलत्तया तु पूर्वार्द्धे अल्पः उत्तरार्द्धे अधिकः स्यादिति
। अनेन रूडु नापि पृष्ठलत्तं नंमहर्षिभिरुक्तमितर्थः यं बलता तुलत्तितनक्षत्रस्य अखि
लस्यापि निषिद्धत्वात् अखिलत्तनमेवोक्तं । अबललत्तायाफलमाह ॥ उडुनि निर्दलितेऽपि
सलतया । नफलमस्ति बलस्थिग्रलत्तया ॥ अस्तुलत्तितनमत्तितदृष्ट्याहै नसुतानसु
तापकरं परमिति ॥ १२ द्रुतविलंबितं ॥ उडुनि नक्षत्रे अयग्रहलत्तया निर्दलिते सति
तस्य नक्षत्रस्य यद्धितं तस्तु नफलं तन्नास्ति । कयोर्हेतुत्वतया बलस्यखलत्तयागल
तीतिगलत्वतस्य ता विगलता तया निर्बलित्वेनेत्यर्थः । अस्तु त्रयहेण लत्तितं यद
पदतं नक्षत्रं तत्तयोः परिलीनतयोर्दंपत्योः परेभ्य सर्वथा असुतापकरं प्राणताप १४

तं धनसुतान् छहि आदयति अशुभलत्तितनक्षत्रे उडुद्दिहितयोः प्राणतापो धनसुता
...नं एती स्यर्थः ॥ अधिकार्गलदोषमाह ॥ विद्धानयो दशाल्तिर्द्ध गतिकेरखाखान्
रितं तद् द्विशीर्षे नतालचक्रे न्यस्ते सहालिजितितारकराजना । त्वाखुल्यर्धेगम्य
मातयोर्नेयनार्गलयमिति ॥ १४ वसंततिलका ॥ ऊर्ध्वगताः प्रकारेखा तीर्यक् स्थितास्ति
सृयादशोरेखास्तिर्विधा तदीखार्धूरकं नाम चक्रं स्यात् । तद् अस्मिन् चक्रे दशमाणश्री
र्भेनदत्रमास्य सह । लिजितिलचक्रे न्यस्ते सति । सद् अभिजितावर्तमानेन तथा । जकवि
दिनाम्खला । तारकराजनान्दो चंद्रसूर्ये कृत्तिकायां नक्षत्रे तारकेति चेति विश्वः तारका
णां राजा तारकराजा च ... मिति ... स्वस्वनक्षत्रस्थितयाश्चताकेयोर
करेखागतयोस्थितयनार्गलास्यात् । तदस्य परस्परदृष्टिपातलक्षणः एकार्गलस्यादिदीर्घः
कयोर्न्यूनतयोः तुल्यार्धगम्यगतयोः कृत्तयोः गम्यगते कृत्त गम्यगते तुल्ये रूद्धागम्यगते
उयाहेता तथा एकतरस्य यावति नक्षत्रगते तावति अन्यस्य गम्ये सतीत्यर्थः अनेन पाद
वेधः सूचितः तद्यथा । प्रथम चतुर्थचरणयोरन्योन्यं किल वेधः तत्रैकतरस्य प्रथमचरणस्थ
स्य परस्याद्य गतप्रायस्य चतुर्थचरणस्थस्य पादमात्रं गम्यं स्यात् । एवं द्वितीयतृतीययोरपि तथा

चनारदेन महादोषेषु प्रमितेरवाजूरिकं समं भ्रिस्तवति॥ अत्र शीर्षन्नतोन्या सत्र्यकस्त छीर्षन्नं
तस्मिकार्गलफलेन्चाह॥ शीर्षन्नंस्तवति रूपं संयुता ऽऽष्टयोगमितिरर्द्धितासती शेविलीयदि
चसार्द्धविश्वयुक् मंगलं गलतिसार्गलेविधावितिा॥१५ रथोद्धता॥ ऽऽष्टयोगमतिनस्यऽष्ट
योगस्य मितिरूपः संयुता अर्द्धितासती शीर्षन्नंनवति शेषमस्याः साशेविलीयदि साशेषि
लीन्नवति तदा सार्द्धविश्वः॥ १३॥ १५ युक् शीर्षन्नंस्याद्॥ ऽऽष्टयोगाः व्याघात शूलपरिघव्यति
पातविष्कंभगंडातिगंडवज्रविधृताः तत्र व्याघातसंख्या १३ रूपसंयुता १४ अर्द्धिता ७ जातशी
र्षन्नं। एवं शूलादिषु। तथा गंडः ऽऽष्टयोगः। तस्य संख्या १० रूपसंयुता ११ अर्द्धिता ५।३० अस्य शे
षिलीजाता अतः सार्द्धत्रयोदशयुता १९ जातं शीर्षन्नं मूलः एवं अतिगंडविषु मंगलमि
ति सार्गलेविधौ सति मंगलं न्नवति। अर्गलया सह वर्त्तमानः सार्गलः एकार्गलगतयोश्चं
द्रार्कयोः सतोः मंगलं न स्यादित्यर्थः अत्रैकार्गलविषये परमतमाह॥ त्यक्त्वार्गतेष्यस्यपरे
तुरङ्गतुकतिन दृत्रमशेषमेव। एकार्गलस्यैव हि साच संगी संध्यागतेयग लदूस्तयं
ति॥ इदं इत्वज्रापरेश्रीपत्यादयः तुल्यदोगमागतयो शिती मंगतेष्यस्य हितुल्यकाएका
र्गलविद्धनदृते अशेषमेव वर्जकंतित्यजंति। तेषामयमाशयः॥ हियस्मात्कारणात् सं १५

॰ाग नं संध्यो दितेन दुष्टं सर्वमेवर्गलदूस्त्यंतीति कल्यादित्यावणि चयदूत सं४ परिवर्जितं तिः
लेवन्नंगीरचनायुक्तिं एकार्गलस्य। गलेदूस्ते तेननोदयंतीति गलदूस्त्यंति॥ ४ धागांतेरविणाप
देविद्धमपि सर्वमेवत्यज्यते। तद्वदेकार्गलस्त्वमपीत्यर्थः। तिष्यपुनर्वसोर्न दोष इदं द्वंद्वस्य च दृतरे
तरयोगेपि एकत्वस्तापकात् सर्वो विद्धदोषो विनाशयाएक वृष्यालय अतोगतेष्यस्यपेत्येकत्वं। अ
वकेश्वि क्रूरपश्चांतरितमृद्धमनिष्टमितिविशेषितं तद्धनन्जामित्रेदपरिणमतमित्याह॥ रु
रस्य नार्द्धांतरमद्धमेवमनिष्टमित्येवं विशेषवादः पापाश्चतुः पंचलावपुनां ऽजामित्रमस्मा
त खलु पर्यंतं सीदिति॥ १९ उपजातिकान्ता ॰ तस्य तत्रेघा। क्रूरस्य पश्चांतरम्दान
निष्टमेवमितिकेषा चिद्विशेषवादः विशोक्तिः अस्यो यस्मात्सापाङ्कांतरमर्द्धोऽस्मा
पापाच्चतुः पंचलावपुच चतुः पंचाशदंशेषुचांऽजामित्रे पर्यंतंसीत पवित्रमतिस्मात्
ऽजामित्रत्वेन परिणतानऋद्धेधिचंद्रनिष्टं प्रतिराशौ नवनवमांशाः तस्मात्क्रूर्ध्वेतारखि
तः क्रूरः चंद्राच्चतुः पंचाशदंशाएवस्तवति। अतः परिणामेचांऽजामित्रमेवोदुमितिद्व
त्वानायं विशेषः। इतिनाकः यमिरमिनम्पातांसक्तेति इष्टा। समागमस्य॥ अथ केचि
सादवाधयुक्ति रुक्तोतामनुघदूषयति॥ दताहते दिग्धशरोदितस्य चास्त मृगस्यापि

अन्ये तु मन्यन्ते क्रूरांघ्रिवेधाय पदं वदंति। तेन वेधेन तेषां निजपक्षहानिरिति॥१८ उपजातिका॥ विषा
दिना दिग्धेन परिमृष्टेन शरेण आर्दितस्य विद्धस्य मृगस्य आमिषं मांसं हन्तादेन हतादन्य
न्नाशं॥ तद्वद्यत्र पादे वेधः स खपादोऽशुभः इति एवमन्ये केचित् क्रूरांघ्रिवेधाय पदं वि
द्धं वदंति। तेन पादेन तेषां स्वपक्षहानिः स्यात्। तदेव स्पष्टं वक्ति॥ विश्लेषमायाति यथा तु
ष्टिः स्वैरेण शरेणैकदिशि हतोऽपि तद्वांघ्रिवेधादपि तारकाणां क्रूरस्य नश्यद्बलरूपस
पदिति॥१९ उपजातिका॥ यथा एकदिशि एकस्मिन् प्रदेशे शरेण हतो विद्धोऽपि एणः मृगः
स्विः असुभिः प्राणैः विश्लेषं वियोगं आयाति प्राणवियोगं प्राप्नोतीत्यर्थः तथा क्रूरस्य अं
घ्रिवेधात् तारकाणां बलरूपयोः संपत् नाशयति एतदुक्तं भवति यस्य विषप्रदिग्धशरेण
विद्धमृगस्य मांसं हतव्यतिरिक्तं नाश्यं तत्तद्वत् यस्मिन् पादे पापवेधः स एव दुष्ट इत्यन्ये व
दंति तदयुक्तं। यद्यपि विद्धमृगस्य हतव्यतिरिक्तं मांसं नाश्यं तथापि तस्य मृगस्य गता
सुत्वमापन्नस्य बलरूपसंपत् नष्टा। एवं तस्य पापविद्धनक्षत्रस्यापि एवं गलेपादुका
न्यायेन तेषां स्वपक्षस्थापकपदानि स्वपक्षहानिरिति। अतोऽयमुक्तः अशुभविद्धन
क्षत्रदोषमुद्भवेदिति। तत्सम्यक्॥ अथ चंडायुधादोषमाह॥ यदंतगं हर्षणसाध्य [illegible] १६

मं व्यतीपातकविधृतानां। तत्रैव चंडायुधनिबद्धमेशाम स्त्रं पतेन्मंगलवन्मंगलद्वेति॥२० उपजा
तिका॥ हर्षणादीनां वलां योगानां अंत्ये अवसाने स्वयं नक्षत्रे तस्मिन्नेव चंद्रनक्षत्रे ए
वं। चंडं उग्रं अयं अस्त्रं पतेत्। चंडी शाचंडास्त्रपातस्यादित्यर्थः। तत्फलमाह॥ मंगलेति
मंगलानां नगस्तदेव लद्म यस्य तत्तथा मंगलनं गजनकमित्यर्थः॥ अथ चंडायुधसंभवा
र्धं त्यागनिर्देशात्र शार्दूलचर्येण दुष्टयोगानां वर्ज्यविभागानुतत्प्रसंगेन ग्रहणदुष्टकालं
चाह॥ गंडशूलविव्यातिषु षट् द्वारत्रिनंदपक्षा घटिकाः क्रमेण। अंशे त्यजेत्सा परिघांघ्रिडु
नाम्नोः पर्वण्यतीते दिनसप्तकं चेति॥२१ उपजातिका॥ गंडः शूलः विविष्कंभ वज्रं
व्याघातः अतिगंडः एते कुयोगेषु तेषामादिमाः क्रमेण षट् द्वारत्रिनंदषट्काः। ६
।५।३।३।९।६ घटिकास्त्यजेत्। अत्राद्य [illegible] नैव नामयत् [illegible]। यथाह [illegible] तकोश
[illegible] द्वितीयार्धं तदिति। परिघस्येदं परिघं। आदिमं [illegible] अर्धं त्यजेत्। कत्र
चित्तत्र [illegible] ग्रामिति पाठः स तु बहुवाक्यविरोधान्नादरणीयः इंदुनाम्नोः पर्वण्यतीते सति
चंद्रार्कग्रहणानंतरं दिनसप्तकं त्यजेत्॥ ॥अथ ग्रहणादिभं बंधिनक्षत्रदोषमाह॥
यस्मिन्नृक्षे [illegible] केयो। नेदस्तारोपटयोर्ध्व [illegible] स्यात्। आषण्मासं तत्र न [illegible]

ता जित्वा जिष्णुः स्यान्नो शुभं कर्म किंचिदिति ॥२२॥ शालिनी ॥ यस्मिन्भे दृष्टे नक्षत्रे सैंहिके
यो राज्ञः स्यात् । ग्रहणं नवर्क्ष इत्यर्थः ग्रहणं सर्वोत्पातानामुपलक्षणं यद्यपि त्रिविधाशु
तदूषितं । मित्यर्क्षत्वात् । वा इत्यथवा ताराखेटयोर्भेदः भेदयो
गः स्यात् । तत्र नक्षत्रे आषण्मासं षण्मासपर्यंतं लग्नोद्गवाजि । लग्ने उद्गच्छतीति लग्नोद्गा
कृतस्मिन् लग्नोद्गवाजि । लग्नस्थचंद्रस्थ वा मतीत्यर्थः किंचित् शुभं कर्म च्यानिष्करो । न
मानं न स्यात् । तदुक्तं । अश्विन्यां ग्रहणे जाते सज्जनत्रयोदश तामंतः मेषलग्नमति अश्वि
नो लग्नस्थ स्यात् । एवं नरूपा अपि । चंद्रस्थ नक्षत्रं दिननक्षत्रमिति प्रसिद्धं । उक्तं च ॥ अथ
दारत्वे उत्पाते त्रिविधे दृष्टं ग्रहणगं चा मास षट्कं तद्वेति ॥ अथोत्पातादिदोषमुक्तिनक्ष
त्रस्य शुद्धिमाह ॥ उत्पातपापग्रहमुक्तमृक्षं यदींदुराक्रम्य पुनर्भुनक्ति । तदा तदृक्षं
सकलेषु विशुद्धं जेसमक्रांतितनूरवींदोरिति ॥२३॥ उपजातिका ॥ उत्पातास्त्रिविधाः
पापग्रहाः रविशनीमादयः तैर्मुक्तं तदुत्पन्नादोषिस्पृक्तं । यन्नक्षत्रं । तत्तदा एषु सकलेषु
शुभेषु कर्मसु अर्हं योग्यं स्यात् । तदा कदा यदि इंदुः आक्रम्य पुनर्भुनक्ति दोषत्यागानं
तरं चंद्रयोगे जाते सति द्वितीयचंद्रभोगे शुद्धं भवतीत्यर्थः अथ तत्रत्य संगेनपात दोष १७

माह ॥ त्यजेदितिरवींदोः समक्रांतितनूः सकलेषु शुभकर्ममुत्पजेत् क्रांत्योः तनू स्वरू
पे समे चेत क्रांतितनू च समक्रांतितनू । चंद्रार्कयोर्लवाद्धे क्रांतीयावत्समेतावदित्यर्थः
॥ अथ तत्संभवकालमाह ॥ त्रिनागशेषश्रवनाम्नि चंद्रे भोगतेभ्यं प्रतिमे नवोस्या । मा
नार्धयोगाधिकमिंदुनान्वोः क्रांत्यंतरं चेन्न तदैष दोष इति ॥२४॥ उपजातिका ॥ श्रवनाम
वादत्रयोगः तस्मिन् त्रिनागशेषतृतीयांशावशिष्टे सति । ऐंद्रेषुद्विंशेयोगे त्र्यंशोनग
तेषु तिच कारो वार्थे । अस्य क्रांतिसाम्यलक्षणस्य दोषस्य संभवति इदानीं संभवः स्यात् ।
तदासन्नकाले नवदित्यर्थः अवव्यतिपाताख्यः ऐंद्रे वैधृताख्य इति । ग्रंथनिर्माणकाले
द्वादशायनांशाः आसन् । तदापि प्रायेण दशमुक्तं ततो यथा यथा अयनांशा अधिका
स्तथा तथा तयोर्योगयोर्न्यूनचिंत्या । तदानयनं श्रीगुरुणा केशवेनोक्तं त्रिंशद्घ्नायनांशा
नखं २० नाजितास्तद्दीना अश्विमार्द्ध त्रिभुवा १३ । २० द्विपक्षाः २२ तत्तुल्ययुक्तौ गतयोर्विलो
कयः पातो व्यतीपातकवैधृताख्य इति । चेदिंदुनान्वोः क्रांत्यंतरं यावन्मानैक्यार्धान्न्यू
नं तावदेवायं दोष इत्यर्थः तदानयनं ग्रंथबहुलताकरणकं टीकायां प्रतिपादितं । दिङ्मात्र
मेवोक्तं ॥ अथ नक्षत्रशुद्धे प्रत्यपवादमाह ॥ स्फुरद्भूषणं भूषणं कोतयोयदिनवंतिभ्रंगो

कमृगीदृशः करमवाप्य वरः सुतनोस्तदा शुभतरं नरमेन्न तमश्नुत इति॥२५॥ कुतविलं
बिता मृगी कस्य मृगीदृक् तस्याः मृगीकमृगीदृशः चंद्रनक्षत्रस्यादिस्फुरद्दूषणन्दूषण
कांतयः स्फ ः अदूषणं पापवेधादिरहितं दूषणं शुक्रदृष्ट्यादिकं कांतिः प्रकाशः अदू
षणत्वादिस्फुरत्स्फूर्तौ स्फुरंतितः स्फुरत्यः परिपूर्णाः ताश्चताः अदूषणदूषणकांतय
श्चतास्तथा तदा सुतनोर्विधोः करं अवाप्य करग्रहणं लब्ध्वा वरः नरः नमेन्न तं परिपूर्णा
शुभतरं शुभोपलक्षितं प्राप्नोति दोषरहितनक्षत्रे पाणिग्रहणकृत वरः अतिशु
भफलं प्राप्नोतीत्यर्थः॥ इति सकलागमाचार्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचिता
यां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां नक्षत्रशुद्धिप्रकरणं॥२॥ नक्षत्रशुद्धेर्मुख्य
त्वादादौ तामभिधायेदानीं राशिघटितं विवाहस्तल्लसंमेलनतावत्कालमीमांसा निरूप्य
ते॥ तत्रादौ जन्मराश्योरेव घटितावलोकने युक्तिमाह॥ जन्म लग्नमिदमंगमंगिनां म
निरे मनस्तीदुमंदिरं सौहृदं हि मनसो नदेहयोर्मेलकस्तदयमिंदुगेहयोरिति॥२॥ रथो
द्धता॥ अंगमस्तीत्येषांते अंगिनः तेषां शरीरिणां इदं प्रसिद्धं जन्मलग्नं अंगं शरीरं सर्वे मुनयो
मेनिरे मन्यंते स्म इंदुमंदिरं चंद्रगृहं जन्मनियचंद्रराशिं मनः इति मेनिरे। तथा चाह ज्यो १८

नकादयः शारीरं लग्नवशात्सुखदुःमानसमराशौ कच्छादिति हि यस्मात्कारणात्सौहृदं मित्र
त्वं मनसोरेव न तु देहयोः न कुलसर्पयोरपि सौमनस्यमस्तीति सहवासित्वदर्शनात तस्मात्का
रणादयं मेलकः इंदुगेहयोश्चंद्रराश्योरेव स्यात्। जन्मराश्योरेव घटितायोगो न तु जन्मल
ग्नयोरिति। सुहृद्धृदयं यस्य सुहृच्चतत्हृदयं चेति वा। तस्य भावः सौहृदं भावे अण् हृदयस्य
हृदादेशः पूर्वपदादेर्वृद्धिः यद्वा सुहृद्धृदयं यस्यासौ सुहृत् सुहृदो भावः सौहृदं मित्रामित्रयोरिति
निपातः सुहृच्चतत् हृच्चेति वा तस्य भावस्तथा। ननु सौहृदं संबंधे तु सर्वं पूर्वपदस्य चेति सर्वत्रेर
पादाद्योर्वृद्धौ सौहार्दमित्येव स्यात्। छंदसि उभयहृते सौभगाय इत्यादयः प्रयोगाः छंदस्येवात्र
सर्वविधीनां विकल्पविधिना दितिमासादकारादयः यत्तु श्रीभागवते। न तत्र सौहृदं धर्माः
संतोषोऽत्र सौहृदं। इत्यादिषु दृश्यते। तदपि संदिग्धं। पुराणानामपि छांदसत्वात्। विशेषण
श्रीभागवतस्य आता भाषायां सौहृदमिति प्रयोगः कथं युज्यते। यदि उर्ये बलता प्रयुक्त
स्तर्हि किं चेचित। गतिमात्रं चिंत्यते॥ आगुणइत्यनेन संज्ञापूर्वकस्य विधेरनित्यत्वस्य
ज्ञापितत्वात्। उत्तरपदवृद्धेरनित्यत्वमिति। एवं च सुहृच्चेतस्यौ हृदक्रियायो दृष्टा इति बरा
हाक्रमापि निर्वदंत्यां॥ ननु चंद्रराश्योर्मेलकस्तर्हि तन्नक्षत्रांशयोरपि कथं नमेलकइत्या

श॥ चंद्रराशिवशमेव सौहृदं तस्य योरपि न किं नवांशयोः एवमस्तु मकरांशगे रवै॥ ॥
टेपि किंतु नोक्तरायणमिति॥ रविराहते॥ सौहृदमित्रत्वे चंद्रराशिवशोः चंद्रराश्योर्न ने
वेति यदुक्तं तत्सूक्ष्मयोर्नवांशयोरपि कथं न स्यात्। जन्मनि यदंशो चंद्रः स जन्म स
शिरिक्ष्यते। तयोश्चेन्मेलकयोर्विलोक्यते तर्हि तदंतर्गतयोः सूक्ष्मयोश्चेदनवां
शयोरपि कथं न मेलक इत्याक्षेपः अपि समुच्चये अत्रोत्तरं एवमस्त्विति चेदितलघ्वार
रः एवं चेदस्तु तत्वतु तर्हि कर्कटराशिस्थे रवौ मकरांशगे मकरनवांशस्थिते सति उत्तरा
यणं कथं न स्यात्। अहनं हि राशिवशादेवा न तु नवांशवशादिति प्रसिद्धं। अतो राश्यैवा
व मेलक इति। अथ राशिवशादेवायनमित्यत्र प्रमाणमाह॥ मासम्पद्धमयनं चादक्षिणा
दित्य एति तदिति श्रुतिर्जगौ। मूलसंक्रमसमं विवस्वतः स्वस्वनेगिमतवोपि विस्त
ति॥ इयस्मात्कारणान्मासषट्कं षण्मासपर्यंतं दक्षिणादक्षस्यां दिशि। दक्षिणादो
द्धृतश्चासर्वविसक्तिरित्यव्ययं। आदित्यः सूर्यः एतिगच्छति। तत्तस्मात्कारणादेइ
ति एवं विधं अयनं श्रुतिर्जगौ जगाद। यस्मात्कारणात्सूर्यो मासषट्कं दक्षिणां दि १८
शं गच्छति तस्मात्तत्प्रमाणमयनं श्रुतिर्जगादेत्यर्थः। एवं सिद्धे किं कामागमप्रमाणं तु

क्ताप्रमाणांतरमाह॥ मूलस्य संक्रामति। नवांशेपेक्षया मूलं राशिः विवस्वतः सूर्यस्य मू
लसंक्रमो राशिसंक्रांतिस्तत्समा तत्सदृशी कृतवो वसंतादयोपि स्वस्वनेमिस्वीयस्वी
यरचनां विक्रमितियावत्। विस्तृति धारयंति। वसंते पुष्पोद्गमादि ग्रीष्मे निदाघादि। इ
त्यादीनियानि स्वचिह्नानि तानि रविराशिसंक्रमवशेषु ततद्दृतुषु प्रत्यक्षेदृश्यंते
अतो राशिवशादेव मेलक इति सिद्धं॥ अथ युक्त्यंतरमाह॥ किं दिनस्य विराहुकर
ग्रहणानिष्पत्तेः तदुदये क्षणे क्वापि। स्थूलमेवमखिलं जगत्फलं तद्विशेषयति सूक्ष्मतागा
तिः॥४ रथोद्धतं। दिनर्क्षस्य दिवसस्य नक्षत्रस्य विराहु वियोगे सति करग्रहणं दृशालो
त स्फुतीत्यर्थः। तस्य करग्रहणं नक्षत्रस्य उदये क्वापि तु मुहूर्तादिपिकार्यमिति चक्र
तिपि दिननक्षत्रोलासे सति तत्ववृषिकरग्रहणं किं निष्पाति। विस्पतस्मिन्दतस्य तस्मा
दयविति यस्मिन्नुधिष्ण्ययच्च कर्मापि दिष्टं तादृवत्येतन्मुहूर्तेस्योदयेतन्मुहूर्तेवा
करयाहामत्यदिः कथं निष्पते अपितुने ष्पत इत्यर्थः अतः अखिलं समस्त जगतः फलं
स्थूलमेवमेवं त्वतहि सूक्ष्मफलस्यगतिमाह॥ तद्विशेषयतितत्स्थूलफलं सूक्ष्मफ
लस्य गतिः॥ विशेषयति। सविशेषं करोति। सूक्ष्मफलं स्थूलफलस्य सविशेषतां

ऽतीत्यर्थः॥ तर्हि सूक्ष्ममेव फलं प्रमाणं कुतो न स्यादित्याशंक्य तथास्त्वा स्थूलमप्यनुस
रंति मुनींद्राः केवलं न रमणीयमणीयः॥ अनवस्थितिरिति त्रिविलेन सूक्ष्मेण विक
ल्पसमूहैरिति॥ यस्मात्तत्ताप्रतिविलेन सूक्ष्मेण विकल्पसमूहः अनवस्थितिः स्यादिति
हेतोः मुनींद्राः स्थूलमप्यनुसरंति केवलं अणीयो न रमणीयमित्यन्वयः वेलावलितियमं
प्रतिविलं वीक्षार्थव्ययी भावः तस्याः वेलायाः कल्पनेऽचितर्कः तस्याविकल्पास्त्रुट्या
दयः तेषां समूहाः ते कृत्वा अनवस्थितिः अनवस्था स्यादिति हेतोः मुनींद्रा गर्गादि
यः स्थूलं फलं वर्षमासमतिथ्यादिकमप्यनुसरंति॥ तत्र प्रवर्तंति केवलं अणीयः सूक्ष्म
तरं फलं न रमणीयं स्यात् अतिशायितं अणुणीयः सूक्ष्मफलस्यानवस्थानात्तत्
लेशस्यापि प्रवर्त्तंत इति भावः एतदपि स्पष्टयिष्यति॥ एवं चेत् तर्हि सूक्ष्मफलमकिंचित्करमि
त्याह॥ स्थूल २ फलतास्तु विस्तृत्यानेकधिष्ण्यदिनजोऽपि जनोऽयं सूक्ष्मतातन्तु
ते न शरीरस्याच स्थूलमनुकल्प्य विधीयते॥ इन्द्रवज्रा॥ नु विष्टभिन्नां वर्त्तमानः अ
यं अस्तुयानुवन्ननः जनः जनताविकवचनं एकधिष्ण्यदिनजोऽपि एकनक्षत्रति
थिजातोऽपि स्थूलस्थूलफलताकृद्विस्तृत्या फलेनाभीलवतीतिसंपदे तेन कार २०

ऽन सूक्ष्मतापि गरिष्ठा गरीयसी स्यात्॥ अपि समुच्चये॥ तर्हि स्थूलं सार्वं स्यात्तत्राह॥ सा
चेति साच सूक्ष्मता। मूले स्थूले अनुकल्प्य अनुसृत्य विधेया स्यात् स्थूलानुसारेण सूक्ष्मता
पि ग्राह्येत्यर्थः॥ कथं स्थूलमनुकल्प्य सूक्ष्मता आ[illegible]तदर्थं सूक्ष्मतायाः अवस्थानं प्रक
टयति॥ सूक्ष्मो नवांशो द्विरसांश एव त्रिंशांशभेद[illegible]व तो पि सूक्ष्मः ततो विलिप्तादि वि
लवाचा हृद्गेतुकस्यानियता समस्यामिति॥ ७ उपजातिका॥ सूक्ष्मयोऽपि नकिंचत्वा
शाद्यानिति। नवांशः किल सूक्ष्मः उक्तः नवांशादपि द्विरसांशो द्वादशांशः सूक्ष्मो भिचरसा
श्वतिः अंशः आदौ द्वंशः तत स्याविरमाँ [illegible]इति कृत्वा द्वादशांश एव मिदं यथा स्तेय
नेद्रिदृष्टं तत्स्यादा युर्मासादिके स्फुटमिति स्यादिषु स्वर्यादितं सत्त्रनेदकृतमिति या स्था
यते। न तु द्वादशांशाधिकनवांशतिः तद्वदंशापि। अत एव बृहज्जातके चंद्रोपगीदस्मना
ग समानरूपमिति ते स्थवतः तस्माद्द्वादशांशा [illegible] सूक्ष्मः ततोऽपि
लिप्ताकला सूक्ष्मा। इत्यनेन प्रकारेण अवलि सवा चा॥ अवलिप्ता उपलिप्ताषा कृय षां
ततश्चा। एव सूक्ष्मवता निरर्थः पुरुषा॥ पांहृत्क्रदहिः कस्या। नियता कस्मिन्नियमो समस
स्यांशका धानं पुत्रगद्धन्। समममनं समस्याक्षपतु एवं सूक्ष्मसुकावती हृष्टेनेकु नाधिप

वसानमपि सूक्ष्मस्य अपर्यवसानादिति भावः॥ एवं सूक्ष्मकालानाकलने सति सिद्धं
तमाह॥ अत्यंतसूक्ष्मः सकिलकेदाशायेनाखिलानां भिदुराफललब्धिः। नास्मादृशां दृ
ग्विषयः स तस्मान्मूलानुकूलाव्यवहारसिद्धिरिति॥८ इंद्रवज्रा। सकिलकालस्यकोदेश
अत्यंतसूक्ष्मः अतिदुर्लक्ष्यः येन लब्ध्वा अखिलानां प्राणिनां फललब्धिः फलसंपत् भिदुरा
छेदनशीला स्यात्। भिन्नभिन्नेति यावत्। छिदिविदिभिदा कुरच्। सूक्ष्मकालः अस्मादृ
शां चक्षुर्मिवदृश्यंते ते अस्मादृशाः तेषां चर्मचक्षुषो दृग्विषयो दृष्टिगोचरो न स्यात् दुर्ज्ञे
य इति यावत् तत्र घाचनारूढः स्वस्वनरे सुखासीनित्यावत्स्पंदविलोचनं तस्य त्रिंशत्भागात्
गस्तत्परः परिकीर्तितः तत्पराच्छतभागो नाम त्रुटिरित्यभिधीयते। त्रुटेः सहस्रभागो यो
लवकालः स उच्यते देवापि तं न जानाति किं पुनर्मानुषा जनाः। सकालाप्यल्पकालो वा।
सर्वकर्मनेशाश्वेवत। निमित्तमात्रे दिवसस्य शास्त्रश्रुताश्रुतमिति सिद्धांतयति तस्मा
दिति तस्मात् सूक्ष्मकालस्य अदृग्विषयत्वात्। सर्वजनानां व्यवहारसिद्धिः मूलानुकूला मा
तन्मूलस्यानुकूला मूलानुकूला स्थूलानुसारिणी घस्रमारस्य नवांशपर्यंतमित्यर्थः। २१
अस्मत्स्मात्। अथानयोः स्थूलसूक्ष्मयोः समाधानमाह॥ इतिस्मृतियदिमते।

सूक्ष्मनावांशालब्धिस्तदखिलमपि सिद्धं नास्ति चेन्मूलसंपत्। तदुनयफलनाशोऽ
मीमत्वाद्दुर्नापरिणतिरिति रूढा कालमीमांसया नः इति॥९ मालिनीवृत्तं॥ इत्यनंतरो
क्तमतिमूलस्थूलमध्ये यदि सूक्ष्मे नावांशालब्धिः स्यात्। सूक्ष्मनावः सूक्ष्मत्वे तेन अ
चाः सूक्ष्मलक्षणे स्थूलेकदेशाः तस्य लब्धिः लीनत्वादृश्यत्वात्। तत्तदा अखिलं सर्वम
पि सिद्धं फलितं स्यात्। एवं स्थूले तदंतर्गतं सूक्ष्मं च विलोकनीयमित्युक्तं। अन्यथा बा
धकमाह॥ नास्तीति। चेन्मूलसंपत् स्थूललब्धिर्नास्ति तदा तदुनयफलनाशः स्या
त्। तस्य फलजातस्य उनयं लवाः स्थूलसूक्ष्मलक्षणौ यौ विनागौ तयोर्द्वयोरपि
नाशः स्यात्। कस्मात् अस्मदादीनां अतिसूक्ष्माणां दुर्गमत्वात्। दुःखेन गम्यंते ज्ञायंते तानि
दुर्गमाणि तेषां नावस्तत्वं तस्मात् अतीतानवांशपर्यंतं सूक्ष्मकालस्य मनुष्यागमत्वा
त् स पर्यंतं स्थूलांतर्गतं सूक्ष्मं विचारणीयमिति सिद्धं। अतीतानवांशयोरपि मेलकस्या
दितिनवांशाभिलकस्य जनेन व्यवहारो नास्तीत्यत अपि पंचवह्नि इति॥ एतदुक्तं मयाम
नसि समाहितमित्याह॥ परिणतिरिति। इतीयं कालमीमांसया कालविचारणेन नो
ऽस्माकं परिणतिः रूढा संकलिता। कालस्य मीमांसा विचारणमानतिः स्वार्थे सनावानतः

इत्यर्थः॥ ताः अथेअशुद्धकालविचारणे क्रियमाणे अस्माकमयं बुद्धिपरिणामोऽस्त्वित्यर्थः॥
इति सकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवाचार्यात्मजगणेशविरचितायां विवाहवृन्दावन
टीकायां विवाहदीपिकायां कालमीमांसाध्यायो द्वितीयः॥२ एवं प्रासंगिककालमार्गे
मनेन निरूप्य अधुना प्राप्तं मेलकाध्यायं निरूपयति॥ तत्रादौ राशिमेलकं सापवादि
कमाह॥ व्ययेन वित्तं न तपः सस्य पसंनायुर्हि षष्ठाष्टवधूवराणां द्विर्द्वादशे पंचनवाष्टष
ट्के। जन्मर्क्षयोः सख्यविधिर्न दृष्टः इति॥२३ प्रजापतिका॥ वधूवराणां स्त्रीपुरुषाणां ज
न्मर्क्षयोः जन्मराश्योः द्विर्द्वादशे सख्यविधिर्मैत्रविधिर्न दृष्टः न लोदितः तं पुनिति द्वेच
द्वादशं च द्विर्द्वादशं। तयोः फलं द्विर्द्वादशे एकस्य राशेः सकाशादन्यराशिर्द्वितीयस्त
स्मादप्यन्यो द्वादश इत्यर्थः अत्र हेतुः व्ययेन विहन्यते इति। यतो व्यये सति वित्तं न स्यात्।
व्ययो द्वादशस्थानं वित्तं द्वितीयं। यतः व्ययस्थानकृतो धनमिति। अनेनैवाब्द रिक्तत्वमि
ति फलं च सूचितं भवति। एवं तपसीत्यादि द्रष्टव्यं ना पंचनवेऽल्पादि पंच च नव च अष्ट च
षट् च पंचनवाष्टषट्। तेषां द्वन्द्वः पंचनवाष्टषट्कः पंचमनवमेऽष्टमषष्ठ इत्यर्थः तप
स्येति अपत्यं न स्यात्। तत्र ब्रह्मचर्यादिनियमविधानात्। तपो नवमं स्थानं अपत्यं प २२

चमं। अनेन पंचमनवमः सख्यविधिः अत्र अनपत्यतेति फलमपि सूचितं॥ द्विर्द्वादशे तृतीयस
ति आयुर्न स्यात्। चातुर्मासिकमायुरिति। चातुःषष्टे आयुरष्टमं तो अष्टमषष्ठा
न सख्यविधिः अस्य नायुष्यमिति फलं च अष्टौ षष्ठाष्टतुर्ये दशमे तृतीये कादशे तय
मष्टमाः शुभाः एकराशौ तत्र विशेषं वक्ष्यति। अथास्यापवादं ता राशिमैत्रं चाह॥ द्वयोरप्येतेषु
हृद्दशिन्नपतित्वं स्त्रियास्तदखिलेऽपि मेलः नीरुजास्खलपंचतृतीया॥ शोकादशवि
पाद्वरतारेति॥ ४ स्वागता॥ यदा दैवज्ञयोः राश्योः सुहृदशिन्नपतित्वं हृदयेतत् द्वद्वा
अखिलेषु द्विर्द्वादशादिष्वपि मेलः सम्यक् स्यात्। मेलनं मेलः किं पुनः शुभेषु चतुर्थेद
शमादिषु सुहृदौ भिन्नौ च दशिन्नौ च तौ पती च। तयो भावस्तत्वं। पत्योः सुहृद
त्वं एकत्वं चेत्यर्थः। राजपक्षिणानूतस्तुकत्वं च वक्ष्यति। तथा चोक्तं। नवरात्रशुद्धिर्गणान
यानि। द्विद्वादशे विवषट्केऽपि। वरपि दूरे यदि वा त्रिकोणे। मैत्री यदा स्यात् शुभदा
विवाह इति॥ अथ तारामैत्रं। नीरुजा दिति। नीरुजः स्त्री विशेषा स्त्वगनानीरुजः कर
मिनी वा मला च नेत्यभिधानात्। तस्याः नक्षत्रमारभ्य वरतारा वरनक्षत्रं अचलपंच
तृतीया क्रमेण शोकविरविपादस्यात्। दुःखिकत्वे कीर्तिवत्वं। अचला अपंचवत्रयस्त

तेषांसखरणीतथा॥ सप्तमीपंचमीतृतीया चेत्यर्थः॥ सप्तमी शोकाय पंचमी वैराय तृतीया विप्र-
इति एतत्त्रयमनर्थके। एवंतु नहि तृतीये तृतीये पि केचिदेवं उत्सयन्ता स्मा मपीछंति। तथा
डाः पुत्रदाः उणयद्यावत्कन्यदीकान्यतावपि। वरं नैनव दृश्छेषं तारा: संतिपरम्परमिति
एतद्यदेशाधुप्रसिद्धं ग्रंथस्तोक्तं तत्र वेदशएवः॥ अथैकनक्षत्रएकराशौ च विशेषमाह। न
तेवमे यदि भिन्नराश्यपारभिन्नराश्यार्यदि भिन्नक्षे प्रीतिस्तदानी निविडा ननार्यो अ-
चेत्रिकारोहिणिवन्ननाडीति॥ उपजातिका॥ यदि नार्योः वरवध्वोः भिन्नराश्यपाः सं
ता: नक्षत्रमेकं तवति। अथवा अभिन्नराश्यपाः एकराश्यपारपि भिन्नक्षे स्यात्। अपि चार्थ
तदा निबिडा अतिशायिता नार्योः प्रीतिः स्यात्। तत्र नाडी दोषापि नास्तीत्याह॥ चेत्र
त्रिकेति। चेत्कृत्तिका रोहिणिवत्तदा नाडीन स्यात्। यथा कृत्तिका रोहिण्योरेकनाडीत्व
एकराशौ सति नाडीदोषा न स्यादित्यर्थः। अनेनैव गणदोषोपि निरस्तः। एवं शततारा
रका श्रवण कपदादिश्चपि। तथा च गर्गः। एकराशि विना नाडी योगमारे विवर्जयेत्
नदोषस्त्वेकराशिस्थे नक्षत्रे त्वेथुमन्यदेइति। गुरुरपि दंपत्योरेकराशिश्चेत्तदा घ- २७
घटचं यदा वा वशिष्ठो विवादः स्यात्। गणनाडीन चिंतायदिति। एतदक्रमतत्तु

क्रमतांतरमाह॥ पराशराः प्राहुर्नवांशभेदादेकक्षेराश्यपारपि सौमनस्यं। एकांशके
त्वेपि वशिष्ट शिष्या नैकत्रपिंडे किलनाडीदोषइति॥ उपजातिका॥ एकोपिचतोरुदरा
शौचतोतथा एकनक्षत्रे एकराशौ सत्यपीति। अपि: संभावनायां नवांशभेदान्न नक्ष
चरणभेदात्। सौमनस्यं सुहृत्वं पराशरः प्राहुः एकनक्षत्रेएकराशौ श्रेष्ठत्वमितिवा
क्रमतंप्रागुक्तं। तत्रापि चरणभेदे सति श्रेष्ठत्वमिति पराशरमितिमित्यर्थः। तत्रापि एकांश
कत्वे चरणैकत्वेपि वशिष्ट शिष्याः सौमनस्यं आहुः। एतदूषयिष्यति॥ अत्र नक्षत्रैक्ये
नाडीदोषो नास्तीत्याह॥ नैकत्वेति। द्वयोरपि नक्षत्रयोरैक्ये एकस्मिन् स्थाने पिंड
गोलाके सति किल निश्चयेन नाडिवेधो न स्यात्। द्वयोर्बद्धितयोः सत्येव वेधः।
स्यादेकत्वेतु न स्यादिति भावः। नाडिरितीकारांतः कृदिकारात् इति डीबंता प्युक्ति
॥ अथ नाडीदोषा नावेत्रहृष्टं तमाह॥ नाग्निर्दहत्यात्मतनुं यथा हि दृष्टा स्वदृष्टेन दृ
दर्शनीयः एकांशकत्वेपि समप्रजा वा। न नष्टनार्यो व्यवहारमिहिरिति॥ उपजा-
तिका॥ यथाग्निः आत्मतनुं स्वमूर्त्तिं तेजोरूपां न दहति॥ अपि च॥ दर्शनीया रमण
यः उरुषः स्वदृष्टेनस्यान स्यात्। कर्मणिषष्ठी चक्षुष्मान पि दृष्टा स्वदक्षिणपक्षपतीति। तथा

एकत्र पिंडे नाडीवेधो न स्यादिति तं सर्वेषां नयः। नाडीकोनाकले संपमा॥ एकांत्राकेति। एकोनाकले च रलोके सेसति नार्योवावदास्ति दिने स्यात्। कुतः पक्षनावात्। समानधर्मकोमाका॥ अयं नावः न नार्योरेकांशकत्वात्समान समर्थ्यात। किं अतिक्रमं नातदधीनयत्नार्यीति सर्वमव सर्वेराणाईत्व्या। दिक्पा नक्षं भवतीति। अत एकोकालेवोमनस्यनमस्याद्गिति भावः। अथ नाडीवेधमाह॥ कद्रार्य्यमेद्वत्स्यएकद्वयमश्विनी च विश्वाषिवायु कलिंगा युगमंत्येतं च रोषालि चित्रिनवकनयने कयाते। जन्मोडुनी दस्व धमिधनायं नाडीत्रयंतमंततिलका॥ कद्रमाडी अर्यमा उत्तराफाल्गुनी इंद्राज्येष्ठा। वेतणः शततारा एतानि षट्तारायां त्र्यात्मकं द्वयं एवमेकोऽश्विनी चएकाकिनी एवमेकोनवकः पिव उत्तराषाढा। अश्विः तस्थिकावायुः स्वातिकलिः अश्लेषा एतदारम्य प्रत्येकं युगं युग्मं एवमतोऽप्यत्यनेरेवती एकाकिनी। एवं द्वितीयो नवकः। रोषालिः मघी फाल्गुनी चित्रा निशाजरणी मृगसर्वपादानुराधाऽपि उत्तराभाद्रपदाः अयं तृतीयो नवकः इति वकनयं स्यात् वधूवरयोर्जन्मोडुनी जन्मनक्षत्रे एकस्मिन्नवके मध्ये पातो स्तस्तदा नाडी स्यात्। किमर्थं वरवधूनिधनाय वधारकं नाडी इति भावः॥ अथ २५

स्मरणादि देवतानिर्देशान तन्नदांचमाद्यो दिङ्गुच्चते। लोके रिस्वामित्रा एके अपुजाभाः द्वयं तेऽऽतोऽवता राष्ट्र स्तन्न तत्र ति ध्यादिस्प चर्यते। तथा विधूर्द्वयोगदर्शनात्र नागाया चरानाडीति दिक्कु पंचदशालि स्त घात्कृतो ष्टादशानाडी निर्दूषयत्क तरां तिथिमित्यादि। नागः पंचमी दिक्क दशमी॥ त्रयश्चतुर्दशीति। अथ त्रिनाडिका वक्ता निप्रायेण नाडीवेध उक्तः के चितु अभिजिन्वं घिता त्वन्न कन्यायाः चतुः पंचनाडी चक्रे नाडीवेधमाजः तन्मतदूषयति॥ प्रमीयमाणापि मते मुनीनां निर्वाधिन रुत्रत पंक्तेमार्यः नाडीचतुः पंचतयस्य पक्षो नक्षो दवीयी विषं त्वमतीति। उपजातिका। त्रयश्चतुर्वेच अप्रेयोयस्य त त्रिभ्यं भित तत्र तन्न त्रामेवत त्रत वती ति चि ध्यं भिन रुत्त नः। तस्या ऊमार्याः क मात्नाडी चतुः पंचतयश्च चत्वारश्च पंच च चतुः पंचते अवयवाः यस्य तत् चतुःपं चतयं नाडीनां चतुः पंचतयं। नाडीचतुष्टयं नाडीपंचकं चेति। संख्याया अवयवे तयच्। तस्य पक्षः मुनीनां हारीतादीनां तैः प्रमीयमाणो विश्रमाणो प्रसुवन्नपि आगम प्रामाण्यं प्रमापि देवादवीयी विषयत्वं तातादस्य दवीयीपदवी। तस्याः विषयत्वं विचार मार्गगोचरत्वं नेति। नगच्छति नं घिनं तत्रिकादिकं घिजनस्मराशीषादिकं। तथा वस

विवाहदीपि
का प. २५

रीतः ॥ अंशे त्रिरेवं त्रिरेकन्या जातायां गणये क्रमात् ॥ वृश्चिकादिं ड नाडी चक्रं पंचधु
पर्वस्थिति ॥ अल्पविषयमाह ॥ वृद्धगर्गः ॥ बांगले च चतुर्मीलापं चाले पंचमालिका त्रिमान्ना
मनीदेशेषु विवाहेष्वपि संमतमिति ॥ एवं चाद्य क्रियमाणे मप दोष अदेशेष्वृ वर्जारं न आ
न्नातीत्यर्थः ॥ अथ योनिमैत्रमाह ॥ अश्वेना जारु गाहिश्व खनकरिपु विमेषा आखुर्द्वि
रास्तुर्गीकाल्यो व्याघ्रकालीपशुरिपुहरिणि लश्चकीशाः क्रमेण द्विष्ट लूकीशा द्वि
द्वात्तुरगान्नगपतिश्छागमातंगमवंनेष्टा योनिः सावैरा वरयुवतिरनामा स्यायेरश्विनी
ता ॥ ८ इति स्रग्धरा ॥ अश्वस्तुरगः इन्द्रो हस्ती अजो मेषः उरगः सर्पः पुनरहिः सर्पः स्याश्वु
नकः खनकरिपुर्मूषकस्तुमार्जारः मेषः अजः पुनरोतुमार्जारः द्विः द्विवारं आखुर्मूष
कः गोर्धेनुः कालीमहिषी व्याघ्रः प्रसिद्धः पुनः कालीमहिषी पुनः पशुरिपुर्व्याघ्रः हरिणा
मृगः पुनरेणो मृगः पुनः । श्वा शुनकः कीशो वानरः द्विः द्विवारं बभ्रुर्नकुलः पुनरपि कीशो वा
नरः सिंहः प्रसिद्धः अगोऽश्वः पुनर्मृगपतिः सिंहः छागो मेषः पुनर्मातंगो हस्ती । इत्येके ले
ल्लीबत्वं । एवं क्रमेण अश्विनीतः अश्विनीमारभ्य योनिः स्यात् । तायोनिः सवैरा नेशक
यो वरयुवतिः नृपामात्स्ययोः वरश्च युवतिश्च वरयुवती नृपश्च अमात्यश्च नृपामात्यौ २५

वरयुवती च नृपामात्यौ च तयोः पृथक् शुभैर्विवक्षायां बहुत्वं अश्विनीतः इत्यश्वत्रसि
लादिष्वाच्छत्वं तु च इत्यत्र नपुंवद्भावेऽपि सेंक स्कत्वात्तां बन्निस्त्री प्रत्ययलोपः अत्र
योन्यो वैरं लोकात् ज्ञेयं । गोव्याघ्र गजसिंह मित्यादिना ॥ अथ गणमैत्रमाह ॥ त्रियुग्मी रो
हिण्या मघ मवयमप्यदैर्न रिसुरेश्रुति स्वातीमित्रा दिति गुरुकरान्त्याश्विराख्या न परं दै
त्यो मृत्युर्द पुनः मनुजानामनिमिषः सुदृस्वैरं वैरं निवृत्तिनयानां परिलयः इति ॥ शि
खरिणी ॥ त्रयाणां युग्मानां समाहारः त्रियुग्मी फाल्गुनीद्वयं आषाढाद्वयं नाड्पदाद्वयं
चेति रोहिण्या मघा ताहिणी चेत्यर्थः । शिवयमार्द्राश्रोजीतरण्या । अयं नरतंत्र नवकोन
रिमनुष्या वासत्र श्रुतिः श्रवणः स्वाती प्रसिद्धा मित्रो नुराधा अदितिः पुनर्वसुः गुरुः पु
ष्यः हस्तः अन्त्यः रेवती । अश्विनो अश्विनी ताश्चिकृत्मृगशिरः अयं नवकः । सुरेदेव
गणदेवताः परंश्चित्रा ज्येष्ठा धनिष्ठा विशाखा मूलं कृत्तिका शततारा मघा श्लेषा इतीदं न
वकं दितेसुतवेत्ता । एवं गणत्रयं । अस्य प्रयोजनमाह ॥ मृत्युरिति । दनुज मनुजानां
रात्रस मनुष्याणां मृत्युः नरनार्योः रक्षो मनुष्यगणयोः सतोर्मृत्युः स्यादित्यर्थः । निवृ
तित नयानां राक्षसानां अनिमिषः देवैः सह स्वैरं प्रतिशयितो वैरं स्यात् । कपरिण

ये विवादे। अर्थाद्वेषाणां मित्रत्वं। अथ स्वाभाविकं राशिवैरं तथा वश्यमैत्रं चाह। चापाजौ वृषभेण
कौलं मिथुनौ कर्केण मेषस्त्रियाश्चालाढ्यो सवृश्चिकेन कार्मुकं हरीन केन नित्यद्विषः। तदुक्तं वसुलेऽ
षेण वश्यगाः सिंहं विनान्ये नृणां। तज्ज्ञोग्याजलचारिणो हरिवशाः सर्वे विना वृश्चिकं इति॥१०॥ अज
तुलविक्रीडितं। चापाजौ धनुर्मेषौ वृषभेण सह नित्यद्विषौ नित्यविरोधिनौ चापेन अजेन वाम
वृषभेनानित्यं शत्रुरित्यर्थः एवमुत्तरत्रापि। कौलं मिथुनौ कर्केण मेषः स्त्रिया कन्यया। कोलान्नीतु
लमिथुनौ सविषेण वृश्चिकेन कोलान्नीदस्त्रसंख्या। धं तया वत्सरस्वाराशी विवद्धितौ। अतानव
कृत्वा यथा विगमवाक्ययुग्मायित्तुगहूतानां षण्मुन्यो वसुरंध्रयोरिति षण्मुन्योः षष्ठीसप्तम्योः वसु
रंध्रयोः अष्टमीनवम्योः एवमत्रापि कार्मुकहरी धनुःसिंहौ नक्रेण मकरेण तद्वत् नित्यद्विषौ के
न तुलेन वेण मीनेन एते द्विद्वादशषडष्टकयोर्मध्ये नित्यविरिण उक्ताः शेषाणां मैत्रं अत्रानेक
तुमाकः शास्त्रमंदस्मितो इत्यादिमत्याचार्यमतेन यद्यधिपत्योः शत्रुत्वमस्ति तएव एते पारि
ःशेषाः श्रेष्ठाः तथा च तद्वाक्यं द्विद्वादशे मेषझषौ वृषमिथुनौ चेत्यादि षडष्टके वि। कोद्येम
नयुत इत्यादि। अयं प्रकारस्तु मत्याचार्यमते मैत्रमध्यम इमानो मुंदे तुपरि स्वपराशेषारे वैरं
नित्यद्विषा विस्मनेना वदन्। न तु तदधिपतिविरोधेनेति अयं प्रकारस्याशयः॥ अथ वश्यमै २६

त्रं वश्यगा इत्यादि। सिंहं विनान्ये सर्वे राशयः नृणां मनुजानां तुलामिथुनालीनां तद्रूपगाः मृः
ज्ञेयं वश्यावश्यलोकप्रसिद्धितो ज्ञेयं। अथैषां गुणदोषाणां निर्णीय वदुक्ता वस्तत्र किंचित्स्वकपूज्यं
दर्शयति। स्याद्राशिमैत्री धुरि कुंभनद्योः करग्रहस्तत्र हि विग्रहेपि। तस्याममत्या मृगराजमीनाव
व्याहतौ तद्द्वयोः शुभत्वेशते॥११ उपजातिका॥ धुरिस्तारम्भे राशिमैत्री यावत्कुंभनद्योः कुंभसिं
ह्योः राशिमैत्री स्यात् समसप्तकत्वात् मृगराजमीनौ सिंहमीनावव्याहतौ। करग्रहेन्द्रदीना
तत्रेदेतुः कस्मिन्नपीति। तयोः राश्योः ग्रहौ स्वामिनौ शनिरवी तयोः विग्रहे वैरेपि करग्रहे
स्यात्। तस्यां राशिमैत्र्यां असत्यां षडष्टकत्वात्। तद्द्वयोस्तत्स्वामिनोः गुरुभूसुतयोः सुह
त्वे मैत्रे सतीत्यर्थः मैत्रं सुरगुरुरित्यादिना वक्ष्यति। राशिमैत्र्यां ग्रहमैत्र्योरन्यतरत्वाने शुभ
मिति तात्पर्यार्थः॥ अथाक्षिपति॥ पत्योः विरोधमति स्तस्योः स्यान्मेलनमेलस्तत्त्व
मैत्र्या। अत्रोच्यते किं न मिथोवधः स्यादिकस्यमेलानरयो विरोधादिति॥१२ इन्द्रवज्रा॥ प
ता स्वामिनोर्विरोधे वैरेसतितस्तस्योः सनोवकयोः मेलने त्रिसत्यापि अमेल ग्राममैत्र्यं स्या
दितिलोकप्रत्यक्षं। अतोत्र हवैरमति राशिमैत्रं न शुभमिति नास्ति। अत्र अस्मिन्विषये
उक्तेत उत्तरं दीयते। एकस्य राज्ञोन्येन नरयोः सेनासंदधिप्रस्ययोर्मिथः परस्परं विरोधात

विप्रसात्। वधो घातः किं न स्यात्। अपितु स्यादेव। अतो राशिमैत्रं मुख्यमित्युक्तं॥ अथ मत्क
त्रं। अपत्यपतिस्वामिनि तदधश्चेद्ग्रहेश्वराणां किं मदृष्टमस्ति। अतोऽधिकं चेत्सन्तुष्टमे
वं। तदा गतिः का ममममसमास्य॥१२॥ उपेंद्रवज्रा॥ स्वामिनि अपत्यपतिमतितयोः ते नानरयो
र्वे वा मिथः स्यात् स्वामिसमं तं न स्यादेवेति इति। चेत् तर्हि ग्रहेश्वराणां नृपाधिपानां किं अ
दृष्टमस्ति। अपितु तैः सर्वं दृष्टमेव देवतात्वात्। त्वय्यनुदशमस्तृतीय इत्यादिना दर्शनमुक्तं
तत्तत्फलादिमेतत्॥ वास्तवेतु ग्रहेश्वराणां किमदृष्टमस्तीति। अतः कारणात् अनुमस्यस्वा
मिमैत्रमेव अधिकं इति चेत्। तदा ममममकस्यतुं नभिं सविसादि कस्य का गतिः कः
प्रश्नगमनिकाकथ्यतामिति॥ त्रिहितारूपां तां गतिमाह॥ स्वतावमैत्रीमखिलतास्वपसो
वीशित्वमन्योन्यतयोनिशुद्धिः परः२ स्वर्वगमेव गवेष्यो॥ हस्तेत्रिवर्गीयुगपद्धकृतिश्चेदि
ति॥१४ उपजातिका॥ स्वतावमै आदिचतुर्थमध्ये सर्वत्र वर्गमे सर्वहवीलाभेऽसतिपरः
परः उत्तरोत्तरः। गवेष्यः अन्वेषणीयः। आदौ राश्योः स्वतावमैत्री समममसमादिका विलो
क्या। तदलाभे स्वपत्योः तत्रान्नृपाधिपत्योः सखितातस्यापि तस्य स्यालाभे वशित्वं राशेर
वीक्ष्यं। तदलाभे अन्योन्यं तयोर्नीसत्रयोर्योनिशुद्धिः। यो निविरालाभे चेद्युगपद्धकृतिः २७

चतुर्णामप्यलाभे तदा हस्ते त्रिवर्गी स्यात्। त्रिवर्गो धर्मकामार्थैरित्यमरः। धर्मादयः करग
ताः स्युरिति। एवं सर्वे सर्वा स्थिकस्यालाभेऽपि उत्तरोत्तरस्य लाभे तारतम्यं कल्प्यं। अथ स्वा
भाविकस्यग्रहमैत्रस्यापि तत्कालसख्येन न्यूनाधिकतामाह॥ आपाम्बा केंद्रयगाश्च
तौ। तत्कालमित्राणि मिथः स्वपांशौ। न्यूनामपि स्त्रीनरस्तत्र राज्ञौ। तत्कालसख्यं विदधीन
हि मैत्रीमिति॥१५ इंद्रवज्रा॥ जातौ जन्मकाले यस्मात् लग्नहात पार्श्वयोः केंद्रयंतन्म
र्यादीत्यप्रसापार्श्वकें केंद्रयं॥ तत्र गच्छेते आपाम्बा केंद्रयगाः स्वांशाः ... दृष्टाः देवाका
द्रोपर्यंति गच्छंति ते स्वपांशाः। तेनग्रहेण सार्द्धं मिथो मित्राणि स्युः एतदुक्तं भवति। जन्मका
ले यस्मिन्राशौ यो ग्रहः स्थितस्तस्मात् दृष्टवर्ज्जिकेंद्रं दशमस्थानं भवति। अयमर्थः तु र्यात
द्वधित्वेन तदंतर्वर्त्तिस्थानानि दशमैकादशद्वादशद्वितीयतृतीयचतुर्थानि। एष
न्यतमस्थानस्थितो ग्रहस्तेन तत्कालं मिथो मित्रे स्तः अन्यत्र शत्रुवद् इति। तथाश्च वर्ग
गतत्कालेन दृश्यायवं धुमदुज स्वांत्येषु मित्रं स्थितइति अस्तत्रियुरणंतत्कालसख्य
स्य जातकप्राप्तश्लोकः। अतोऽन्यत्रापि तद्विलोक्यमिति ज्ञेयं॥ तदेवाह न्यूनामिति॥
स्त्रीनरौ चन्द्रसूर्यौ राजानौ च तेषां स्त्रीनराणां तत्परान्तां च ग्रहवशेन या स्वाभाविकी मै

च्चीता एतत्तत्कालसख्यं विशिनष्टि विशेषयति कथं तत्कालमनि ... ग्रामपि किं पुनः स्व
गृर्णीत बृहि॥ स्वाभाविकोयं मित्रं समः शत्रुर्वा स चेत्तत्काले ... स कोनेण
अधिमित्रं मित्रं समः स्यात्तांश्चेत्तत्काले शत्रुस्तदा समः शत्रुरधिशत्रुरिति॥ अथव
र्णमित्रमाह॥ षट्कर्मगणाश्रितदेवदैत्यौ॥ राजन्यकस्याधिपती कुजार्कौ॥ विट्शूद्रयो
श्चंद्रबुधौ शनिस्तु संकीर्णयः स्त्रीन्दुवर्णमित्रीति॥ १६॥ इंद्रवज्रा॥ यजनयाजनादी
नि षट्कर्माणि तानि येषां ते षट्कर्माणः विप्राः तेषां आश्रितदेवदैत्यौ अधिपौ स्तः शासि
ताः शिक्षिता देवदैत्याचार्याः सन्तौ॥ गुरुशुक्रौ इत्यर्थः॥ राजन्यानां क्षत्रियाणां अभूदेश
जन्यकाः तस्याधिपती कुजार्कौ स्तः विट्शूद्रयोः क्रमेण चंद्रबुधौ विशां चंद्रः शूद्रा
णां बुध इति॥ संकीर्णानां संकरजवानां निषादादीनां ... शनिः॥ स्त्रीन्दुवर्णवर्ग्रेषु
वर्णमित्री पाल्यः तद्यथा॥ राज्यधिपयोर्वर्णौ विलोक्यौ॥ तत्रोत्तमवर्णः पुरुषः शस्तः
समवर्णो मध्यः हीनवर्णो ऽधम इति॥ एतदुक्तं ग्रंथ ज्ञातास्वदेशप्रसिद्धिः अन्यादेश
आभीनामुक्तं तत्र सर्वे वर्णाः कन्यो त्तमोवरः श्रेष्ठः मध्यस्थः समवर्णो नीचो हीनो २९
वरः पुरुष इति इयं वर्णमैत्रं केवलं गुणमात्राय॥ न तु मेलकनिर्णयाय॥ अतो मेत्र

कनिष्ठयानंतरमेवोक्तं॥ एवं राशिदशमुक्त्वा तदुपयोगिग्रहमैत्रं जातकोक्तमत्राह॥
सुरगुरुस्तु कविकाविदौ विरवाथो वि कुजाविरवीदयः अरयो सूर्यकुजाः सुहृदो
रात्र्यवेव नयुक्तिरियं नयवीयशीलि॥ १७॥ एतदारस्यश्लोकाष्टकं द्रुतविलंबितं॥ रवेः रवि
मारुद्य एते सुहृदः स्फः अर्थादन्ये शत्रवः रवेः सुरगुरु मित्रं अन्ये शत्रवः चंद्रस्य बुध
गुरू मित्रे शेषाः शत्रवः तौ मस्य शुक्रबुधौ मित्रौ अन्ये शत्रवः बुधस्य रविव्यतिरिक्ताः मि
त्राणि रविः शत्रुः गुरोः कुजव्यतिरिक्ताः मित्राणि कुजः शत्रुः शुक्रस्य रवीदुव्यतिरि
क्ताः मित्राणि रवींदू शत्रू शनेः शाशिसूर्यकुजव्यतिरिक्ताः मित्राणि शशिसूर्यकुजाः
शत्रवः इयं यवनाचार्याणां युक्तिर्न रावयमीनक निजश्लोकास्थल इत्युवेतिय वादेश
यवनाचार्यमतमिदं मत्तादित्यर्थः॥ कथमिदं मत्तदिति संस्थापयति॥ इदमुदीर्य वक्ता
विरोचने॥ निजमतेपि न दूषितवान्पुनः स बुद्धमन्यत एव यशात वे॥ जयति शास्त्रमि
दं यवनेश्वपि इति॥ १८॥ विरोचनः सूर्यः मिहिरोपि सूर्यः अतो वराह विरोचनो वराहमिह
रः इदं यवनमतं निजमते बृहज्जातकादौ उदीर्य उक्त्वापि ... पुनर्वा कदा
ल्पे कोरन्यमतं स्वमतेनेदं निवेशयं यदि निवेशितं तर्हि दूषितं ... नाचेत हिं तत्रमत

मेवेतिन्यायविदः वदन्तिच। अतः कारणात् स वराहः इदं यवनेषु यथा [illegible]
वसतं [illegible] अतिशयितं जयति सर्वे [illegible] क्षेण वर्त्तत इति मन्यत एव। वराहोपि यवन शास्त्रं
याथा [illegible] न अतित रां मन्यत एवेसर्वः॥ एतदेवतं ग्रंथ तरेणाह॥ परमतं स्वमतविनिवेशितं
। यदिन [illegible] षितनाहतमेवतत्। कलितकेवलमल्पमतः स तयवनयुक्ति [illegible] न मनिस्पृ
[illegible] हइति॥१९॥ यस्मात्कारणात् स्वमते स्वमतमध्ये निवेशितं निक्षिप्तं परमतं यदि न द
षितं न दातन्मतं आहते स्वीकृतमेवेतिन्यायविदः। तस्मादतः कारणान् [illegible] इदं त
[illegible] सी [illegible] सवराहः कलितकेवलमल्पमतः कलितं लक्षितं केवलं [illegible] कल्पेन मता
[illegible] मतं येन मतं घा। यवनयुक्ति [illegible] यवनाचार्यवचनेषु अनिः [illegible] निर्गतः स्पृहा नि
स्पृहः न निःस्पृहः अनिस्पृहः इति। वराहोपि मत्पाचार्यमते सम्यगालोच्यापि यवनमतं म
[illegible] वेसह [illegible] सर्वं॥ एवं चेत् तर्हि वराह [illegible] यवनमते अल्पमतत्वं [illegible] युक्तवानित्या
शंक्याह। किमर्थं बहुकृत्वमयं मिहिरो दिशान् [illegible] स्फुट [illegible] मिदं जगृहे हृदि। उ [illegible] पि स
मे सतितन्मते महति कोपि न वेम वयं यत इति॥२०॥ अयं मिहिरो वराहमिहिरः। इदं यव
नोक्तं [illegible] स्फुटत्वं [illegible] मितं दिशान् आदिशान् [illegible] अबहुकृत्वं अबहु [illegible] नां मतमिदमिति १९

तदिमं न [illegible] किं जगृहे धृतवान्। यतः [illegible] मेन [illegible] केषांचिदेवं मतमिति किं च स्फुट
नि सर्वः॥ तथा च तद्वाक्यं जीवाजीवबुधो [illegible] इतनयो [illegible] कोवि [illegible] मः के मादी द
र्कोविकुजे [illegible] स्फुटः केषांचिदेवं मतमिति। अनेन यवनमेव [illegible] मतमिति
वराहस्य [illegible] ति [illegible] अत्रोत्तरं [illegible] ति। न [illegible] मतमहानि
[illegible] रसति [illegible] यपक्षेपि [illegible] स्यात्। यतो यस्मात् [illegible] कारणात् [illegible] के
[illegible] वमस्माम। वराहमते महत् [illegible] तर्हि व [illegible] पिमहांते [illegible]
[illegible] मानुपपन्नादिति भावः॥ [illegible] संस्थापयति॥ [illegible] तमेव
[illegible] तदप्ययघातयोः [illegible] पि द्विगुणे त्रिगुणे सत्रिगुणा न [illegible]
कि [illegible] यत इति॥२१॥ [illegible] वराहः [illegible] तदेव [illegible]
[illegible] मतानुसारमेव [illegible] सगते। अथ [illegible] पादे विदिक [illegible]
[illegible] दिषु पातितः [illegible] अतः [illegible] दस्य [illegible] घटते [illegible]
[illegible] किं [illegible] मतीति। तस्मादयं कविप्रमादः [illegible] अतो [illegible]
[illegible] अनुसमारतदप्ययघातयोः [illegible] इति च [illegible] द्विगुणे त्रिगुणे पाते सति सम

त्रिगुणमिति यदुक्तं सा अवलक्तिः अवहना मुक्तिः तायथा। वर्गोत्तमस्थराशिद्रेष्काणनवां
शकेषु तद्द्विगुणं। वर्गोत्तमयोस्त्रिगुणमिति तद्धि त्रिगुणत्वे … त्रिगुणमिति। वर्गोत्तमादिष्वे
ष्वतमगते तु केचन द्वयोरन्यतरगते चाग्रहसमितस्यायुषः उक्तद्विगुणस्य त्रिगुणस्य च
प्राप्तावेकवारमेव त्रिगुणं दायुः कार्यमिति वराहेणयदुक्तं तन्नैव बहुसंमतमतोवरा
हात्क्रममपि न बहुसंमतमिति भावः तथाचोक्तं कल्याणवर्मणा। बहुताउनमंशाले
यां करोत्येकवर्गेणां। वराहमिहराचार्यः मानं हृष्टाउरातने रिति। अतोवराहो पि व
हुसंमतमेव वदतीति न किंतु कदाचित्स्वमनोरुचितमपि वक्तीत्यतो यवनोक्त
ग्रहसमत्रविषयेकेषांचिन्मतमिति वराहेणाऽपि तद्वाक्यस्याप्रमाण्यात्। यवनो
क्तमेव … मैत्रं महदादिलघुः। एतत्त्ववाशवितान्यायेन सम्पक … स्वापयिष्यति। एत
… षलेतः स्वपक्षस्थापनार्थं पांडित्यमात्रं वास्त्ववं तु नैतदि … नमः यतत्रक्तं
वराहेण बृहज्जातके। सत्योपदेशो वरमत्र किंतु कुर्वन्त्ययोग्यं … वर्गलाति आचा
र्यकलेतु बहुघ्नतया। मेकं च यद्भूरि तदेव कार्यमिति। … मतत्वे द्रुतिमसो
पदेशो वरं तद्धि किंतु अन्ये स्वतुंगवक्रवर्गोत्तमस्थरहे … त्रयाहृतमिति बहुव ३०

र्गोणानिःस्पदायुः कुर्वंति तदयोग्यं अनवस्थादोषप्रसंगादिति भावः आचार्यस्य कर्णी
आचार्यक्तं। तस्यतत्त्वावः आचार्यकत्वं। आचार्यस्य सत्याचार्यस्याय मभिप्रायइत्यर्थः
॥बहुवर्गोणा यांप्राप्तायां सत्यां यदुक्तं अधिकं वर्यलं तदेव कार्यमिति। तथा च गार्गीः
तत्तो पि गुणनाकार्या द्वे केवमहतीमन्ददिति। एवमन्येश्रीधरनीलकंठश्रीपत्यादि
काः पदाविकाराश्च वदंति। उच्चगतस्य त्रिगुणोरूपत्रयं वक्रगतस्य चेत्तथैव स्यु
णा विरूपत्रयस्य। तथात स्तुले स्फुटगुणोपि रूपत्रयं वत्रगेभिस्वमहादिगते त्रा
त्रयगुणो विरूपत्रया मन्त्रः तत्स्फुटगुणया घाते मूलेकमगुणोपि रूपत्रयमतः
उच्चवक्रवर्गोत्तमस्वयहद्रेष्काणादिगतेपि सकृत्त्रिगुणमित्यर्थः। अतोवराहेणागर्गमतस्य
दिमतानुसारेणयदुक्तं तस्य किस्युक्तं बहुमतं च अतो यथास्तावक … तमेव तादि
यदत्तोक्तं तत्त्वाविचारणीयमिति॥ एवं राशिसंख्याप्रसंगेन … इदानीं नवांशसंख्यया
पिंडप्रच्यु प्रतिपादितत्वात्तत्कथं नोक्तं॥ तद्विषयमाह॥ अन्यत्रि उरावधियो … ततःपुर्व
चाशिनवांशाक्ययोरिति देवलः। तदपि चाकृतेन चाकृषित्तिमुखे। … वर्षै … तथा वित
नाशावाद्यति॥ २२ जन्मकाले राशिनवांशयोः चेद्वृगतनवांशयोः अनित्युरोन निरु

ययोस्तौ अन्तिद्रौ सुहृदौ मित्रे रवीवेकारणं अभिपोषनं सजतः कुरुतः इतियद्देवलमु
नि: आरात् तदपि चारु रमणीयं एतत्कालमीमांसायां एव। इति पादितात्पर्येणान्यकारेण न
नाः वितथाशयाः न व्यवहरंतीति वितथः अमलः आशयो येषां ते तथा। अमलत्वादिभ्यो
:कैः शास्त्रतत्त्वविदितैः कपिलमुनिः अयुक्तं मनसि स्थितं किंचित् तत्कपिलमुनेस्तेन
व्यवहरंतीत्यर्थः॥ यद्वा। अवितथाशयाः यथार्थमनोभावाः मनस्येव न यास्तिपरस्तुता
ह्मणेषु तेन स्थानव्यवहरंतीति लोके अज्ञानिनिश्चयादिति भावः॥ एवं देवलादिमते च
त्वपिये नवांशानस्य व्यवहारं न कुर्वंति। तेषामनिष्टमसंमतमाह॥ नवहृशेर्विल
ग्नहृशं विना फलमसंमतयदि करग्रहे शशिनवांशसत्वित्यपरा अमुखाः किमलम
स्मुगताग्नुगतं जगत् इति॥ इत्यदैवविदः करग्रहे लग्नहृशं विना लवहृशानवांशाद्
हैव फलं अमंमतं तुष्टिमन्यंते तस्मात् पिशाचिनवांश सखित्यपरामुखाः किम्फः त
था इति उदयगतनवांशः स्विशहृष्टो युतो वा न नवतियदि सुतुः स्यात्तदानीं बालस्वत्वादी
नि नवांशदृष्ट्या लग्नफलानि मन्यंते। लग्नफलेन वर्जगमिस्संज्ञस्य मुख्यत्वात् तत् ३१
दमेव कार्यं चेन्नवांशयोः सर्वं कर्तव्यं नमन्यंते इति तेषामनिष्टं। अग्रिमदमलग्न तु

हरंतिद्धं उत तत्कथं जगत् द्विग्ध गतानुगतं। गत अनुगतं गतानुगति कोलोकनलो। कः पारम
मार्थिक इति। कश्चिदिह लतानाद्यवाहरेत्। तथैव त्व स्वहृदन्येपीत्यं धपरंपरावदितित
व:॥ इति सकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवशर्मात्मजगणेशविरचितायां विवाह
वृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां मेलकाध्यायः॥ ॥अथ सूक्ष्मं लग्नादि फलं स्याव
न्नवांशवितानि हृदयति। तत्रादौ करग्रहे कनवांशोपपत्ति। व्याजेन यत्र नो ऋय
मित्रेसस्थापयति। तथा हि॥ लग्नं किल नर्दस्थानं। तत्र तो नवांशोपि सद्मनं जायास्थ
नं। तत्त्वं यत् अश्वतयोः सरव्ये वरं वधोः सरव्यमतः सूक्ष्म शोकदयोः शस्ती शयोः स्व
मित्रसात्सरव्यमतिव धूवरयो रपि मैत्र्यं स्यात्। अतो ऽपि षोनवांशानामेयं घटते
एव नवांशास्तुलाधरादयः हृदैः पतिता। तेच यवनाः क्रमशः इति रसोलवस्थाकारान्न य
टे ता। अन्तः यद्वनोक्तमेव व्यग्रहरुमेव प्रमाणमितिसिद्धांतमवलंब्य मत्वा सर्वेत्रिरप चोरत्य
तिनवलवत्वादिनाश्लोकषाक्न। अत्रा आयुर्सर्वत्र कुत हि दिताा नि। नवलवा
धिपती उदयास्तयो रनि लिषार्चितं चान्द्रमसायनो वरपतिं वरयोरं प्रदिविशिणो। यदितद
श्फलेवपि फल्गुनि। उदयास्तयोर्लग्नतत्सप्तमगतयोर्नवलवायाः अधिपती अ

निमिकार्द्दिति चांद्रमसायनोस्ता अनिमिषादेशः तैः अर्चितः बृहस्पतिः चंद्रमसो नेता
पदेषु चांद्रमसायनो बुधः नेता सुकुरु स्वं अनंतरा पस्य फकः अविधानादेके चित्त्रप
त्समात्रेपि अणादीनिच्छंति। तदपि न नडादि व पाठात्॥ एकविधानादर्शनाच्च। एवमति
तस्पद्स्ताद्यपि निरस्तं। यत्तु श्रायच्छि तस्य त्ति चांद्रायणमिति प्रयोगः तद्वर्कस्यादितो
चंद्रस्य अयनमिव अयनं चरणं यस्मिन् कर्म्मणि तच्चांद्रायणं। संज्ञायां दीर्घः। एवं सोमा
यनादि अनेोग्रंथ त्तता अयनं तरा पात्स चांद्रमसायन इति प्रयुक्तस्य गतिमात्रं चिंत्यते।
चंद्रमस इदं चांद्रमसं ताद्रमसं अनंतरसत्ति। स्थानेयस्या सौ चांद्रमसायनो बुधः तो
गुरुबुधौ यदि सम विदिशोस्तः तत्तदा वरपतिं वरयेत् वरवधोः पतिं वृणुते सापतिं वरा
। संज्ञायास्तद्दृश जिधारिसहितविदम इति खः स्विकान्मुन्। इष्टफलेषु सुतफलेषु फ
लयुतानि फलवास्यात्। एतदुक्तं भवति। लग्नवीनत्राः किल वरस्य स्थानेत स्त समांशो
वध्वाः। अतस्तदधिपयोः मैत्रे सति तयाः शुभं। तत्र यदा लग्ने धनुरंशः तदा तत्क्षेम
मिथुनांशः। अनयोरधिपती गुरुबुधौ तौ समसा चार्य मेतेन दस्तात विल्पादिनाम
शः समविदिशो भवतः। अत्रोत्तरवरवध्वोः शुभं न स्यात्। तस्मात्तदनुरंशेन स्य स्वस्मनि

हृपांशो अस्तो यवनमेत्रेग्राह्यमित्यादि॥ तदुदयद्विपदांशनियामको यवनसौम्य माद्य
तो जनः इत्तरयो कथमस्तु करग्रहस्तनुफलं द्विलवान बले भवेदिति। तस्मात्कारणात्
जनः यवनसौम्यदंयवनादिति मैत्रे आडीपतां स्त्री गुरुकृतां दृगता॥ तदाह कंटीरि
लोहसौरदमितस्य गतिः प्राग्वत्। कथं स्तोजनः उदयद्विपदांशनियामकः उद
यलग्ने द्विपदांशः नरराशयंशः तं नियच्छतीति तथा। कर्कीरितुलले लग्ने द्विपदांशस्वीकारं निय
म्यय वन मैत्रं ग्राह्यमित्यर्थः। अन्यथात्वेदोषमाह॥ इतरथेति इतरथा। द्विपदांशानंगीका
रे करग्रहः कथं अस्तु अपि तु मास्तु स कथं द्वियस्मात्कारणात्तनुफलं लग्नफलं लवा
नुरूपं बले भवेत्। आश्रयतेलव वाधीनं लग्नफलमिति। अयं भावः लग्नफलं नवभाग
इत्युक्तत्वात् नवांशो मुख्यः स च द्विपद एव नान्यः तथा चोक्तं भास्ले द्विपदस्य राशे
मानाद्यन्यो शाको दयो नाशमिति। अतो द्विपदांशादन्य भवांशे वरवधोर्नाश विधान
त्कर ग्रहः कथं स्यात् अतो द्विपदांशनियमम इति उदयांशता क्षिपयो मैत्रा ना
व्या साधयतु दूरं ज्ञायवनाकृपालस्यते आतायवनोक्तमेवं यत्स मैत्रे आड्यितामि
ति। अत्रापि अन्यस्या ग्रांकामनुद्य दूषयति। अथ परिस्य दिनोन्नयमसामैः तदयांशः

कलशस्य किमागतं। द्विपदतां दधतोप्यश्रुतत्वं नाम यदि कश्यानिमिषौ किंतु पेच्छितावि
ति॥२॥ अथ प्रकारांतरे अथ उत्तयपतमो नरि मत्तिः समसप्तकयोः सदाराशिमैत्री अस्ति
वा चतुर्थदशमवत् अतो धनुर्मिथुनयोर्मित्रं सदास्तीति। यदीदं चेत्तदा कलशस्य
द्विपदतां नरत्वं दधतो बिभ्रतो पि अयुग्राः अश्रुतत्वं किं आगतं। कुंतोपि उत्तरार्द्धे मनुष्य
ह्रदयास्तंगाशयोः सदा समसप्तकत्वान्मैत्री। अतः कुंतोग्राः कथं न गृहीत इति। अथोत्त
रं। अश्रुतत्वं दत्तेति। अश्रुतत्वं नाम पापग्रहसवनत्वं। कुंतो द्विपापग्रहसवनं। अतो नोत्त
इति। अत्र प्रश्नांतरं। एवं चेत्तर्हि वृषानिमिषौ वृषमीनौ। किं उपच्छितौ। कथं परित्यक्तौ।
। वृषमीनौ हि सौम्यसवनत्वेपि कथं त्यक्ताविति। अथोत्तरप्रश्नांतराणि। अमनुजाबि
लिचेत्किमुग्रो नकोनबलवं कषमाहृतवान्कनिः। स्मुसग्रहद्विपदास्तलवाः सच
तुत्वचतुतत्र किमुत्तुलास्त्यक्त इति॥ धनौ वृषमीनौ अमनुजौ मानुषौ न भवतः। त
दुदयद्विपदाशानियामकहल्कत्वात्। इति चेत्। तर्हि ग्रोनकोमुनिः कथं मीनं न
बलवं कथमाहृतवान् स्वीकृतवान्। वदिमितवदनाच मीनांश्रोशति मीनो हि ज
लचरः कथं ग्रोनकेन गृहीत इति। अथोत्तरं। पनः मीनः मत्स्यग्रहद्विपदास्तलवः धुय २२

गृहं द्विपदस्य अस्तलवो यस्य स्तत धामीनस्यास्तांशः कन्या। अस्मोप्युन गृहं द्विपदस्य
अतो मीनो शौनकेन आहृत इति अत्र प्रश्नांतरं इति चेत्तर्हि तुलास्तु तः किमस्तु उ।
ला धरस्य हि अस्तलवो मेषः मनुष्य च गृहं द्विपदस्य न भवति। अतः कस्मात्तुलाधरः
स्वीकृत इति। अथोत्तरं प्रश्नांतरे॥ द्विचरणं स्मुसंगं च नवांशकस्तदयमेकतरः परि
गृह्यते। इदमसंगतमंगतावि रितं। जगति निकवशात्किल सौहृदमिति॥ पयद्येनाहु
क्तं लया तर्हि अयं एकतरो नवांशः द्विचरणः स्मुसंगं च परिगृह्यते। उदयनवांशा
स नवांशयोरेकतरो नवांशो मनुजः सौम्यग्रहं च गृह्यते। ननु द्वावपीसमानाम
शयः द्वयोरेकस्य निर्धारणे न रक्षा तुलास्तु तो द्विकास्तांशो मेषः तयोस्तुलामेषयोरेक
तरस्तुलाधरः। असो द्विचरणः स्मुसंगं चास्ति। अतस्तुलांशो गृहीत इत्यर्थः। अत्रोत्तरं
। अगद स्वयं मांवाधनो उत्तवङ्गरितं उक्तमिदं असंगतं। अघटमानं कस्मात् किल
यस्मात्कारणात् जगति लोके एकवशात् सौहृदं नास्ति सौहृदं द्वि उत्तयगताक्षर्मः सत्वकम्प
न्लिवनश्चते। अतएकतरो गृह्यत इति यदुदीरितं तयातदसंगतमिति। ईरितमत्तत्तावक
ज्वाति। ग्रापविवदाया षष्ठीमौ हृदेमिस्यस्य संगतिः प्राप्यते॥ एवं सर्वे विकल्पानुपरित्यप

विशेषपरिशेषो स्यादिति तत्सिद्धांतमाहात्म्य खचरयोः सवितायदि कालेऽवनति नभवति तदा यवन
ध्वनिकलहो नास्ति यतः पूर्वमुक्तं परिणमनस्य नवोऽपि शास्त्रयोः खचरयोः रुद्दयोः
शास्त्रो न स्वामिनोः सवितामित्रत्वं कारणं वक्ष्ये सो विकल्पः तदा लोकिना मायादि
कारणं स्यात् हिमांशु सविता यवना ध्वनियवनमार्गे निरंतरं अतिराशि ये धनेते शत्रवात
स्वयं नशास्त्र प्रसिद्धं न स्वयं भासता वा समरे चलत्यमार्गेऽभि चोक्ता । अत्रोतायवनमत्रेन
वषं लाभस्य पक्षे मनुष्ये तो अपरिस्याम । तस्मात् चार्य सत्तो विरसं कावादिनि चिन्मनाः ।
कालयोनिकाले अमिति लोकान वांछैत दया सतन वाक्यौ तो पातकेन सातदविपती
। तथा अनुत उत्पाद्य स्यवनमतावार्य शास्त्रयो अपि परिणमति परिपाके वाणोति
। तानि सर्वयाचितस्य वनशास्त्र मतम्यास्य मसि अतो यवनमतेन तुल्यत्व सकाशात्
नान्यस्तस्य मेः ननु मतस्य शास्त्रविरमज्ञावादिति तोषः । एवमेव शेष रश्मि त्रादि कं विचार्य
यितरहि राशावपि कथं नाव लोकसतिरं यायाश्री कापरिहरति । अथ तयोः समम सम
तुल्यत्वः कथमससमगतिः स चानेकधा दृश्यतमगतानुमेति शत्रद खिलेः खलेन
स्वयं अथसमगतिः ... २४
रस्मत्पीतिति ॥ अथानंतार्य । द्वियस्मात्कारणात्तत्रार्य वन सतत शास्त्रयोः समसस

सुहृत्पर्यः कथं अस्त्त्समगतिः अपि तु सूत्त्समगतिरेव । समाश्चते समवसेमससा । सुहृ
दो पंचाः सुहृत्पथः फक्तसरत्रः पंचामित्यप्रत्ययः समससमानां सुहृत्पथः सममसमसुहृ
त्पथः वरवद्धसस्थानरात्रेपाः सदासमससकत्वात् उत्तयमतेपि समससकराशेर्मित्र
मार्गः सूत्त्समएवेति अर्थः मत्रमुहृत्पथः एकधा एकप्रकारो नास्ति तत्कालमित्रादिरवि
सक्षावात् उक्तं हि । न्यूनामपीत्यादिना तस्मात्कारणात् इह अस्मिन्विवादे अवि
लिः यवनादिभिः सत्यादिभिश्च खलखेटग्रहाणि पापग्रहनवमानि मे पमीशादीन्यपि
लग्नगतानि अनुमेनिरे अनुक्तानि । अपि संज्ञावनार्या पापानवनानपि शुभानि
किं पुनः शुभस्त्तवनानीत्यर्थः । अथ चक्रे शंतस्यमिषांतमाह ॥ इति तुलाजिनमप्रम
दाधनुः प्रथमखंड मखंड फलं आयुः सततमस्तपति द्विषदीश्वरो न वलवदवलवे
धपतित्यजेदिति ॥ ७ इत्यत्र कारदुत्तिः मिथुनं तुला जितु प्रमदाधनुः प्रथमखंडं सत
तं अनवरतं अखंड फलं पूर्ण शुभफलदे जयुर्यवनादयः तुलाप्रमिथाजितुमो मि
थुनः प्रमदाकन्या धनुः प्रथमखंडं धनुषः पूर्वार्धं द्विदेकात्वं नखंडं फलं यस्य तत्तथा
॥ तथाहि ॥ धनुः पूर्वार्ध कुंभो अपरार्धं मिथुनतुलाधरकन्या नृद्विपदाः कीर्तिताः । तत्र

धनुषोंशो मिथुनः तत्स्वामिनो गुरुबुधयो र्यवनमते मैत्र्यं अतस्तुलांशः शुभः कन्यांशः अता
धनुःसंज्ञः स्मृतः एवं मिथुनांशोपि। तुलाया अस्तांशो मेषः तत्स्वामिनोः कुजशुक्रयोः यवन
मते मित्रत्वात्। अस्तांशो मीनः तत्स्वामिनोर्गुरुबुधयोर्यवनमते मित्रत्वात्। अतः कन्यांशः शु
भः कुंभस्यास्तांशः सिंहः। तत्स्वामिनोर्मैत्र्याभावात् कुंभांशो न स्तुत्यः अतएव नवांशाः
स्तुताः अखिलरुक्तो मलत्नाचाक्तःप्राप्ते द्विपदस्य हात् ऊर्ध्वोदयांशकोदयो नाश
। द्विपदेष्वपि कन्यातौलिमिथुनकुंभदंशकाः शस्ता इति। अयंमंत्रतो विशायः सर्वांच म
या वर्णितः पारमार्थिकत्वेन तद्वचीनानां यवनानां वरणमात्रं। तद्यथा यत्त्वमिथुनतिं
तुलादि स्वकेन वांशेषु उदयास्तांशाधिपयोः स्वचरयोः मस्थिताकारणमिति। नादिमेषां
शः तदधिपयोः सत्यपि मित्रेकवचतल्पसे। अथ तद्वत्वादिति चेत्तन्मेषांशस्य सत्यप
मित्रे परित्यागात। अमनुजत्वादिति चेत्तर्हि योनकेन मीनांशः कथमाहृतः शुक्रस्य
द्विपदस्तत्त्वचः मइति चेत्तर्हि तुलांशः कथमादीयत इति त्वयैवोच्यते। उदयास्तांशयो
रेकतरस्याहृत्सौम्यगृहत्वात् इति चेत्तदपि न। जगति निकवश्या किल सौहृदमिति त्वयैवोपन्य
स्तत्वात्। अपि च नवेदमनिषेधं। उदयद्विपदांशनियामक इति तदपि न। जगति रन ३५

कवश्या किल सौहृदमिति त्वयैव स्मारितत्वात्। अस्तांशोपि द्विपदो नाथः अथ परिशेषा
त् प्राप्ते द्विपदस्य हात् ऊर्ध्वोदयांशकोदयो नाशमित्यागमबलादिदमित्येव वक्तव्यं तत्।
र्हि समस्तं फलितं मनो निलिखितं। आगमएवकषंतु लांशादिषु कारणं न स्वीकर्तव्यं। कि
मर्थं कारणांतरं यत्र हि मित्रे कल्पनीयं। कल्पनालाघवात् यवनकेन मीनांशस्य अमनुज
त्वेपि स्वीकाराच्च। अतो नवांशेषु यवनमित्रशास्त्रस्य संस्थापनेन मयुज्यते। किमनेन
ननवलवाधिपतीत्यादिना ग्रंथसंदर्भेण। अतएवाश्ववराहो ज्योतिषमागमसिद्धं वि
प्रतिपन्नो न योऽस्माकं स्वयमेव विकल्पयितुं किं तु वदनो मतेन वद इति। अतो वरा
हेण यवनमते केषांचिदेवमतमित्युक्तं। सत्यांशयदृशमेवं तु मतमतः सर्वजनेषु
प्रसिद्धत्वं। यवनमित्रं त्वकाद्शीयमताम् ऋद्धिरूपे द्विते। किमर्थमनयोर्ग्रंथः च्युतानि
निवेशः किमराह्वच सत्यादित्तिः उच्यते। ग्रंथकृदिंदस्वगोरवार्थं किंचिदपूर्वं वक्त
व्यं हि एवमस्ता ष्पष्टक्तिः किंचिद्दृषणीयस्य लेव क्रूनस्य। अथैषा मृण्मयानां विशेष
मार्ह॥ अस्यपतीति। अस्तः अस्तांशः तस्य पतिः तस्य द्विपनुग्रांशः स इदं स्वराय स्य
नवांशस्य सतथा। उदयास्तांशाधिपयोस्तात्कालिकरात्रुत्वेसति सन नवांशस्साम्य

इत्यर्थः ॥ तुलादिशुद्धिं उदयास्तांशाधिपत्योः स्वाभाविकशत्रुत्वाभावात्तद्विशेषांतरमाह
॥ बलयंधोति बलेन बंधुः पतिर्यस्य नवांशस्य स तथा ॥ यस्यांशस्य पतिर्जेस्वानादिबलै
र्यदि हीनस्तदा तत्प्रपित्वाजेदित्यर्थः ॥ अथोदयास्तशुद्धिमाह ॥ लवपतिः कुरुते लवलग्नयो
ः पतिमृतिं त्रिविधमुख्ययवित्तगः नवलवास्तपतिः प्रतिदंसस्तूनगदृशाश्यतेदस्तनयोस्तव
त्रिं ॥ लवपतिः लवलग्नयोस्त्रिवसुव्ययवित्तगः पतिमृतिं कुरुते । अंशाधिपतिः अंशाल्ल
ग्नाद्यतीयाष्टमेद्वादशद्वितीयस्थितोसर्पमृतिं कुरुत इत्यर्थः ॥ इयमुदयशुद्धिः अथास्तशु
द्धिः ॥ नवलवेति नचलवात् अस्तसप्तमे । तस्यपतिः तदस्तस्तयोः तयोर्लवलग्नयोः अस्त
नेस्तसप्तमनुवर्तेतयोः नप्रातर्दत्त त्रिवसुव्ययवित्तगः स्मरगदृशः वधाः अमूनचाणानूप्रति
दंति ॥ नवलवात् अस्तसप्तमाधीशोनवांशसप्तमोदन्नसप्तमाद्वा त्रिवसुव्ययवित्तगस्तदा वध
हतीत्यर्थः ॥ ननु सर्वविधेयं बलादिहीनेर्नवांशाधीशस्य नवांशादृष्टेश लग्नदृष्टोचसत्यामुदय
शुद्धिरुक्ता । कथमत्रोक्तं त्रिवसुव्ययवित्तग इति उच्यते । षष्ठं द्वितीयं नष्टमंद्वादशमेकादशं
नपत्रंपति । स्वस्थानादवलोकयति । अतस्तथान्यानि तवनातीत्यत्रयास्वानाद्धदेकादशात
स्मोग्रस्तृतीयएवभवति ॥ एवंयत्षष्ठं तस्माद्ग्रहाष्टमएव । यद्द्वितीयं तस्माद्द्वादशः यद्व ३६

दशं तस्मात् द्वितीय इति । अतो यदुक्तं त्रिवसुव्ययवित्तग इति तत्तयग्रहादर्शनमेवेति न
विरोधः ॥ अथान्यैः केवलमंशदृष्ट्यैवोदयशुद्धिरुक्ता । युक्तः स्वनाथेन विलोकितोवा
नवांशको लग्नगतो नराणां । निहंत्स निःशानितवापस्तकं कलत्रंमे स्वसूनितं विनीना
मिति ॥ नदत्तासेलग्नदृष्ट्याचा । पक्षेपि उदांशाधिपतिविलेनं । लग्नभवोस्यादुदयांशशु
द्धिः ॥ अस्तांशनाथः स्मरगं विलग्नात् पश्येत्तदास्तांशविशुद्धिरुक्तेति । अथतुलवल
ग्नयोरिति । योगपद्यमुक्तं तत्कथमित्याह ॥ उनयदृक्फलदाबलदार्ढ्यतो । लवदृग्युदृ
तक्रियहन्नतां ॥ तदिदं केवललग्नदृशः फलंताशाकलितंकलितं यवनेश्वरैरिति ॥ १०
उनयस्यदृक् उत्तयदृक् नवांशस्यलग्नस्यापियादृष्टिरित्यर्थः । साफलदास्यादाक
स्मात् बलदार्ढ्यतः बलस्यदृढत्वात् । लग्नेदृक्शरीरं अंशास्तु तदवयवरूपः उनयद
शोनसतिसम्यक्फलमिति । अतो लवदृक् अंशादृष्टिः क्रियहन्नतांगृहातधारयति
। किंपरिमाणमस्यतिकिंचिदस्यत्वक्रियत्वनदनेचातत्पत्तावः क्रियहन्नतां । केवलं अदृ
शादृष्टिः किंचिन्न्यूनफलस्यार्थः तत्रस्मात् इतः कारणात् इदं अस्मिन्नूविवादे केवललग्नदृ
शः फलंकलितं अद्वितीयंयदनेश्वरः कलितंलद्दितांशाकलंसंजातमस्यानिशाकलितं

ऽशाह हिं विना केन तोयाः लग्न दृष्टे फलं अदिति यवने । तत्कि मिच्छर्थ । अत्र मुक्ते मेवार्थं
तु न पादयति॥ स्ट्रातिकिं न कदाचिद दृश्यता । यथको वयविनाव नौ कितो । अमतं के
वललग्न दृशेन नमत तमतर्क न ददत्सु पार्मा दृति॥१२ यस्मात्कौ रणात् अवयविनिश्र
वलाकि तमति [illegible] कदाचिद्अरु श्यतो किंन दृश्यतो । अपितु अवयविनि अवलो
कि [illegible] पकरा विद वयवो पिअहस लोर दृशातेदे ति । विनगौ अनुतार्थ भूल दृष्टे [illegible] वयवि
निकदा चितूत क श्च न तदवयवो न दृश्य तद् सर्वः । तत्तस्मात्कारणात् [illegible]
[illegible] तर्क केवलाल ग्न दृश्ये षां ते तथा । तेषां मतेन अतर्क [illegible] अवितु तर्क सर मेव ।
तर्कन दृष्टे तत्त्वं कं गृह्णं वदं समुपाभ्मा [illegible] अनुमान मः । येषां केवल लग्न [illegible] तं सम तो । अ
पि तु तयह कर्म संमता । येषां मते तर्क अपि दृंस मत्त वयं मन्यामहे इत्यर्थः । यदुक्तं उत्तय दृह क
फलादि तितत्र केवल लग्न दृष्टिं मन्यमानः पर आक्षिपति । न नु [illegible] कारापति [illegible]
[illegible] यतो विलग्न विलोकना । यमवलोकयवे मत तो । दृश्य कृयदित तद् दृष्ट फलाय जलो ज ति
रिति॥ [illegible] तुदूषण [illegible] विवाह अत्रापतिर्लग्न दिलोकने कति मिजं [illegible] कलयति पर
तिव लग्न नीतर्ग लीत तो । अन्यथा त्वअतिश्माह । अवलोकयत इति न वा [illegible] पतिर्यन २७

नवां अलोकयते यदितलो [illegible] कानात् दृष्टगम्ति तदा तदा दश फलाय तत्फलन [illegible]
फल न [illegible] । तस्मैन लोजहि [illegible] जलाभलि [illegible] फलं त
[illegible] तेनु फलं [illegible] यदि मतेन वा शाधीनं लग्न फल मि
ति [illegible] आप्यनि [illegible] सुतया [illegible]
[illegible] स तेल्ल नु पपन्ना । तनुम [illegible] निरूपितः [illegible] दयदा [illegible]
३॥ [illegible] नर लग्न [illegible] इति॥ १३ नतु [illegible] नवांस [illegible]
[illegible] अवलोकयता । अधिप [illegible] मिता । [illegible]
[illegible] निरूपितो [illegible] पत्र अवलोकने चुरादि [illegible] मणि [illegible]
[illegible] नाम [illegible]
[illegible] दय [illegible] कुलेन तद्धा । कथं [illegible]
[illegible] मणि [illegible] वा । [illegible] नाथा [illegible]
[illegible] यदा [illegible] एवा । न [illegible] तदधिपेन [illegible] नवांः
शाधिप [illegible] एव तदर्थः । अनेन नवांशापतिना नवांशाद [illegible] यो [illegible] निश्च

संजनं ॥ अथ स्वप्रातुक्तकालमीमांसनाद्युत्तवांशपतेर्लग्नदृष्टिमत्वं तद्गतनवांशादृष्टिश्च वि
लोक्यते ॥ विद्वांनतुलग्नपतिना लग्नं दृष्टमस्तपतिना सप्तलग्नमिति सत्त्वेऽपि केषांचिन्मत
मस्ति । तदपि दूषयति । तनुपतिस्तनुमस्तमस्तपो यदि न पश्यति न पश्यति तस्तौ ते । दृष्टि
परः परमत्र मते पतेऽत्र वतरो वतरौ दृष्ट्वा शनिरिति ॥ ४ यदि तनुपतिस्तनुं न पश्यति ।
अथवा सप्तपो लग्नास्य सप्तमाधीशो सप्तलग्नात्मसप्तमं न पश्यति । तदा तच्चैतल्लग्नकाले । अ
स्तस्य च वधूवरयोश्च तं न पश्यति । इति परः कश्चिदाह ॥ वतत्रोहो अस्मिन्ते तल वनरो । ल
स्तस्य [illegible] वतस्त [illegible] रोऽः उग्रः शाणो हतः अत्रानिः खड्गः परपतेत्वा परमितस्य
वे [illegible] वतस्त [illegible] नवांशार दोपरि [illegible] निपातात वेन्न वांशा फलोऽद
[illegible] अस्मिन्नेतेन वांशार दोपरि [illegible] निपाताः वेन्न वांशा फले भेद
इत्यर्थः एवं मयुक्तिका हृदयास्तशुद्धि [illegible] जन्मराशिलग्नास्यां मं [illegible] मादा
जनन लग्नयोर्मृति । [illegible] मृतिगतस्य च राशिन पांशकाः तनुगता यदि तत्तनुते व
पूरतिलका तिलकाय जलांजलीन् इति ॥ ५ फल [illegible] लग्ने जन्मलग्नराशौ तयो
मृति [illegible] अष्टमस्थाना धिपतेः मृतिगतस्य । तास्यामष्टमस्थितयस्य च राशी नां
नवांशकाः यदि विवाहकाले तनुगताः लग्नस्थिताः स्युः तदा वधूः अतिलका [illegible]

सतीतिलकाय [illegible] जलांजलीन् तनुते विस्तारयति । ददातीत्यर्थः तिलकः [illegible] रकृति
लकः नास्ति तिलको यस्याः सा अतिलका विधवेत्यर्थः तिलक इव तिलकस्तिलकः [illegible]
तिया वानू मतेस्त्रे स्वयमेवांजलिदानेन वध्वा अनपत्यतापि सूचिता । एतदुक्तं भवति
कस्यचिज्जन्मलग्नं वृषः जन्मराशिः कर्कः तयोरष्टमस्थाने धनुर्धरकुंभौ । तयोरधिप
तीगुरुशनी [illegible] । कदाचित्तत्र धनुषि कुंभे वा कश्चित् लग्नः स्थितः तच्चेत्
[illegible] निशा [illegible] राशयो धनुमीनमकरकुंभतुलावृषाः एषामन्यतमस्य नवां
शो यदि [illegible] लग्नगतो भवति । तदा परिणीता स्त्री अनपत्या विधवा तावदि
ति । [illegible] अपि जन्मलग्नात् जन्मराशेश्च । अथाष्टमलग्नदोषं तदपवादं वाह ॥ व्यलि
दूर्ध्वजननर्क्षं विलग्न [illegible] अष्टमनस्य दिनं त्यजेत् । सितगुलस्तिमते नतदीशता
तनुसमेति समेतिनहृषलमिति ॥ ६ जननर्क्षं विलग्नयो जन्मराशिजन्मलग्नयोरष्टमः
भवनं अस्त्यं दितं उदयं गतं विलग्नं त्यजेत् । जन्मराशे जन्मलग्नाद्वा अष्टमं लग्नं त्यजे
दिति तात्पर्यार्थः ॥ कथं वृषं वृश्चिकं वृषव्यतिरिक्तौ । वृश्चिकवृषौ अष्टमाव
पि नत्याज्यावित्यर्थः अत्राह तुमाह । सितगुलस्ती सिततयोरलिवृषयोः ईशता स्वामि

तातनुसमा। यो द्विलग्नाधिपतिः स एव अनयोरिति। इति द्वितीयोसितपुत्रमेषतुलयोर्मतेः कुमारस्य
न समेति तिनसे पक्षेतोनुदितिरत्नोरत्रफलं लग्नं फलमुक्तं भवति। वृश्चिकोष्टमो मेषस्ये दशम
ति। यो द्विरश्चिकस्याधिपः स एव मेषस्य। एवं वृषो शमो तुलाया। एवं तयोरधिपतिरेक एव
अतएकाधिपतित्वात् वृषवृश्चिकयोः षष्ठाष्टमत्वेपि न दोषं वदति। केचित्तु लत्वेपि न दोषमाहु
कुंभकर्कषडष्टके वृषालिमृगांगनाजनितु राशिविलग्नमृत्युदोषमाः। अन्यत्र फलं मृत्युमाक
धितास्तयोरधिपती सुहृदौ द्विपरस्परमिति॥ अथ चरत्रयसंनिपातदोषमाह॥ चरल
ग्नं चरवेश्मगे मृगतुलाधरगे मृग लग्नमपि। युवतिरत्र नवेच्छति कौतुका
नवल्लभवाक्यनानाम्नःसुखीति॥२७ चरलग्नं चरनवांशं चरवेश्मगं चरराशिलग्नस्थितं।
उदूजेनेच्छापरित्यत्नेकस्मिन्नस्ति। मृगलग्नेपि मृगतुलाधरगे मतिमृगः चन्द्राः लग्ने लग्न
चन्द्रेयस्य सो तथा। तस्मिन् चंद्रे मकरस्थे तुलास्थे वेति। चराः मेषकर्कतुलामकराः। तत्र
कर्कमेषस्थे चंद्रे विवाहे नव्रता नायाः मृगतुलाधरगे स्फार्कं अन्नफलमाह॥ युवतिरि
ति। अनयोर्योगे कौतुका युवतिः मदनवतीमती अनवल्लभजनोन्मुखी भवेत् कौतु
कं विवाहकंकणं स्तेनेकौतुकं यस्याः तथाविधा। इतेत्यर्थः नवः अनवः पुरातनः तस्य २९

त्यजनं। तत्र उन्मुखी उत्सुका। मदनातीयवती सर्वं नरं परित्यागे उत्कंठिता परपुरुषगा
मिनीत्यर्थः। केचित्तु नग्नी जेम मतिनि षदोषकृत्याज्ञः। वेगी जेम चरग्रहे न चेत् न वांछा
ति। अतएवाह जरन्तोपि। कर्कलग्ने वा मेषे धनौ यदि दीयात। तुलायां मकरे चंद्रे विध
वां स्त्री नतेत्तदेति॥ अथ चतुर्थद्वादश लग्नस्य दोषं तदपवादं चाह॥ सुखगृहे सुखद
तनुजन्मनोरबलता॥ त्राबलैः सुखकृदिति॥ अपि तयोर्व्ययतः कुरुते चेद्विगतबाधनका
धनकारिण इति॥२८ तनुश्च जन्म च तनुजन्मनी। तयोस्तनुजन्मनोः जन्मलग्नराशि
रूपाः सुखगृहे चतुर्थभवने। तनुगते निःसुत्वसुखशीलैः सुखकृत्स्वसुखनाशनं स्यात्। सुख
कर्तृत्वग्रहैः अबलता। अबलैः कालक्षितिसहसम्पार्श्व तृतीया अबलानां भावः अबल
ता। तया शबलाः फलिनः तिर्बलरहितैरित्यर्थः॥ अर्थात् सुखकर्तारो ग्रहा यदि बलि
नः स्फलदा जन्मलग्नराशिस्थाश्च सुबलयं न सुख हन्तुस्यादिति। अपीति तयोर्जन्मल
ग्नजन्मराश्योः व्ययतं द्वादशभवनमपि तनुगतेतदा व्ययतं स्यात्। व्ययतमकीति
व्ययं तत्र। व्ययनाशनेन तद्धेतुदायमाधना कारिणो ग्रहाः विगतबाधकाः स्फः वि
गतबाधनकं यथा तेन तथा। बाधारहिताः निर्दुष्टा इत्यर्थः॥ यदा धनदातारो ग्रहाः दा

बलस्थाः स्युस्तदा जन्मलग्नराशेर्वाष्टमे लग्ने व्ययनाशकरं स्यादित्यर्थः॥ अथ यदि ते
निर्बलास्तदा एतत्स्थाने व्ययकरं स्यादिति। तथा च गर्गः चतुर्थे द्वादशे कार्ये लग्ने चंद्रयुते
इति अपि च॥ कार्यं योगबलात् द्वादशे चतुर्थे इति॥ अथ जन्माशयस्ववशेन नवांशान्दो
षांतरं तदपवादं चाह॥ अस्तुन्नतखलगः खलु यो राशिको जनुरनेहसि नेष्टसितोऽस्तु
गो। तनुगतोपि शिवे युवयोः पयोर्बलवतोल्पतानन यं क्वचिदिति॥११ जनुषः अ
नेहा जनुरनेहा। तस्मिन् जन्मकाले अशो राशिकः अस्तुन्नतखलगोऽभवति। अस्तुन्नतक
रोतीत्यस्तुन्नता स च असौ खलश्च अस्तुन्नतखलः तं गच्छतीति अस्तुन्नतखलगः
जन्मकाले दुष्टकारिपापग्रहा। यस्मिन्नवांशोऽस्ति स नवांश इत्यर्थः। इदृअस्मिन्के
वांशे सितांशुगः सितांशुश्चंद्रः गच्छतीति सितांशुगः तस्मिन् सितांशुगे तनुगते लग्न
गतेपि। अपि वाथ युवयोः पितावरावध्वोः शिवं शुभं न स्यात् वरवध्वोर्जन्मकाले दुष्ट
कारीपापग्रहो यस्मिन्नवांशोऽस्ति स नवांशो यदि विवाहकाले चंद्रगतो लग्नगतो वा
जावत्तदा अशुभं न स्यादित्यर्थः॥ इत्यादिकल्पांशजनितदुष्टस्यापवादमाह॥ बल ५०
यत इति। बलवतः बलयुक्तात् बलवतः अंशात् नक्षत्रविरुद्धं न स्यात्। येजातकोक्तेन

अधिपस्तु ताद्दश्योस्तादिप्रकारेण बलयानेत्राराशिस्थाय स्यकन्यापंचांशजनितस्य दुष्ट
स्यात्ययं न स्यादित्यर्थः॥ अथ जन्मकालिकशयस्ववशेन दोषांतरमाह॥ अनुजनुर्मृतिगो
मृतिपश्चयः स तनुगस्तनुते न शिवं क्वचित्। इति विविक्तिरियं फलदा सदा मदनहृत्सिद्ध
तिचन्ममयः स्फुटः इति॥१२ जनुः अनुकम्प्य अनुजनु अथदा अनुगतो जनुः अनुज
नुः असादयः कांताघर्षं द्वितीयतितत्पुरुषः पुंवत्। जनुर्जननजन्मानी त्यमरः जन्म
कालानुक्रमेण यो ग्रहो मृतिगः जन्मलग्नादष्टमगः यश्च जन्मलग्नान्मृतिपः अष्टमस्था
नाधीशः स ग्रहो यदि विवाहकाले तनुगतो लग्नगतस्तदा शिवं शुभं क्वचिन्न तनुगम्य
ते। न कदाचित् कल्याणकरो भवतीत्यर्थः। इतीयं जन्मकालवशेन या उक्ता विविक्तिः विवेकः
विविच्यते अनेन विविक्तिः। सा सदा तदा फलदा स्यात् तदा कदाचेत्स्य जन्मकालो विवा
कालश्च इत्युभौ स्फुटः सिध्यति। यदा घटीपलात्मकः स्फुटो जन्मकालो विवाह
कालश्च साधितः स्यात्तदा इदं सूक्ष्मफलविवेचनं स्यान्नान्यथेत्यर्थः॥ इति श्रीगणक
माचार्य नवांशचिंताध्यायः॥४॥ एवं लग्ने नवांशशुद्धिमभिधाय ज्ञातुमायतबलं
माह॥ तत्रादौ लग्नाद्द्वादशः ज्ञानानुसरणार्थमाह॥ अरिपरकर्मलाभ...॥१२ विर

श्रमनोऽथ पुत्रार्थदः। मदनमूर्त्तिशयः शयनेत्येव सग्रहश्चमशनिः शनिराहुकेतुवदिति
॥ ...पि द्रुतविलंबितवृत्तानि॥ अरिः ६ षष्ठं पराक्रमः ... मार्या। लाभ ११ एकादश विनाश ८ अष्ट
म शुभदतीति तथा। लग्नादेशुक्रवृत्तिमानो रविः मृगेन्द्रस्थो ... शयनेत्येव पालिग्रे अस्मि
नौ स्वसुतार्थदः स्यात्॥ नास्ति विश्रामो विश्रान्तिर्यस्य तत् अविश्रमं। तद्युतौ स्वपर
तद्ददातीति तथा। पंचशास्त्रशयपाणिरिसमरः अष्टिधन ... दिवि ... तथा प
वि दुष्टस्थानमाह॥ मदनेति। मदनमूर्त्तिशयः अशनिः स्यात् मदनः सप्तमं मूर्त्तिर्लग्नं त
योरेते मौ मदनमूर्त्तिशयः सप्तमस्थौ लग्नस्थौ वे त्यर्थः॥ अशनिरिव अशनिः वज्रः घातक
इति यावत् शनिराहुकेतवस्तथा एषु स्थानेषु शनिराहुतः केतुवचरंतीति॥ शनिराहो
रपि इदमेव फलमिति भावः। अंगराकारादिनकेतुरपि स्थिते। तस्मापि तद्रूपत्वात्।
मतोऽवस्थितिव। धृतपापैन मपरं स्वपापातात् राहुरेतीत्यादि। अतएव स्पष्टमाह शनि
पतिः। आलग्नाइव नंदनेन शनितिना ... नीचुना चक्रमादिति। अथ चंद्रस्य॥ विधननला
न सुखे तु सुतः शनि॥ निधनमूर्त्तिरिपुष्वतिगर्हितः अशुभशुक्रपरवः सखनलस्य
दिनकरेन करोति नशा निति॥ २ अस्यैतीयं॥ धनं द्वितीयं लाभ एकादशः ४१

सुखं चतुर्थं एषु शशी शुभः स्यात् तत्र शेषेषु शुभः। तत्राप्यति दुष्टः स्यात्॥ निधनेति निधनं अ
ष्टमं मूर्त्तिर्लग्नं रिपुः षष्ठं एषु अतिगर्हितः अतिदुष्टः एतत्संयोगेन दोषांतरमाह॥ अशुभ
इति अशुभन अशुभक्रस्य अशुभन शुक्रो। तयोः सखा सत बाराजाहः स स्विन्प ... पुष्टपाप
युक्तः शुक्रपुक्त वित्यर्थः॥ अस्त्रव प्राणनूहेति खनति प्राणनाशको भवतीति। अर्थ
कुध युक्तो वा शुभः दोषांतरमाह दिनकरेति। दिनकरेण न करः आसुखं न करोतीति दिन
कारणकनाः कराः रश्मयो यस्य स तथा॥ अस्तंगत इत्यर्थः॥ अमस्तो मम्मा॥ अवनिज
स्थितवारिपु हृद्ये मृतिकरो मृतिमूर्त्तिमदाश्रितः। इह न सोयुजि जीवदृशं विना॥ चु
तनया तनया मिषसुख धरति॥ अवनेर्जातावनिजो भौमः त्रिनवारिपुहृद्ये नव
ति। शेषेषु नव सुहृदः तत्राप्यतिदुष्टोति मृतिरिति। मृतिरष्टमं एतानि आश्रितः एषु स्थि
तः इति यावत् मृतिकरः स्यात्। इदमस्मिन्नुत्तमेन सोयुजि सक्षि नन पायुनक्तीति
न सोयुक् तस्मिन्न सोयुजि। दृशामस्ति मतिर्भ्रः चक्रतनया मती तनयामिषु नुकं
स्या... क्रतः स्फुरतः नयत्यथा यात तथा अन्यायमाः ... तनयस्पाश्रीमिपं मामं
... कीति तथा॥ अस्यापवादमाह॥ जीवदृशं विन ... विना॥ तस्मिन्न दृशा स्वसो

मेयुक्तणा द्वेषा ति नायं वोपवस्तवर्कः॥ अथ बुध स्या॥ षष्ठ्य गृहे दे विरव्यूप्यदि मां सूजः सफ
लवि स्त सुत वा स्म गुरू पादः स नियतं विद धा तिय स्त्र वरं य स [illegible] त स्तु का ग इति
॥ अहिं [illegible] बुध ष्य यष्ठ [illegible] द्वो विरहप्य रपु [illegible] स मा ष्टम स्था ति [illegible] बुधव
स्य सु [illegible] स्थापवे श गृहे सु ताः पुत्राः अर्थाः [illegible] ति त्वदः सम माश
[illegible] तमिति स बुधः मकरे गितपत्का गः व [illegible] मकरति
[illegible] गितं विहितं यस्य म मकरे गितामदनः म [illegible]
[illegible] विदक्षी ति मारयती सर्वैः॥ अथ गुरो॥
गुरु [illegible] सुदी [illegible] ति कालगृह्य गृहे स्तगदः अशुभ [illegible] करोपक
× जगतो [illegible] नगातो [illegible] त इति॥ ५ अथ [illegible] दशमदः स [illegible] ता स्या अन्यानि। अनंत
[illegible] दरा स [illegible] ति [illegible] स्थितो गुरुः सुदं [illegible] प्रियं ल [illegible] च [illegible]
दवति। तस्या [illegible] महादो षम्॥ का [illegible] इति। कालो [illegible] त गृहे अष्टमो। तत्र [illegible]
ता गुरु गृहे [illegible]। गृहे [illegible] तिस्याः [illegible] तिः त त्वदः। एतत् [illegible] न गुरो दोषा
तर माद्या॥ अशुभ [illegible] दिति। मकरे पि स्थितो गुरुः कर गृहे अशुभ [illegible] नीचराशि ४२

स्थित त्वात् दोषा [illegible] गति [illegible] राजः [illegible] गुरुः जगतो विश्व स करयहे निदि
तः [illegible] गुरु [illegible] नीति [illegible]। वस्ति
[illegible] सवान्। [illegible] इति। इ [illegible] तीयं एकाद
[illegible] निर्मिलिने मरणे अष्टमे। म [illegible] मरणः
[illegible] गुरुः गुरु [illegible] ह्य मदे [illegible] त्याः सर्वैर्दिवाः सुर [illegible]
[illegible] गुरु [illegible] गुरु [illegible] मरणादि [illegible]
[illegible] ति। [illegible] दा ती सर्वैः। तत्र [illegible]
[illegible] मतां [illegible] नेषां मते [illegible]
[illegible] ति॥ [illegible] ति॥ [illegible]
[illegible]॥ एवं [illegible] फल [illegible]। अधुना [illegible]
[illegible] हिणि मित्राया [illegible] रवि
[illegible] तयोः [illegible] मिव [illegible]
ति॥ ७ [illegible] हिणि मित्रं [illegible] हिणि मित्रं [illegible] स्थापा [illegible] यामिति

कूरखः। तयोर्लग्नरंध्रयोः खलत्वे ता पापग्रहलता दुरुधराख्यं विधुरविवियुक्तौ कुरुते। कुजश
रामातदैव सिद्धा उभयस्थितिर्दुरुधरेति। लग्नाद्द्वितीयद्वादशस्थयोः पापग्रहयो
सतोः पापग्रहलता दुरुधरा स्यात्। सा त्वकर्त्तरीत्युच्यते। सा वध्वं विधवां कुरुते। अवजानि
दोषः॥ अतीतिनयोः तनुरविहिणिमित्रयोः अतिशासौचवउःपंचाशत्तमेनवांशेयदि पा
पास्ति तदा तं पापग्रहं पापवद्दूरं त्यजेदित्यर्थः॥ अथ गुरुशुक्रयोर्बाल्यादिदोषमाह॥ द्विप
तिमितदिनान्युदयास्तयोः गुरुगुरुभ्यस्तगुरुगतिष्णयोः इदयुगस्य पुरोपि करग्रहः स्फु
टमंगलदो गलदोजसीति॥ गुरुगुरुश्च गुरुश्चगतिष्णयोः उदयास्तयोः सतोः सप्तदि
नानि द्विपतिशुन्नमति शेषः कालनिनंत्वर्योर्द्वितीया गुरुः शुक्रो वा स्यादयानंतरं सप्त
दिनानि बाल अस्ता स्याक् सप्तदिनानि वृद्ध अतस्तद्दिनपर्यंतं शुन्नं द्विपतिरयतिना
शायतीत्यर्थः। इदं अस्मिन् युगयुग्मे गुरुशुक्रयुगले गलदोजसि सतियुगस्य वधूवर
स्य करग्रहो विवाहः स्फुटं स्पष्टं मंगलदः स्यात्। बलत्वं ए विशादं स्फुटमित्यत्तिधान
त्वा गलत्वद ओजो बलं यस्य तद्गलदोजस्तस्मिन्नगलदोजसि स्वनादिबलदीनेऽनेन नरा
नुमृत्स्व अस्तोयलेनीचस्थितेचेत्यादि सूचितं। एतन्मतांतरानुसामान्येन बालत्वं वृद्धत्व उ

चाधुनादिकथरत्वेन तयोः सयुक्तिकं विशेषमाह॥ शिशुरंजेत्वमंदान्फेंद्रयास्तयोर्दशंच
तुर्दश चांगिरसः स्फुटं। उदाने सौ दश पंच च पश्चिमे गतिवशा त्रिदशाद्द मपश्चिमेऽति॥
अगिरसौ हृद्रस्पतेः शिशुत्वं जरत्वं क्रमेण दश चतुर्दश च अदानि स्फुटं स्यात् शिशुश्च
जरन् च शिशुजरंतौ जीनो जीर्णो जरन्न पीत्यमरः तयोर्भावः शिशुजरत्वं दशदिनानि
बालत्वं चतुर्दश वृद्धत्वमिति। अत्र स्फुटमित्युक्तेः सर्वसाधारण्येनोक्तमिति सूचितं।
उदाने सौ भृगुकस्य शिशुजरत्वे पश्चिमे पश्चिमदिशि क्रमेण दश पंच च अदानि स्या
त्पश्चिमोदये दश दिने बालत्वं अस्ते पंचदिने वृद्धत्वमित्यर्थः॥ अपश्चिमे पूर्वदिशि त्रि
दशाहं स्यात्। त्र्यश्च दश च त्रिदश त्रिदशाचतानि अदानि च त्रिदशाहं तत्। कालनेरंत
र्ये द्वितीया अहः शाद्दात तद्वत्। रात्रा क्त अहः शुक्रस्य त्रिदिनं बालत्वं दशादिनं वृद्धत्व मित्य
र्थः। कस्मात् गतिवशात् शुक्रस्य वक्रमध्ये वपश्चिमास्तेः पूर्वोदयश्च भवति। अतो कं
स्य प्राग्गतित्वात्। शुक्रस्य पश्चिमगतित्वाच्च मतीयागमनतदंतरस्य द्दित्वे सति अल्पदिने
रेव शुक्रस्य बालतास्यात्। अतोत्र बालत्वे वृद्धत्वमल्पदिनमुक्तं। पश्चिमोदयपूर्वास्तौ
तु मार्गगतावेव भवतः। अत्रास्तत्वग्रस्येरणां नरदो सत्वाव क्रादिनि कालतास्या

दतस्तेब्वकदिनमुक्तेऽथवैतौ हेतुर्गतिवशादिति॥ एवं लग्नाव्ययस्थबलान्यक्तानि। त
त्रकेषांभावत्रयपक्त्वं तदाह॥ क्षमालिजीवलवोदयत्राम्पिनामुडुपतेरिति पंचबली
विना। परिणमंति फलानि चलस्कंधांश्च सविरिंचिविरिंचिसुतान्यपि॥१० इति॥ क्षमा
णि: सूर्यः जीवो गुरुः लवोदयो॥ शिष्टस्तोलवादयशाम्पिनो। अंशपति लग्नपती। तेषां
चसुर्णा उडुपतेश्चंद्रस्य। इति पंचबली विना चलस्कंधौ फलानि विरंचिसुतान्यपिश्च
सविरिंचिपरिणमंति। पंचानां बलानां समाहारः पंचबली। चला चंचला स्त्रूयीसांता
श्चलस्कंधाः स्त्रियः तासां फलानि विरिंचिः कमलासनः स्तसमरः तेनस्सतान्यपि श्रुसवि
रेचंति तानि श्रुसविरिंचि। श्रुसनाशका निश्चमाब्दकर्चं रिचूत्विरैकैक तैरिक्थिप्रपरिण
मंति परिपच्यंते। यत्र लग्ने क्षमालिजीवादीनां पंचानां बलेन लभ्यते। तदास्त्रीणां सर्वाणि
फलानि विरंचिसुतान्यपि श्रुसनाशकालरूपं परिपाकं प्राप्नुवंतीत्यर्थः॥ अथ यदा दशा बु
धगुरुशुक्राणां मतांतरमाह॥ व्ययस्थे दुर्बुधभार्गवजीवयुक्ते न यदि तत्कुलमित्रजने
ऽपि। तपणता नरस्नी रजनेत्रयोरिति नवाक्रमते क्रमते मतिः॥१२ व्ययस्थे इति दश
स्थानां यदि बुधभार्गवजीवयुक्त न भवति। एवं केऽपि व्ययस्थानेन न भवेत्। तत्र तदा नरनी
मतिः

रजनेत्रयोः नरो वरः नीरजं कमलं। तद्वद्वेत्रे यस्याः सा वधूः वरवध्वोः त्तपणता स्यात् केऽपि
कुलमित्रजनेष्वपि। कुलमित्राणि कुलपरंपरागतमित्राणि। यथा कुलप्रत्नत्वात्रादि मित्रा
णि बुधदैते च तेजनाश्चलेष्वपि किं तु नरस्नेषु इदं कस्य मतमित्याह॥ इतीति इति एवं विधेश
क्रमते इंद्रमतविषयेऽस्माकं मतिः न क्रमते न चलति। एवं विधे इंद्रमतेऽस्माकं बुद्धिः
प्रवर्त्तत इत्यर्थः॥ तथाच एंद्रं विवाहपटले बुधभार्गवजीवानामेकोऽपि यदि न व्यये। तदोद
र्यनदंपत्योःऽपि त्तपवंति थीघपीति॥ इति सकलागमाचार्यणलग्नजाध्यायः॥ एवं लग्नब
लमुक्तो धुना वधूवरयोश्चंद्रबलविचार आरभ्यते॥ तत्रादौ गुणोत्तरमन्वंध्य हमयति॥
कन्यकावितरणाय पौरुषः पात्रमाक्षितिनिर्दवंद्वलंके विदस्य वितरंति कोविदाः को
विदाः किल करोत्तु तन्मनद्दशि॥ अत्राध्यापयरयोर्दत्तरत्नानि। कन्यकायाः वितरणं दानं
तस्मै कन्यादानाय पुरुषो वरः ...पौरुषाः नरस्तस्मै रः पात्रमात्रं पात्रमेव पात्रमात्रं
इतिहृतोः अस्य वरस्य एंद्रं बलं इंदोरिदं ऐंदवं चंद्रबलं केचित्काविदाः बुधाः सव
मुधाः कोविदा बुध इत्यमरः न वितरंति न ददति वरः पात्रमात्रमिति हृतोऽवित्यस्य विवा
हे चंद्रबलं नावलोक्य केषांचिन्मतं तत्र वाक्यं चान्नाधिकारे नराणां च विवाहगर्भे जो

सनेइत्यतितेषामुपहासमाहाक।विदामिति।विदोषां[illegible]नरान्नः[illegible]विदंकरोडरि
चारः।ऽनक।प्रीतितेषां[illegible]जानंविलसदी।दि।दं[illegible]लिपस्तमामितिश्रो
लोकालापः।लोडतः।उक्तो[illegible]गश्चतिनेविद्यानिदान्तमध्ये।अतोस्पचात्पविकोने
पिभयाणादृष्टतायथारक्षकोपा।नपातयोर्जन्मनःसपनुद[illegible]दिति।एवंयथा[illegible]
नास्तिपाक्षनिष्टमाद्दा।ईदृशोयदितः प्रतिश्च[illegible]दितिस्थिति।कं[illegible]
त्रिगणयोनिःशुद्धिसिद्धे[illegible]लग्नवलनवा।याष्टमे[illegible]ता।श्रतन्[illegible]उक्तो।[illegible]
न्तं।पादमानमितिदेतोर्वरस्यचंद्रवलंनदद्यादिति।[illegible]प्रतियत्स्याद्दिति।[illegible]
शनाडीत्यादिति।अविप्रवित्तिःसविस्तरंप्रतिपादितिः।किं[illegible]
त्यातीतिप्रनिग्रहः।स्याही।अत्राश्वनाडिश्चगणश्चयोनिश्चैतेषां शुद्धयःतासि[illegible]
मानामिलानितथाजन्मनिलग्नवदेजन्मलग्न[illegible]ताज्योष्टयाष्टमाभिर्तादित
श्व।अयंनावः।प्लयोश्चेत।वरःकिलप्रतियहद्याद्रकपक्षदातमात्रं।अतोस्पौरंद्रवं
लमिति।एवंनेतदि[illegible]वरस्यपराशरः।प्रात्तवंशादेहद्दिसादिना।अत्राशुद्धिःनाडीयोनि
गणानांशुद्धयश्चजन्मलग्नराशिमां[illegible]नाष्टम[illegible]मिलग्नवंशादीनिच।इत्यादी ५५

निसवपंचकदेशापादितानि।इत्यादीनिवरस्यलब्धापिदृष्टान्तो।तहिपक्कंद्रदवलंक्षत
दृष्टतइतिलक्षो।निःकिंचि।ल।[illegible]कोनवलवं।शुभान्नत्वा।मिन[illegible]नयुक्तवीक्षि
संगमंदिवातिदीर्घनिद्रयाफलकुरिंदुत्तुका।मगोग्रहःइति।२।चंद्रमस्कं[illegible]वयातदारेकते।
त्याकगोचरचैरैःपरैरपिकर्तुरायतिशुभंमत्वेगुरु।निर्दिशंसंमितदैवानकादयइति॥४॥अ
स्पश्लोकस्यहृदयमादीयनेनपवंधःलग्नलवोलाभिकःनवलवानवांशःयदिस्वामिना
निजाधिपेनयुक्तोवीक्षितोवानस्यात्तदाशुभंतत्रतवंशेमरणं।तत्स्मात्।शुभं।तः
शुभंतः।अतोवशानां किंचित्संगममिति।इंदुश्चलग्नशुभं[illegible]तत्वतास्याकासांगामनसमगो।
जामित्रस्थितोग्रहःपत्फपंचशुद्धिर्धनिद्रयामरणेनसहसंगमंसमागमंदिशतिहदाति
दिशादाने।तच्चमरणंचहृदिस्पर्धःचंद्रमसोतिचंद्रेणपचयान्नुद्देःसकाशात्यशिशुत
बलहीनसत्ति।कर्तुर्वरस्य।आयतिशुभंउत्तरकालीनं शुभंस्मायतिःकालः उत्तरइत्यम
रः।सर्वगुरुःसज्जनं।तेजसोविकरःचिनप्रदितियावत्।अमितशौनकादयोमुनयो
निर्दिशंतिकथयंति।किंरपिपरैर्नामादिभिः।श्रूहः।चारुगोचरचारैरपि।चारुश्चासौ
गोचरश्चातत्रचरंतीतितेतथा।गोचारशुभत्वानस्थितिरपिअत्रयेतांव।चांद्रसीणश्च

दिनाबलहीने सति अन्यग्रहाणां गोचरबले लाभेप्यपि वरस्य उत्तरकालीनं सर्वं शुभ
फलं नृपत्रपतीलसितश्री नकादयो जगदुः उक्तं च तैः नक्षत्रीतास्तगेचांद्रः स्थितेन
न्मराशितः क्रूरग्रहयुते तदमंगलान्यखिलान्यपि ददति॥ इत्याद्यानिष्टफलं गुरुजन्य
तं दूषयति॥ एवमीदिकलवादिनाहृणा सेदं वं बलमुर्श्रीति किंनेति तात्मानुरूपं क
चयेन्न जन्मतोयन्मतो क्रिपुंतदिष्टमेवं न दृति॥ पन्हणा एवमादि फलवादिनः एव
मादीनि फलानि वदंति। एकं ऐंदवं बलं कथं न गृह्णाति इच्छेति॥ यशौंशानाडीत्यादि
फलानि पुरुषाणां इच्छेति। एकं चंद्रबलं कथं नेच्छंती तितेषामनिष्टं। अतस्तैरपि वर
स्य चंद्रबलं स्वीकर्तव्यमर्थः॥ यदुक्तं तैः पुंसो रविबलं ग्राह्यमिति तत्स्वीकरोति। तानु
रूपीतियेषां मते यन्मतो यन्मतेउक्तयः। यन्मोक्तयः तासु यन्मतवचनेषु न्नजन्मतः
नरस्य जन्मराशेः सकाशात् तानुरूपवचया इत्यध्याहारः। गोचारदित्तानुरूपच
यस्थान एव शस्तः ततनः अस्माकमपि दृष्टं मतमेवात् धाचतक्षाकंत्यो योनिःस्त्री
णां शिशिरकिरणः स्वित्रलानुस्मपुंसामित्यादि। अत्र यदुक्तं स्त्रीणामेव चंद्रबलं त
स्मिरादतं। यदुक्तं पुंसां रविबलमिति तदस्माकमपीष्टमित्यभिप्रायः। अतो वरस्य च। ४६

ध्या अपि गोचरेण चन्द्रबलं रविबलं च ग्राह्यमिति सिद्धांतवदंति चायोषितां गुरुपतंगण।
चरइत्यादि॥ एवमनिष्टप्रसंगेन तन्मते निरस्य युक्तंतरेण पित्रनदूषयति॥ न त्रिवर्गप
तिनाने रणा चंद्रकन्यया राशिबलं समाप्यते दीयते यदि स्वगो महीमहीष्यादि नहि दिश
तस्यं तद्बलमिति॥ द्वित्रिवर्गपतिनानिरणत्राशिबलेन समाप्यते कन्याया तत्वा समाप
तेलस्यते त्रिवर्गपतिनेति स्तुगत्ती धर्मार्थकामानां स्वामिना पुरुषेण कन्याधाराय
दिचंद्रबलं प्राप्यते तर्हि इहविवाहसमये यत्नगोमहीम देदीयते। तर्हि तद्ब
ति षं गाम् हीम हिष्यादीनां यत्र चंद्रबलं ततस्य वरस्यादिशादासगाः धेनुः महीक्षेत्रवा
टिका दिमहिषीप्रमिषा आदिशाष्टनदासीदासशय्यादीनां ग्रहणं। यदि पात्रमात्रमि
तिरितोः कन्यायां यच्चंद्रबलं तदेव स्यात् तर्हि गवादिकं यद्दीयते तत्स्या पियच्चंद्रबलं तद
पि वरस्य न वदित्यति प्रसंगः। यद्वायमन्वयः चेत् त्रिवर्गपतिनानरणत्राशिबलेन समाप्यः
तो च प्राप्यते। यदि कन्यया समाप्यते तर्हि इहविवाहे यत् गवादिकं दीयते तत्स्यगवा
दः तद्बलं तस्यं चंद्रस्य बलं दिशत्यति प्रसंगः। यद्वापरमतायानिःस्त्रीणां शशिरकिर
ण इत्यादि तदनुवदन् दूषयति॥ इदुरिंदुवदनानुगं बलं। यच्छतीद्युवतिश्र

हीयतः सूत्रणामपि क्षेत्रडष्पगः दंडयत्यं यम सूत्रं इत्यूनैति द्विंति । ईदृशश्चंद्रमाः इ
दुर्बलाद्बुधबलं पंडुतिददाति इंडारिवजंदंनय स्यास्यां इदवंघाती नतु पश्यतीति
। इंडुवदनातुगं अंगनानुसारं यत इंदुर्युदतियदः स्त्रीग्रहः तस्मात् इंदुबलं स्त्रीणामेव
नतु नराणामिति । इति च तात्रहि अयं चंद्रमाः प्रसूति जन्मकाले षडष्टमगः स
न्नपि पुरुषाणां दिन आहृतस्वाणा बुकसंदेवयाति । अयमर्थः । चंद्रमाः स्त्रीन ह
ति तस्याविवाहस्त्रीणामेवं चंद्रबलं याद्यं तदेवं नैव रुजानाजन्मकालेषडष्टमे
न चंद्रेण नणाम हिंनकार्यं । इत्येषामयुक्ति अतो नरस्य पिचंद्रबलं ग्राह्यमिति
सिद्धा । एवं न केवलं नक्षिनुश्कषफले जातकेन चंद्रः स्वीकृतः किंतु अन्येष्वपि याद
।। तारया पि द्विमरश्मिसहिता तु स्तनले इतुन फानफादिषु अनिष्टद बलापितारका
बले तारकापतिर्बलीयसीमिति । ८ तारयापि जातके न हिमरश्मितः स्वीकृतः किंतु
सुनफानफादिकपि पुंसकलश्योगेषु तु तंफलं येषां तेत था । रविवर्जं द्वादशगैर
नफा चंद्रात् द्वितीयगैः सुनफेत्यादिषु चंद्रयोगेषु अन्येषापिचंद्रच्चात् राजयोगादि
षु जातकेन शुभाशुभफले चंद्रः स्वीकृत स्तदर्थः । अतो नरस्यापि चंद्रबलं दिलोक्यमितिसि ४७

द्धं । अथ च पक्षे केचित्तारां बलीयसीमाहुः स्तदिदं दूषयन्नाह । अदिरदेतिवनजले नयाए
व्येऽपि तारकापतेश्चंद्रस्य बलेक्षणेति । तारकां बलीयसीं । अपि तु निराह ।। सूक्ष्मपक्षेपि न केव
लं तारका बलीयसी । किंतु तारकापतिर्बलेक्षणेति । तारकां बलीयसीमिति चंद्रबलात्तारा से
तितात्तबलं न प्रमाणमितिमुनेराशयः । अथ मतांतरे दूषयितुमुपन्यस्यति । प्राविदंविक
लवपुषो लिप्तियेता लिलिः स्त्रियामिषपकार्यिणी । अस्तु किंतु न पतिप्रतीपतां सान्यथा घट
यितुं पटीयसीति ।। ९ विकलं वपुः शरीरं यस्यासौ विकलवपुः । शरीरं वपुर्विग्रहः इ
त्यमरः । तस्मिन्विकलशरीरे प्रोषिते प्रवासं प्राप्ते प्रियेनर्त्तरि सति तितो लिलिर्मुनिःस्त्रि
यं कार्यिणी इत्युपाय त्रता कार्यं विद्यातः स्या सा कार्यिणी । कार्यकर्त्री अतः इनिठना
विति मत्वर्थे इनिः । कृत्वस्या तस्य निषेधेपि कश्चिद्विधानात् । तत्पक्षे चंद्रस्य क्षीणश
रीरत्वात् यावन्नस्पष्टादिषु प्रोषितत्वात् तत्स्त्री तारा याप्रबलं मुख्यमिति तात्पर्यः ए
तद्वचनेत्र दूषयति अस्तु किंत्विति तारकार्यिणी अस्तु तत्र हि किंतु सा तारा अन्यथा
प्रकारान्तरेण पतिप्रतीपतां नेतुं रक्तिप्रताद्विपरीत संघटयितुं न पटीयसी न समर्था
स्त्रीत्वाभायेन पटुः पटीयसी सा स्वयं कर्त्री न भवतु । परं तु नरं पतिं प्रतिकूलकार्येन दो

...नाईः ॥ अतः स्वाप्यते चंद्रबलाभावे ताराबलं नग्राह्यमिति सिद्धं ॥ अथ अतिसम्प
द्यो नष्टचंद्र इत्यत्र तद्विषयमाह ॥ कोऽपि मितिव [illegible] निर्वन्ध स्याति
तमापं मां न सत्रां नास्ति चैष यदि तत्र तद् [illegible] तालाज [illegible] इति ॥ एव
चंद्रमाव कुले तत्राप्यते केवलं कार्यमेति ॥ अमां वृद्ध न्यसनेन [illegible] रूपति तत्रां कूरस्य
[illegible] ॥ अतिशयेन रञ्जयतीति नरपति नमां ॥ अस्याः दातमहू अम्य तदं तमप्य
र्थ लप्स्यते चंद्रः कूरत्वमेव प्राप्नोति चीणत्वात् दर्शे उ वर्त्तमानश्चंद्रो नातिनरां न
रूपति किं ॥ अहम्मा वरएव आताना नष्टइत्यन्यातयथा अमावस्येति पाठः तत्र
अमृत मायां सदा ॥ अमां सार्क समं मास्य सन्निधानात् ॥ सूर्येण सह वसति स
यः ॥ एषचंद्रः तत्र मायां अमा स्वमां पश्चयदि न [illegible] निर्वाणं न दशलवलितत्वा
राजसिंह जन्मकालेषु तन्त्रानालिनचांद्रमा [illegible] ता [illegible] दत्ताकं [illegible] स्यात् रिष्य स्या
दत्तावयत्नं रिष्यस्य अतिशयितायदि तन्त्रचं [illegible] र्वेषा अलावसादातनन्नितमृतु
श्च [illegible] कयंत्याह ॥ अतो अमायां तिनरा तिर्हि उपकाद्यादीन [illegible] नीति ॥ यत्र
णात पत्यदोमप्युक्ति यदिस नर्दोस वलितदातः [illegible] रहणं कथं स्यात् दिसाधि ॥ अ ४८

यसिद्धांतमाह ॥ पार्श्वेगे निजनृपतौ कुट्टिनी ॥ दुर्बले पि तद्रती स्वकार्यं तन्त्रतां तारकापि शशिनोनुकूल
ता संभवे नवति पक्षपातनीति ११ दुर्बलपि निजपतौ स्व तत्र्यरिपार्श्वेण समीपवर्तिनि सति
कुट्टिनी कुटुंब निर्वाहिका तत्पनी तद्रती स्वकार्यं कुर्यात् तस्पन्नं चेद्यदि न्तो स्वकार्यं त
देवकरोति न तु तत्प्रतिकूलं ॥ एवं तारकापि ज्ञातिनश्चंद्रस्य अनुकूलतां संभवे अनुकू
लत्वे निमतिपक्षपातिनी स्यात् ॥ पक्षपातोस्ति यस्याः सा तथा ॥ चं प्रादुर्बले चेत् [illegible]
नुकूलत्वं विलोक्य नित्यर्थः ॥ अतः स्वक्षपक्षेदि [illegible] बलस्य [illegible] ताराबलं ग्राह्यमिति
कि [illegible] चाक ॥ [illegible] सत्वं दाबलमस्ति ताराबलं ग्राह्यमिति ॥ इति [illegible] कलागमाद [illegible]
पंचकम [illegible] ध्याय ॥ ॥ अथ कश्चित्तस्य हत्वन राज्ञ नमनृपं ततदर्थे स्वकीयालं दुर्हीय तु
राज्ञसचाध्याय आरभ्यते ॥ तत्रादौ वराहोक्तमागमे प्रामाण्यन रूपयति ॥ यद्वराहमिह
रेनोराज्ञ रित्याह तांडवितवाक्य [illegible] संहितास्मृति सहायि वीवदत्सनतस्यथाबि
माविनी अवितिरिति ॥ १० तदारम्भनयादराद्यतस्मो [illegible] ततानि ॥ यत्नवराहमिहरोनराज्ञ
रित्याह राज्ञनीतीति तिष्ठते ॥ कथंभूतः उच्चाकैः तांडवितवाक् [illegible] के अप्य
यूथवंनाम्नामकच्छुप्राकुट रित्यकंचू ॥ तांडवं नृत्यविशेषः तांडवं जातं ययोस्तो तांड

विते॥ तोशब्दयस्यासीतथा॥ उच्चैर्नीतिलग्नाऽ सोपदा समिद्वं विज्ञेयमं अत्र अस्मिन् विषये
तत्पवविमा विनीसंहिता स्मृतिमन्वादिनी श्रुतिर्वेदाः तत्पर्यायास्तत्पथ अर्कः स्वभु
पृथामानदोऽस्त्वभूतयः तं विमभातीतितथा॥ तस्य वराहस्पदो माऽरेस्तस्य नगकन्ये
संहिताश्चस्मृतयश्च ताः सहायाः संति अस्याः सा तथा॥ संहितास्मृतिश्रुतिसिद्धिमिति
इति॥ प्रसिद्धाश्चीतिया वत्तराहुर्नास्तीति वराहमिहिरादिकृतसंहितास्मृतिश्रुतिसिद्ध
ममुविरुद्धमिति भावः तद्यथा॥ वराहमिहिरः दाम्यस्वच्छाय इत्यादिना एवमुपरागकारणं
मुक्तमिदं दिव्यदृष्टिभिराचार्यैः राहुरकारणमस्मिन्नित्यक्तः शास्त्रसद्भावादिति॥ य
तावत्पुरा राहुरित्यादिना च ग्रहणे राहुर्नकारणमिति प्रतिपादितं तद्विरुद्धाः संहि
ताः उक्ता वलेरपूर्णता लिप्तिमिरनुदा मंडले यदि सलिले इति अग्रानित्त यमसद
दीपांटलिकतुनो पुमो राहुरित्यादयः स्मृतयश्च सर्वं भूमिसमं दानं राहु
स्तेनिशाकरे इति॥ सर्वेषामेव वर्णानां सूतकं राहुदर्शने इत्यादयः श्रुतयश्च॥ अथ
वेर्णि श्रुतौ इंसो प्रतिपदिसो इंघनमिति शंकितः शनुद्यराहोः शिरमाच्छादयति॥ नाछि
तं पापप्रभावेहायां च निरूपापाभानं करोऽ उपावर्ध्यति घालिविरश्मिविरेचयति इति॥ ५९

माल्यादीनि भाषयति घ्नति माच्छादयतीत्यादयः॥ तत्र दृश्यकोऽरालदर्शनायग्रे वस्तुतः पा
उद्भवेन पतेन राहुनाश्री तिवराहोऽनङ्गते॥ किंतु अहर्निशं नकारणमिति॥ नाछादक इत्यर्थः॥ अ
पस्मृत्यादिविरोधोपि तेन विपरिहृतः ये। मावत्पुरो राहुस्तस्य चरो ब्रह्मणा तु राज्ञसः आप्याय
नमुपरागे दत्त उक्तो रोनतेनापित॥ तस्मिन् काले सान्निध्यमस्य तेन पर्वणि यान् राहो॥ अतोव
राहो किंसम्पन्नो वा अपरा कुरन्त्विते प्रमाणं तत्र त्योक्त॥ नैऋती दिगियमस्य दिक्पते
ध्यानदानबलिभिः फलाश्रयं वेश्म चास्य शशाङ्कवद्धि मंडलकांतिमंडलमिवच्छत्रुष्प
मिति॥ २ अस्य राहोर्दिक्पतेर्दिशाधिपतेः इयं प्रसिद्धा नैऋती दिक् अस्ति॥ प्राच्यादीशा
रवि शिवा इत्यादिना राहो नैऋती दिक् प्रसिद्धा किंच॥ अयं ध्यानदानबलिभिः फलाश्र
ये अनीष्ट फलमिति देयं भवति॥ तत्र ध्यानं प्रत्यय॰ ॥दि॥ करालवदनः खड्गचर्ममाली
वरप्रदः॥ दानं गोमेदादि॥ बलयः स्रजाः तस्य धूपापहाराः आभिः फलाश्रयो भव
ति॥ एभिः प्रसन्नो राहुः स्वस्ति जिनाव॥ नतु यथा॥ एषां ग्रहाणां क्रांति ह सासमषादि
शुक्लमलाम स्थितं हृदस्य नास्ती स्थितिति चेत्तत्राख्येवशाचिति॥ अस्य राहोः शशिनश्च दिव्य
उत्क्रांतिमंडलमित्यस्य तुष्पर्वं वेश्म चास्ति॥ चत्वारः पर्वाणः भमा कृताः इति चतुष्पर्वं॥

द्विगोलकीवत्तं। सूर्यवदस्यायः। विमंडले विक्षेपमंडले नामैकादशो [illegible] लं। नाडीवृत्त
विमंडले च क्रांतिमंडले चा। तयोर्मिथः परस्परं चतुष्पथमपि वृत्त [illegible] रश्मिमंडल [illegible]
तिमंडलं मिथश्चतुष्पथे। चंद्रस्यास्य राहुश्च क्रांतिवृत्तयोर्यः संपातः स एव रूपस्तदेयास्या
नमित्यर्थः। तच्चलनेन तस्यापि चलनं सिद्धांतदर्पणे [illegible] राहुरिति प्र
हं। ननु दिग्दृष्टकालावरणादिनेदानं छादकाराहुरिति कथमेतिति [illegible] लिदिप्र [illegible]
तदितिदाः स्कृतादयः संति। अतस्तत्समाधानमाह। दीर्घका [illegible] वदनादी। छायया
विश्लितिनाममंडले। दीपितौ परदलेंदुमंडले। छायया [illegible] मंडलमिति। समराक्ष
अंधकारचरतां वहनूमन्मदीछायया मंदस्य मंडलं विशति। अंधकारचरतीति
अंधकारचरः तस्यैतावत्तमो चंद्रछाया किलांधकारं [illegible] योवंधकारचरः [illegible]
स्तदा हि तेन चंद्रमंडले विशति आच्छादयतीत्यर्थः। दीपितेति। अंधकारचरतां [illegible]
अनदीपितापरदलेंदुमंडलछायया मदः सूर्यमंडलं च विशति। दीपितेश्चपरदलेंदुप
[illegible] तस्य तत्तदीपितापरदलं। तच्च तत्र इंदुमंडलं चा। तस्य छायातया। दर्शे कि
ल [illegible] प्रकाशमानं। अधस्तनमप्रकाशं। अतोंधकारीरूपस्य चंद्रस्य। ५०

नागस्य [illegible] मदर्शि [illegible] अंधकाररूपः सूर्यमंडलं प्रविश्य छादयतीति। अनेन तु गोलगणितस्य
स्पष्टादीनां विरोधः परिहृतः। तथाचाहुः गोलाध्याये राहुः कुंभामंडलगः शशांकः
कमित्यादि। ननु शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः संपाते कथं राहुरस्तीति तत्राह॥ वृत्तयोः पतन
मेव पतत्वं राहुरेव किं न राहुरीच्यते। आपततम[illegible] कृतिं सुधास्नानदानदवनां शाला
लमहति॥ पतनेपातः वृत्तयोः शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः पतनमेव पातइत्याहुर्गोलविद
यतो वृत्तयोः संपातस्ततः पातइत्युच्यते। अत्र पातस्थितो राहुः आपतंतं [illegible] अ
मृतिकृति चंद्रमसं ईचते गृहीतुमवलोकयते। किलेत्यागमोक्ते [illegible] हारेण
हा। सुधाकृतिसुधा अमृतं सुधा च स्नानदानदवनं तेषां अशा [illegible] गस्तत्र लालसः तस्य
[illegible] तस्थितो राहुरस्तो [illegible] णनिमित्त स्नानादीनामंश [illegible]
नान्मन विष्पतीति चितयन् अमृतकृतिं ग्रहीतुमीहातदर्शितावित्यर्थ [illegible] अमृ
तकृतिः राहुश्च सुधालालसः अतस्तां गृहीतुमीहातत्युक्तं राहुरिणा पि चंद्रगाया
सां निधेः अस्ति वा अन्नवरप्रदानादि अन्नपुराणादौ अभिधं [illegible] नं मं पाते
राहुरस्तीति नाक एतदवोक्तं। कृतादेष्णयोः मावसुरा राहुः संमदर्शे [illegible]

आ पायन यपरा गेदत्त कृता रानेते सवितेत्यादि॥ एवं च त्रर्दि श्रति पर्व्वलिप्य लग्नं कथं नस्या
दिति तत्राह॥ सैंहिकेय गृहता युपयुषा दृग्गो वियति हत्तपातयोः॥ यामगेवि नरतिर्न्नचं
द्रमा गच्छति स खलु पार्श्वगस्तयोरिति॥ सैंहिकायाः अपत्यं सैंहिकेयः राहुस्तस्य गृ
हतस्य नाक॥ तो सैंहिकेयः गृहतां उपयुषा समयोः उपयच रविश्चापि वा लो॥ त
योरुपेयुषोः दृग्गता॥ उपयिवान नाश्चानूचा नाश्च तिकसंतानिपातः हत्तपात
योः रवहत्तकोतिहत्तयंपातयोः हृग्गो रविः वियति आकाशे स्थितः आसीनिति॥ नआम्या
ति न च चन्द्रमा आयाति॥ तयोः हत्तपातयोः पार्श्वगः समीपवर्ती सरविश्चेत् खलु नि
श्चितं तदा राहुणा तिविशेष यदा कर्म कर्तरि कृतं एतउक्तं नवति॥ सारहत्तकोति
तयोर्वै किल संपाति एकश्चंद्रमा नवनांद्वितीय सूर्यधर्मी चाति तिकआपरा कुलका ने
एकं राहासपरंकोताप्यति॥ तयोर्द्वयोः रविश्चंद्रो वा आसं तेनिति॥ शरदा कुलपास्ता त
योः समीपवर्ती वया संपातोति चरात्यल्पत्वात्॥ रवौ हि राहुवं रविवमध्ययोरंतरा आतो
मा निवृत्य हीनेशारयत्येव यहणं न लभ्यते एव वयहण मिति प्रसिद्धं॥ एवं शालिने नरा
जन्मजावं व्यविज्ञाय अधुना संहिता जातकास्याः मह॥ सतिहत्तधनातिः संपर्यावं जाव ५१

गोसु अकालेन जायते रिष्टं चंगजनन्मिकमारु को हो रिके रं पिंसदेनंकीर्तिनं दृशि॥ इसाराज
सूर्यवनाव गोचर फलिनहि योनासौराशि हत्तवसतिः॥ राशि हत्ते कांति हत्ते वसति॥ स्वा नं =
यस्य मत यासदैवा हिकोल हर्षेत्ति नत्र राक्षपिचं दर्शांतत्वात्॥ अतः संहिता सुहत्तिमाया
दृश्या निनाव फलानि गोचर फलानि च तानि हृष्टानि राहार प्पत्ता॥ निअलोलहोनीवगो
चर फल सद्भावात् राहुरसनीति नावः एवं जातके पि रिष्टं जंगे ति सराकं रिष्टं जंगन
नने कनायकः॥ तंगश्च नननंचांजंगजनननिरिष्टस्य संगनने रिष्टं नंगजननेतयो
एकश्चासौ नायक श्च मतयादहासंविदंति तत्त्वाहि रिका॥ तः किंनं कीर्तितः अपि तुस
राहुः राविज्ञातक विद्भिः रिष्टं नंगस्य रिष्टजननस्य च एक एव कर्त्ता कीर्तितः एव॥ तत्र
बालराजश्रेचु स्पष्टं सकल मरणाय निरीक्षितो नवति पादेरित्यादीनां रिष्टजनानां॥ अन
हृष्टत्वक किल एरेच निराकुः समस्तपीडा पः इत्यादीनां च नंगकर्त्ता यदा तत्रा नेपिह
एक एव कीर्तितः अतो सो जातकेनापि सर्वीज्जनइति नावः॥ ननु सोकिल चंद्रपात सु
स्पाचेदयहत्त नहिलो मा निपातस्मा हरि कथं नग रहला मितिरि तत्राह॥ रव गोमी खग×
तपात हत्स्पतां निति चंद्ररवि पर्तगर्वितः॥ जातकानिष्ठय यं इमं दिष्टर्तितः पांतं

त्वमैन्यस ग्रितं इति।। एवं चंद्रपातः शेरवं द गानांनां मादीनांयेपतान् दुत्पतालिति न
प्राप्नोति। यतो य चंद्र विपर्वे गोविंत: चंद्ररविपर्वेणा गोवितः चंद्ररवियं इलकवले
गवंप्राप्त:। यतस्तस्य मे निहिता। विच चंद्रा कौयास्य भाकत: नत्वितरेषां। अतो मावन्
पातं तआप्नं न प्राप्नोतीत्यर्थः। किंचि जातकं। दि बुजातकं संहितास्वर शास्त्रयामल
दिषु यथा इंदु मंदिरा चंद्रसंपा: फलतद्धान्यं। सो मादीनां राशित: फलं नास्ति। अतो
यथा सर्वत्र फलानि चंद्रराशि ग्रहस्त्वा घातत्पातं राशेरादि: अलक्ष्यं अतो शेषपातसे न्यूनं
नितीति।। एवं प्रथमसंपातराजस्थितिमुक्ता द्वितीयं पितलक्षियत्यास्ता। द्वतपात
मे परस्यपाता नाराजरैति स नयास्य यलुवं मंदिरं नर्दं पितस्यं तगतं स्युज्ये तागग
तिद्विध्यरिष्ट वद।। चंद्रस्यग्रहरहस्को तिहन्नयो: संपास एव चंद्रपातस्तदासो: स्व
न मितिकिलोके। तस्मात् वस्तां नारद्वितीय संपात:। तं अपरं इंद्रतपा तं इदं संपातरा
जं रति गच्छति। तत्राप्यस्तीति तस्मोके केतुरित्यच्चलेनातदपितस्य रात्रेर्ग्रहानकम्
त:यंतुत्व, ग्रहण: समयात्तदस्य संकेताहि। समय: शयथा वास्कालमिद्धांत
संविदंत समारं: संपात द य स्यापि समीपवर्तिनाध्वं ग्राके थार्ग्र इत्त संजत ग्र: ५२
तो ग्रहं रवरनेदानांत संपात ह्यपि राहा स्यपरित्ति र गु म मि द्वालस्तु तः तस्मिन् द्वितीयसंपाते
ना:। ड: जगति पुरलोके दिग्ग्रंरिद्ध त्रा ज्यातिदि लिनवे दिव्यो। तद्वत डिंडं चतद्वादि
व्यान्यपरि ह्ला नियर्दनं दृश्य जानि तिसुमुरवंपदि च्छके तु अतो दिव्यारिघ्नाड्मेन केतु शीय
नेहिता पुनं पातेगता राक्षरवलोकपके तुना: स्वयस्यतद इति सावः। यतो ब्रह्मपुराणा
दिषु विष्णुना सुदर्शीनच्छिन्नराहा: शिरो राजरपरां स्कंतु रिफ कंग्रतएकामवगरी
रद्विधाजातं रा गुकेतुमंतमिति।। ननु एष विंशोष खग मादिना यह कांमव ये ग्रहाः स्तु
मध्यफलदात्वेच ड स्य मुख्यत्वा मत्पातस्याफलदात्वं तर्हि तदुच्चस्यापि तत्कथं
नेनैव दित्यन्तूय परिहरति।। पातवज्जति वंशोनजीतगो केच मस्तु फलदं किलेति चेत्।
अस्तु किंतु नहितन्निविशिनं राजयक्रस्पादविरं विनेति।। शीतगो: उच्चं फलदं किलो
स्तु किं वरपातवत्। केनहेतुना गतिवंशेनयथा प्राधुक्तं चंद्रस्य फलदात्वमुरव्यवा
कृत्पातस्य फलदात्वं गतिसजावान्तेतदत तदुच्चस्यापगतिसद्भावात् फलदात्वं
च किलास्तीति मावः। इति चेदस्तु तर्हि किं चेदियस्मात्कारणात्तत्र तदुच्चं विरं विना
ब्रह्मणः, ग्रहपदेग्रहपंक्तो न निवेशितं न स्थापितं। उच्चस्य ग्रहत्विवान्नात्ति रस्य गल

सुकृत्पापि [illegible] नि॥ किंतु मोम [illegible] त्यन्नंमही मध्ये केंद्रं मंधि [illegible] गिरांत [illegible]
[illegible] हेतुमं [illegible] नीति [illegible] चक्र [illegible] तो [illegible] विदूरण म [illegible]
[illegible] तीनेक [illegible] मध्यकेंद्रं मही मध्ये [illegible] मध्ये [illegible] तस्य मध्यं किलके [illegible]
मिति [illegible] अधिकं [illegible] तिग्मिरे [illegible] मिकर्म [illegible]
[illegible] नाडिकावृत्ताद्दीनां मध्यस्त्र [illegible] मस्मिन् [illegible]
[illegible] मरपात [illegible] निपात मार्गे स्थितं स्फुटं [illegible] मोद्भात। पदपति [illegible]
रेखावि विगत [illegible] स्यात्तथा॥ [illegible] विनाडी [illegible]
फल [illegible] मध्यं। इति [illegible] मध्यं [illegible] फल [illegible]
[illegible] मध्य [illegible]
[illegible] दिपात [illegible] अतो [illegible]
परपाति [illegible] अतो [illegible] रांला [illegible]
[illegible] मिति। [illegible]
[illegible] घाति॥ [illegible]

[illegible] नित्या [illegible] पि [illegible] कत [illegible] स्फुटं
[illegible] सूर्य [illegible] फल [illegible]
[illegible] सिता [illegible]
[illegible] मिति [illegible] अर्कान्न [illegible]
॥अत्र [illegible] ति [illegible] फल [illegible] शति
[illegible] जाति॥ [illegible] विकल [illegible]
[illegible] फल [illegible] मति [illegible] कला [illegible] अत्रये [illegible]
[illegible] विकला [illegible] विकलाया [illegible] ज्ञि [illegible] मिति
[illegible] फल [illegible] तेनापि [illegible] मात्रं [illegible]
[illegible] फल [illegible] फल [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] अधिकं फल [illegible] अति [illegible]
[illegible] धिकं फल [illegible] एक [illegible]

शिमोऽनेन [illegible] ताधिकत्वमेव इत्यस्मात्कुंडलीत्व [illegible] दि [illegible] न [illegible]
कारित्वं चेत्प्रमाणं तर्हि [illegible] जि [illegible] नीति [illegible]
पर्यायेणानुरागपातत्वान्निमित्तीविरुद्धं चेद्वनं [illegible] काइति [illegible] कि [illegible] प्रमाणं [illegible]
[illegible] तीति जिज्ञासा [illegible] म [illegible] पुनि [illegible] मवा [illegible]
नाशितामस्त्वा [illegible] नन्वाह [illegible] ता [illegible] वद [illegible]
[illegible] नीमनी [illegible] विरुद्धं पातपदं [illegible] प्रवृत्तत [illegible] कलवाद [illegible]
तथा [illegible] कौमुदिनीपतिपात [illegible] दि [illegible] विति [illegible]
[illegible] इति सामरोमकादीनां [illegible] रिपर्यायेण [illegible]
[illegible] स्पफलदातृत्वानावकिमायाया [illegible] मिति [illegible]
तदपि [illegible] किं वा [illegible] संदिग्ध [illegible] सिद्धत्वात [illegible]
[illegible] अर्कमर्कके कुजार्येंदुगतौ किं न यसि यदि तत्र [illegible] वेल [illegible] दियत्र ५५
[illegible] परीपितफलैर्नेनव [illegible] इति [illegible] यदि [illegible] फलदा [illegible]
[illegible] तहि सामरोमकाद्यः अर्कोऽर्के कुजार्येंदुगतौ अर्को किं नवे [illegible]

आर्यो [illegible] अर्के जकुजार्ययोः [illegible] गातस्य [illegible] तथा [illegible] मह [illegible] दीनां [illegible]
[illegible] कथं वदातीति [illegible] दे [illegible] न [illegible] फल [illegible]
[illegible] कारण [illegible] कल्पना [illegible] फलादि [illegible]
[illegible] उक्तं च [illegible] द्यायेय [illegible] इति [illegible] कथं [illegible]
[illegible] पि [illegible] इति तस्मात् [illegible] गति [illegible] इति अत
[illegible] फलप्रद [illegible] फल [illegible] धनायकत्वा
नामा [illegible] तस्यापि फलदातृत्वं [illegible] वदिति [illegible] मा [illegible] उक्तं तु [illegible]
[illegible] पितं [illegible] पत [illegible] फ [illegible]
य [illegible] तथा [illegible] फलं [illegible] मिति अत [illegible] फल [illegible]
[illegible] अतः [illegible] फलदा [illegible]
[illegible] केभवे [illegible] पदेवरा [illegible] एव अतः प्रथम
[illegible] दे [illegible] फल
[illegible] नातीति [illegible] राज्यपाधिपत्व [illegible]

मान[illegible]धी शो॥ यस्य छाया [illegible] [illegible] तस्य [illegible] दिताया विन[illegible] [illegible]
[illegible] नी [illegible]॥ [illegible] नाम [illegible] [illegible]
[illegible] तिमा [illegible] दीना [illegible] तेषां [illegible] [illegible] सीति [illegible] [illegible]
[illegible] तथापि सर्व [illegible] मगतां [illegible]धी शो [illegible] [illegible] यि [illegible] छाया पि
[illegible] पि [illegible] तस्य [illegible] विनष्टि. [illegible]
[illegible] एकयो [illegible] [illegible] निशा, [illegible] [illegible] धीरो [illegible]
यस्य छाया मात्रं [illegible] लय [illegible] [illegible] नामी तिवत्तु [illegible]
ए दिनवर्षादीनां [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तिवशात्फलमिति [illegible]
ति पाद [illegible] दो [illegible] प्रमाणमाह॥ प्रतिदिनं खचरः प्रचरन्नु फलं। किं [illegible]
[illegible] तिचारफलात् [illegible] [illegible] [illegible] किं चलति किं चिदुपलब्ध एव तद्
ति॥ [illegible] विलंबितं॥ खचरः प्रतिदिनं प्रचरन्न [illegible] किमपि फलं यच्छति। [illegible]
[illegible] खचरः चारफलः [illegible] फलं [illegible] सौख्या [illegible] यस्मात् [illegible]
चारफल [illegible] च्यते। तस्मात् [illegible] [illegible] किंचिच्चलति तत्र फलं यच्छतीत्य ५५

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] निधा [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नपण्या [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] निधा
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] नति। उदयमेति यदा दिवि दि
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] विना जगति कर्नेविपा
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तत्परं तस्य [illegible]
[illegible] द्वितीय [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] दितो। तत्र सा निधाव [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] विना [illegible] एव [illegible] जगति [illegible]

नेकमेविपाकवदावदःकर्मणा दिपाक तं ददतीति कर्मविपाकवदावदःप – दि
चादचुःचरित्रलिपतिवदीनो कादिलमचाद्वात्य [illegible] अस्मात्तथाप
स्पद्दिगतिरस्ति सएवग्रहो नवति। अतो सो सर्वकर्मविपाकजनितस्पष्ट [illegible]
सूचको नवेत्। तस्मात्केतोरपि ग्रहत्वं फलदातृत्वेन सिद्धं॥ ननु ग्रहणतमः द
प्रत्यक्षं दृश्यते स कथं ग्रहो न वदेदिति परमतं शंका नो जराजेन दूषयति त्याहाः प
रिहत्य फपरागपरागतं तमउपप्लव एव स किं ग्रहः इति मणित्थवचो सिद्धिरेवन
मतमतस्यतनोजमहीभुजेति॥ २७ द्रुतविलंबितं॥ उपरागे ग्रहणे परागतं प्राप्तं ग
उपप्लावारिष्टमेव इति परिहरंति स जं तिस्स किं ग्रहः [illegible] ग्रह एव न नवतीति॥ तथाहि
॥ चंद्रार्कयोर्ग्रहणे स्वभाविक दीप्ति विरोधकं प्रत्यक्षं दृश्यते॥ तत
त एव प्रच्छतेरत्व [illegible] कृत्वात्॥ परिवेषादि [illegible]
तएवेति परिहरंत्याचार्या इति। इतियन्मतं तन्मणित्थवचो सिद्धिरेव। ताप हि
त्थवाक्यानां विवरणं करोति नो जमहीभुजा नो जराजेन त्रा तत्र [illegible]
रूकरणे कमलिलड़ एतन्मतं मणित्थवाक्यादिवरणे नो जेननिराकृतं [illegible] सर्व। ५६

तस्य सा। उसातो दिगणितां तल्लोपलस्यते। ग्रहणं हि समस्तु उपलस्यते। अतो नो स्यात ः किंच उसा
तोहि दृष्टा विशेषण यत्र ग्रहणं न दृश्यते। चंद्रग्रहणं उसर्व दिने। अतस्त्व नोसा तद्गति गणि
तप्रत्यक्षं। आगमस्य ब्रह्मणोवर प्रदानादि। ग्रह चारे तत्फलकथनं चलोक प्रसिद्धिश्च।
राहुत्वं तं ग्रहणं स्या दागोपालांगनादि सिद्धमिदमिति त्रिशुभः। अन्या अपि श्रुतः।
द्यत्का युक्तयश्च। इत्यादि प्रमाणैः तन्मतं नोजराजेन निराकृतमिति तत्त्वा र्थः। नत्वागम
प्रामाण्येन राहोः सिद्धिरस्तु वा पुरं बुद्धि मद्भाकालान रहादि लिंदगोलि कायनायां
सिद्धिर्नास्तीति तत्राह। अथाप्यसौ कुवलवासनायां नायाति पिधत्त दपि प्रियं नः
श्रवासने किं न सुरद्रुहा च मंकायनास्या नवति वर्त्मजेडिति॥ २८ उपजाति॥ अथापि
यद्यपि असौ राहुः कुवलयां एकस्या भवगोलवासनायां सिद्धि नायाति। तदपि नो
ऽस्माकं प्रियं। मा अस्तु गोलवासनायां सिद्धिः तत्कथं। अकायनाम्पांसत्यस्या तत्रदक्षि
णायनांस्या सुराणां देवानां अहरात्र महोरात्रं अवासनं वा पुनावासा। सवतावद्धेव
किंनलजे। किं नस्वीकृतं। अपितुस्वीकृतमेव तत्फल स्पष्टं दिनवाचक मिति हीर
स्वामपादयः एतदुक्तं भवति। मिहगता नां देवानां नाडिका मंडलं क्षितिजं। तस्माद

पस्स्थिताः क्रांतिरेते मेषाद्याः षड् राशयो हस्याः तुलाद्याः षड् [illegible] नाः अह
स्याः अतो मेषादिषड्राशिस्थितार्के दिनानां दिने [illegible] रखे
जवासनामध्ये शिशिरहूविषुवत्रयमुत्तरायणमकरस्थ [illegible] मरं स्यादिना
संहिता पुराणादिषु उत्तरायणं दिनं दक्षिणायनं रात्रिरित्यागमस्य विशेष नयादि देवा
ना वाच्यमपि दक्षिणायनं रात्रिरिति वचनं तथापि स्वीकृतमेतास्मालिरस्य कार्यमिदं अवश्यं आगम [illegible] या
स्यापि [illegible] मितित्वादः ॥ अथानयोर्विरोधं परिहरति ॥ सिद्धांतपक्षस्तु परं दिना [illegible]
निशार्ध [illegible] दिनश्री ॥ एवं पुराणागमोक्तेषु कार्य [illegible] फलेषु
ति ॥ उपजातिका ॥ सिद्धांतपक्षस्त्वयं ॥ सिद्धांतस्याप्रमाणाय [illegible] दिना [illegible]
निशार्धे [illegible] दिनश्री दिनलक्ष्मी दिनमेवातियावता एवं मतिश्च कीयनास्यां प्र
काश ॥ सदसत्फलेषु विषयेषु पुराणागमोक्तेषु च मान्यस्यात् ॥ एतदुक्तं भवति [illegible] कि
लमकरसंक्रमदिनार्धं तत्परं रात्रौ [illegible] रात्रिरिति [illegible] एवं कर्कसंक्रमणे नि
शार्धं तत्परं दिनान्तं [illegible] दिनमेव [illegible] विरोधपरिहारः ॥ दिने पुराणा
गमयनपदस्तं [illegible] हितकिं [illegible] दिने [illegible] दिनमेव [illegible] निशा ५७

तस्मात्तत्फलं कीर्तनायत इति ॥ अथैतदेव स्पष्टयति ॥ कर्के गते कें [illegible] परा [illegible]
रात्रिर [illegible] न कंगते चापरं रात्रौ [illegible] वा [illegible] रतीति ॥ उपजातिका
॥ व्याख्यातमायतनं [illegible] कर्कं [illegible] दिनाअ
[illegible] स्या ॥ अन्ना अपर अपरा [illegible] दिने [illegible] अपरा [illegible]
॥ नक्र मकरमर्के सति [illegible] दिवा [illegible] परात्रं [illegible] अपरं अपररात्रं [illegible]
[illegible] का [illegible] एतस्मात् [illegible] मति
[illegible] कावृद्यः ॥ अस्य [illegible] करणोर्द्ध [illegible] आहा ॥ अ [illegible] कि [illegible]
[illegible] कापालिको विधुविधिः किलोक्ता ॥ [illegible] नियतत्वात [illegible] निशा
[illegible] मान्यामिति ॥ उपजातिका ॥ किल [illegible] कर्के [illegible] ता [illegible] नीष
[illegible] कापालिको वैधविधिरुक्तः ॥ निशार्धाद्दिनार्धपर्यंतं [illegible] कापालो दिनार्धे
[illegible] पर्यंतपश्चमकपालयोः [illegible] कपालयोः [illegible] कापालिकः अ
[illegible] दशमीशो [illegible] दस्यादक्रमणोदयः ॥ [illegible] दिनिको
दशीव्रतमित्यादौ वाक्ये [illegible] दायदत्राम्या विवेकादशी [illegible] स्यात् ॥

तद्वल्केशिलिंबादित्यसंप्रदायि [illegible] नेदशाणा विदेकादनी [illegible] अर्द्धरात्र उप
[illegible] त्रिपिकेषां [illegible] इति [illegible]
शास्त्रपि [illegible] चार्द्धवा [illegible] के [illegible] द [illegible] स्पृष्टे [illegible] अतश्च [illegible]
रकृष्ण [illegible] प्राक् [illegible] उदयत्प जन्मनक्षत्रे मध्या [illegible] सूर्य [illegible] दिवा [illegible]
नामक [illegible] सोत्प [illegible] रवेअने रात्रिवा [illegible] नापो [illegible] अपि [illegible]
इति नियम [illegible] नादा [illegible] अपरा [illegible] मिद [illegible] नियमाः चाद्र [illegible]
[illegible] कृद्दक्षित्वाशाद्य [illegible] ना [illegible] क्षतादीनि [illegible] सर्वं [illegible]
[illegible] घ। यतस्तत्र पि [illegible] निशा [illegible] न घाटि [illegible] नागवन्ताः पितरः अस्त
स्ताकाय [illegible] सूर्य [illegible] अतस्त [illegible] एवं [illegible] अर्द्ध [illegible]
वादर्द्ध [illegible] मच्चोर्द्ध सूर्योदयात् [illegible] के पश्चा [illegible] इति [illegible] भान [illegible] वा [illegible]
[illegible] सिद्धं॥ [illegible] रा [illegible] माणांतरमाह॥ तदिति विद्यत एव [illegible] किंपरे
[illegible] तिया। [illegible] नाम [illegible] कीलक [illegible] पि [illegible] तदेतप
॥ [illegible] विलंबितं॥ तत्र [illegible] दि [illegible] विद्यत एव। पारि [illegible] चिः कि ५८

[illegible] पे [illegible] तत्र [illegible] हेतु [illegible] माह [illegible] इति [illegible] पुर्य [illegible] नाम [illegible] कीलक
केतवो [illegible] पि [illegible] समर्थ्य [illegible] नेदृ [illegible] नु [illegible]
[illegible] त [illegible] तत्र [illegible] नाम [illegible] कीलका [illegible] केतव [illegible]
[illegible] ता [illegible] न [illegible] तत्र [illegible] नाम [illegible] कील
का [illegible] के [illegible] पिता [illegible] लघु [illegible]
[illegible] तारा॥ [illegible] तज्ञान [illegible] तारा [illegible] जा [illegible]
[illegible] नाम [illegible] कील
क इति ख्याताः [illegible] नेतेषां [illegible] ल पाय
[illegible] माले [illegible] इति॥ [illegible] ति [illegible] नैव [illegible]
[illegible] मी विधुणा [illegible] मतीतः॥ [illegible] उपजा
तिका॥ [illegible]
[illegible] सा दिना॥ [illegible] स्ती [illegible]
[illegible] ला एषा विधुणा [illegible] नाम [illegible] सदा [illegible] वारी [illegible] स्ति। यथा [illegible]

कैं सदा अनुलोमगामिनौ तथैवायं सदा विलोमगामी। तथा चन्द्रबालः राशि... दा केन्द्रे शीघ्रगो शनिरास्करा विति। तस्मात् इदं राशि प्रतीतिः ... एवं वयं वदतो नरवती। तिपति ना॥ विज्ञाति दिन ... दिना पौन ... तदि विघ्न तत्सेन नाध्याय मनाक्षि प्रती। तथा इति सकलागमाचार्य निर्णय विदा ... यो राशि ... ध्याय॥ अथ दुर्गादि लग्नानि विव ... नादि तावान्नय जातक शास्त्रीय ... सौक योर्धमाह॥ ... त्रिखंड नूय ... दीनि विलग्नानि चक्रार्थो नितेवत कालएवं जायेयातां मस्तमध्या कलग्ने इति॥१ नव ... नी ... नि॥ लग्न ... त्रिखंड ... तस्य घटी ... कार्ये ... तद्यथा॥ लग्नेन सूर्य प्रकल्प्य अयनांशान् ... त्रिदले कार्यं ... कालं प्रकल्प्य तस्मात् सायनांश लग्नात् ... चालग्ने कार्यमिति॥ अथ तत्र चतुर्थ लग्नं स्यात्। ते केलग्ने च क्रार्धोनिष्य ... एवं तेन कालं अस्तमध्या ... लग्नं ... जायेयातां उत्पान्न ... लग्न तुर्ये ... मस्ता दि ... ध्यं ... मध्य मैं ... विलग्नात् ... शेषं ... नुक्रिदिति॥ ५८

होरे... दद्यादेवं ... संधिः ... तुर्यं चतुर्थ लग्न ... तुर्ये अस्तात् ... मलग्ना ... ध्य॥ अस्तमध्या ... लग्नाद्धो ... ध्य ... विलग्नात् ... डी सर्वादिकात्र विलग्नं। तदेव लग्नमित्युच्यते। तस्मात् ... ध्यं ... ध्यं ... मपि ... आद्यं तुल्याद्विद्विद्वि ... वारं दद्यात्। एवमनुना ... कारण ... तद्यथा॥ लग्ने चतुर्थी ... लग्ने द ... द्वितीय ... वेलात् ... द्वितीय ... तृतीय ... दे तुर्ये ... द्वि ... तुर्ये ... पंचम षष्ट ... अष्टम नवमादयः। एतयोर्द्वि ... संधिः स्यात्। तद्यथा॥ द्वादश ... लग्नयो ... मध्य ... संधिः स्यात्। एवं लग्न द्वितीययो द्वितीय तृतीययो रित्यादि॥ अथ ... फलानां ... तारतम्य माह॥ ... फलाना ... तुल्यः सम्पद्यन्ते ... क्रिः संधेरुन्नाधिक्य ... तिष्ठ ... तायत्र निःफलं ... फलो ... तुल्यः ... सम्पूर्णं ... किंना ... फलं ... सकाशा

तुऊनाधिकं अकः मासः खेटः गते ष्वज्ञावाधीनं स्वपाकं संदधाति। संधेरूनो यहोगतनात्र
जं फलं अधिकः खेष्वज्ञावजं फलं ददाती त्यर्थः। तत्फलं पादोनं हरिलिग्नेशीके नकल्प
एवं मनेन विधिना यत्र भावे स्थितो ग्रहस्तत्फलं भावजं। लग्नराशेः सकाशात्या वतिरा
शौ स्थितस्तस्य तत्फलं स्वाभाविकं अनयो र्विलिदेसति निर्णय माह॥ नांगीकारो भाव
जानां खुलानां तद्दोषाणां तु तत्स्यागएव। भावव्यका वष्टमत्वं गतो पित्याज्यो लग्ना
त्सप्तमसप्तस्थितिरिति॥ प्रस्तावेन भाव कल्पनयाथेजा ताश्च गणितेषां गुणानां नांगी
कारः नस्वीकारः तस्मात्रौवकल्पनव ज्ञातयेदोषास्तेषां दोषाणां तु अतः सा कल्पेन
तस्यागएव। अत्र प्रथमस्योदाहरणं भावदिति स्वाभाविकेन लग्नात्सप्तमः सप्तमस्थितिःसू
र्यः भावव्यकोसत्यां भावकल्पनया अष्टमत्वं गतो पित्याज्य एव। कासप्तमः सूर्यः अत्रा
यस्यास्तीतथा एतदुक्तं भवति सूर्यः किल सप्तमोदुष्टः अष्टमः शुभः स्वाभाविकेन
सप्तमः सूर्यः यदि भाववशाद् ष्टमो भवेत्तदा सोशुभो पित्याज्य एव। अथमयुक्तिकं द्वि
तीयादाहरणमाह॥ यत्स्वाभाविकाद्दोषः सप्तमस्थापी योगुणः सोनुगम
॥ यस्मादोषो गिद्धभावाधिकः सप्तमस्थाइतैलागवः पंचमोपीति॥ अयस्माकारसा ६०

दोषः पाक्षिकोपि भवत्स्वैथः साज्यः गुणस्तुयः सप्तमापीसोनु ग्राह्यः अनुसरणीयः भा
वकल्पनातीतिसप्तमापी सर्वेषं मलः पदोत रंगतो पिदोषस्याज्यो गुणस्तु सर्वथा
तद्ववश्यत्यर्थः॥ तस्मात्कारणात्तत्पचमोपि भार्गवः अशोभोगेग दत्ताभातद
द्भावतत्त्वदभावभागे स्थः अधिकः शुभत्वेयुपाय नस्यात्। अयंभावः पंचमः
शुक्रः किल शुभः भावसुन्नयतोयोसंधीतद्गतस्तिनोशास्तेतज्ञावस्य अतः पूर्वसंधेः
सकाशात अग्नेरधिकोग्रहः भावत्यात्स्थितो भवेत्त अतः स्वाभाविकेन पंचमः शुक्रो
यदि भाववशेनषष्ठोभवेत्तदापित्याज्य एवेति। अथ लग्नाच्छिकालानविचक्त्वसार
धेतावसंक्रांतिस्तानमात्रेण सूर्यस्ना नेलग्नाशाज्ञानसार॥ संक्रांत्यंततवास्तरियत
घटीदालग्नं धेनानुमीदिमेषादिमशं अंशकाराश्मिलं संयुक्तानवांशादिएनिक्ता
स्थिरादंशान्लवेयुरिति॥ अंतमोथ्य नामरा अंतवोस्तराः संक्रांताः अंतरवास्ता
तथा॥ तिघ्रछंदात् दिनगणात्यज्ञादिरा द्यादिलवांतानेषादिरा शितिर्मिश्रयुक्तं ना
नुंस्यात्। तद्यथा। संक्रांतिमारभ्यइष्टदिनपर्यंतायागतोदिनगणः। सर्वेसंक्रांतिमारः

स्पष्टतरसंक्रांतिपर्यंतावमध्यवर्तिनो दिवसास्तैर्युक्तः तस्मात्तराश्यादियघटेषु तद्वर्जितीय
शीनगतराशित्रिंशुक्तराश्यादिकोनात्थः स्यात् अपलंशास्त्रा शानंसंक्रांतिः । लग्नस्पष्टस्य
येनवांशोनो दिदिनि घा [illegible] र्मेतक्ताः अथ शदं शा[illegible]गासवेथुः तथ्यथा । यथोक्तविधना
स्तु दिनवांशस्तु दिं चविचार्य । अज मृगानन्तो लीत्वा दिवच्यमाणो अपलं ना । दिनम
शमारस्य २९ नवांत्पूर्वायनवांशास्तु क्रान्तोदकः । घास्त्रिन क्रान्तस्त्वनराश्यधो नागाः
स्फरितिराश्यादिलग्नं स्यात् । अथास्याकालमाह ॥ रात्रौ नानुनीहयुक्तमायन । चौ स्त
न्यकांशाः स्वोदयघाटघके ॥ त्रिंशक्तो नुक्तनोग्याः पलादिनाद कालो मध्यगस्वोद
यादाइति ॥ ए रात्रौ नानु० भार्द्धयुक्तषट्राशियुक्तः दिवानुयथास्थितएव । सायनो
शाः अयनांशसहितो दिवारात्रौ चाअपर्धिन्नर्यस्थायनांशं कार्यं । तन्वकांशाः क्रमे
ण नुक्तनोग्याः इष्टकृत्स्वोदयघाः त्रिंशक्ताः पलादिस्यात् अथोयुक्तं नोग्यंच ।
तद्घातनो लग्नस्य स्तक्तनागान्स्वोदये नगुणिताः त्रिंशद्धक्ताः पलादियुक्तं
[illegible]ता एवं [illegible] स्यभोग्य नागाः अर्कोदयेन गुणिताः त्रिंशद्धक्ताः पलादिकं नो ६२

ग्यं स्यादिति [illegible] कालः स्वोदयाद्यो मध्यगस्यात् । तद्दिवइष्यते सौ ताद्दक् । सचासौ कालश्च ।
नाडकालः पलादि नुक्तनोग्यकालः स्वोदये मध्यवर्तिलिष्टयैराहु मध्यगः लग्याकोयाम
भवतीकालः स्यात् ॥ ॥ अथ लग्नकालहुक्तालग्नात्कालहोरामाह ॥ तत्कालार्कोनूनलग्ना
शपिंडो नक्तः पंचदशभिर्नुक्तहोराः नाश्चयुक्तडोंडसौरार्यनोमाः संख्याये रन्वारस
स्ततदीशाइति ॥ न चासौ कालतश्च तत्कालः । तत्कालेअर्कः तेन न्यूनं । तेच लग्नं तस्मात्
शाः तेषां पिंडः समूहः पंचदशभिः पंचदशभिर्नक्तः नुक्ताहोराः स्फस्तदीशाः तासां हो
राणामीशाः नास्यदाद्यावारमारस्यक्रमसंख्यायेरन्नुक्रमेण लिड् नास्या नुस्तुर्यः शुक्रः भमि
षः शोबुधः इंदुश्चंद्रः सौरः शनिः आर्योगुरुः नोमः अमिसुः ॥ अथपापहोरा ॥ [illegible] होरा
क्रूराः सौम्यवर्ग्योधिकेस्फ लग्नेमोघाः सौम्यवारे चरात्र्यां पापा रिष्टनिःफला [illegible]
त्सद्वर्ये लग्ने गेस इष्ट [illegible] इति ॥ सौम्यग्रहहोराश्च नापापहोराश्चुतेतिस्पष्टमर्थेनिदं चा
सौम्यवर्गे अधिकं तस्मिन् सौम्यवर्गाधिके लग्ने समतिक्रूराः पापहोराः मोघाः निःफलाः सौ
म्यहादीन् षड्वर्गान्वक्ष्यति । तत्र चतुरधिकाः सौम्यवर्गाश्च यस्फस्तदा सौम्यवर्गाधिक्यमि
तिस्पष्टं । किंच ॥ सौम्यवारे रात्र्यां च क्रूरा होरा मोघाः स्फः । सौम्यवारे सदा शने [illegible] रस्थार

मत्स्यपीत्यर्थः॥ एतत्संगेन अन्यस्यापि पापक्षनितमरिष्टं। अशुभं निःफलं स्यात् कस्मिन्सति
शक्रितोऽ बलिनां सद्ग्रहाणां सौम्यग्रहाणां पङ्कर्गेलग्ने सति॥ एवं कालदोराणां मतांतरमुक्त्वा
सर्वसंमतं वच्यन्नुतदर्धेनावधारप्रवृत्तिमाह॥ चराईदेशांतरवशुद्धियोगा॥ क्रमेण देशाः
तरस्वगोलगेर्के। योगेवरा: रव्युदयाद्वियोगे पश्चात्प्रवृत्तिर्दिनवारस्य कर्त्तुरिति॥ ८२ अपमाति
का॥ चराईदेशांतरं चयद्गणितेन प्रसिद्धं। तत्र चरार्धमेव चरखुत्पातदेशांतरयोजना निस्व
चतुर्वर्ज्ञो नितानितस्पलानिस्फः। तेषां चरार्धपलानां देशांतरपलानां च क्रमेण तायुर्धियाया
गौकार्यो। कस्मिन्सति। याम्यान्तरगोलगे अर्के सति। याम्यगोले योगः उत्तरगोले वियोगः
इत्यर्थः। तत्र योगेन तितिः पलैः दिनवारकर्त्तुः प्रवृत्तिः रव्युदयात्पुरा पूर्वं स्यात्॥ वियोगेसु
तिपश्चात्स्वदेशे। अनेनोदसगोलसदा पूर्ववारप्रवृत्तिरुत्तरगोले पश्चादिति॥ दिनस्यादि
वसस्य वारः तस्य कर्त्ता। वारपवितियावत्॥ इयमुक्तावारप्रवृत्तिरसंगता। बा तनाबाध
चात्। सर्वदापि विराद्धादि वचनविरोधाच्च। तथाहि। लंकायां सूर्योदयात्सर्वदा शकिलवा
रप्रवृत्तिः लंकायाम्यक्षितिजं तदन्यदेशे उन्मंडलं। उत्तरगोलस्य क्षितिजादूर्ध्वमुन्मंडलं
दक्षिणेत्वधः। तदंतरचरमेव। अतोत्तरगोले मध्यरेखायां स्वोदयादुपरिस्वरपलैर्वारप्र ६२

वृत्तिः दक्षिणे तु पूर्वं। मध्यरेखास्वदेशोदययोरंतरे देशांतरयोः संस्कारवशाद् इद्मधोवावा
रप्रवृत्तिरिति। अस्य एवोक्तं सिद्धांते। अर्कोदयाद् ऊर्ध्वमधश्च यस्यादि। तथा च संक्षितायां स्पष्टवि
लिश्च उत्तरदक्षिण चदेलहीनयुनानाडिकाभिः रविकदयात्। प्राक्पश्चाद् देशांतरयोजनस्था।
णे शाकमास्यपादि॥ अन्ये त्वसौम्यगोले सवितुरुदयादित्यादि। अतोत्तक्रमेणनतेजा।
लवासनाविरुद्धं। सप्तर्षिप्रमुखवचनविरुद्धं च। अपचक्रमस्यपादांतरमस्तीति
चेन्न। यतः सर्वत्राप्ययमेवपावः। अपचक्रमस्यार्धांतरमस्तीति चेत्तदापि न। उ
न्नार्धात्स्यार्धांतरासंभवात्। अर्धांतरं न विष्पतिः च विचार्यं। नाप्येवार्धांतरं अ
पचक्रमस्यो मध्यरेखायाः पश्चिमदेशानिवासीन विष्पतिः अतस्तेन स्वदेशान्निश्रायल
दमुक्तमिति। तदपि न। उत्तरगोले देशांतरपलैः स्वोदये नचरमतिव्याप्तिचाराद्धा। तथाहि तद
तयोः संस्कारक्रियमाणे पश्चिमदेशांतरस्याधिकोषत्वात्तत्तुल्यैः पलैः पूर्वमेव वारप्रवृ
त्तिर्नापन्नः। अनेनोत्तरगोले वियोगे पश्चादिति। अतः उक्तप्रन्यालंबनेन सतीदंवक्तव्यं
अनेन पश्चिमदेशनिवासिनां स्वदेशानि श्रायणदमुक्तं॥ यच्चोत्तरगोले अल्पचरे सति अ
तिवार्यातत्तत्कदाचित्कत्वात्तेनापादितमिति मंतव्यं॥ अथ घटिकानयनं॥ क्षिप्तेति ना।

डीशरलघुतुल्या। वारप्रवेशात् रविकालहोरा। संख्या कुवत्रास्वथ यधकमात्र्या॥ क्रूरा क्रूर
वर्गश्च तदातिदोष इति॥ १९ इंद्रवज्रा॥ वारप्रवेशाद्वारप्रवेशमारभ्य दिनार्धरात्रयोः
उपरि तास्य शौरेः पंचतिर्यग्लघवस्तेन तुल्याः कालहोराः कालसारे ज्ञास्फुटाः। अपि मेंतो
नरघातने गुरुकालहोराः स्फुटतरा अपि भवंतीत्यर्थः। तासु होरासु संख्या गणना। उक्तं च
स्यात्। ना स्वच्छकं क्रूरो इत्यादिना। अनयोर्मतयोः फलितमाह। यदीति॥ कुदिन दास्यास्य
कारास्यां क्रूरा होरा तत्र विद्ध। क्रूरवर्गः पापवर्गाधिकं च। तदातिदोषः महादोषात्तं वेदात
दात इत्यर्थे सर्वत्राल्पमेवेत्यर्थः। अथ तत्संगेनान्यांश्च महादोषानाह॥ गंडांत च विष्टि
तावत्तयतः संक्रांतियामद्वय। यामार्धं व्यतिपातविष्टिकुलिकैर्नष्टं विलग्नं जगुः दि
ग्घूनाम नवोर्कतः कुलिकिन्य व्यकामुहूर्तानि निशि। त्याज्याः स्तिथ्यक्षुवारजाश्च नप
रे दोषाः खशरादीन्विनेति॥ १२ शार्दूलविक्रीडितं॥ गंडांत त्रिविधा निश्चलवेधृतव
रीयसामित्यादिना वक्ष्यमाणानि विधृतः सप्तविंशो योगः संक्रांतेः सकाशात् तयामद्व
यं उभयतः संक्रांतिकालात् प्राक् पश्चात् षोडश घटिकाः स्थित्यर्थः॥ यामार्धं अर्धयाम
ः सउशाश्चोत्तरोक्तः मनीषिलोर्धं प्रहरा छिन्नी यादित्यादिना॥ मस्तपातः सप्तदशो योगः ६३

विष्टिर्नाम सप्तमं करणं। कुलिको नंतर प्रवेक्ष्यः एतैर्गंडांतादिदोषैर्नष्टं विलग्नं जगुः मुनयः
एतन्न्यतमदोषसहितलग्नं संगस्यादित्यर्थः। अथ कुलिकामाह॥ दिग्घूना इति॥ द्यात्याश्च कुना
दिग्घूनाः मन दश चतुर्दश। अर्कतः सूर्यवारमारभ्य कुलिकिनो मुहूर्ता भवंति। कुलिका
स्तिएषु तेषु कुलिकिनिः। रवौ च चतुर्दशो मुहूर्तः कुलिकश्च प्रेषादशो सोमे द्वादशो मङ्गलादि
नस्य रात्रेवपि च दशोऽशो मुहूर्तः प्रसिद्धः। अथैतत्प्रसंगेन अन्यत्तांवारादिदोषाणां विष
यमाह॥ त्याज्या इति। ये मया अत्र उक्ता दोषाः तेस्य प्रेक्षान्ये तिथ्यक्षुवारजाः दोषा स्व
प्रमादाद्विना न त्याज्याः। आदिशब्देन कूलवंगानां ग्रहणं तिथि। शीतउडुचवारश्चेतस्तेजा
तास्तितथा। तत्र तिथिजाः दग्धतिथ्यादयः। नक्षत्रजाः उपग्रहादयः वारजाः कंटककाल
वेलादयः ते खशरादि विवेद्यान्य ता त्रेस्यतो त्रनेकाः इति। ये चैताकास्ते सर्वदेशेत्याज्या
इत्यर्थः। उक्तं च तिथ्यक्षुदिनपतिजाता योगा ग्राह्याः स्तु स्तत्र वंगद्रत्यादियथा तिथिश्च उ
डुश्च तिथ्यक्षु। तिथ्यक्षु च वारश्च तिथ्यक्षुवाराः ते स्यो जाताः तेन घा तिथिवारजानक्षत्र
वारजाश्चेत्यर्थः। उक्तं च श्रीपतिना॥ तिथिसंयोगास्तिथिवारजातास्त्वादितिथिना नक्षत्र
संवर्तकादयः उडुवारजाः मृत्युयोगकालदंडादयः। तत्रकेचिन्मृत्युयोगसर्वादेशोत्पत्ति

ति। तथा कंच॥ सर्वदा सर्वदेशेषु मृत्यये ते विवर्जये दिति॥ गण्डान्ते षड्र्यंशे [illegible] च
रत्नपत्राः शशि सूर्ययुगे ह्रस्वदता लिम्पन्त दृष्टिकाराऽ र्मकाला दि काल नरदिन [illegible]
गागृह्य स्पयत। त्रिंशांशाः सितमौम्य जीवरविज दक्षा जम्मनांव [illegible] मा दिज [illegible] ग्र
श्च मर्षभनं न तः पंच तिष श्रुतिका॥ १३॥ शार्दूलविक्रीडितं॥ राशेः अंशाः रत्नपत्राः राशिषु
कोशाः राशी नृ न त्सप्त अंशा आद्या अस्प र्वे। तेषु च तुर्थुं दशानेषु क्रमेण सा त्रीन् सूर्युगोदन
तात्ताः १। १। ३। ३। ई दलेढो शोसाः स्पष्टा तिथ चक्रमत दिक् वारै र्तकोः १५।१०।१०।५ अंशेषु
वादशैषाः प्रसिद्धाः लक्ष्मीनिना र्दद्या वर्गाः स्फः नार्द्धे लोदि काणा द्रकाणः नद्दि
नन्ना गोनवांशद्धादशांशौ। एवं च त्वारो वर्गाः य स्पष्टम्य यद्गृहं तत्स्येव। अथ मकी
गृहणखः अथ त्रिंशांशः समराशौ। सितादीनां पंचादयः त्रिंशांशाः स्फः त्रिंशात्त स्त्र त्रिंश
शादंत विंशति श्च तिङ प्रत्यय त्रिंशांश्च ते अंशाश्च त्रिंशांशाः। अथ समराशौ आद्याः पंच
गाशु नस्पत्ते समबुधस्पत्ता शेषारो न तः पंच शोने तत ए व तो मम्पेति अर्द्धेषु। विष
मराशिषु कुर्कनागगानां साधिपतीनां। अथ विषमराशौ आद्याः पंच वा भौमस्पा ततः पंच शोनोन
नोशेषारा तः समबुधस्पत तोपं च [illegible] ति अथ सितादीनामेव स्यक्रम इति निश्चे।

द्वाणग्राद्विच न विरोधात [illegible] आपणं वर्ग्या तां समा [illegible] कुंभी सेव
रुद्रुर्मिका। अथ तो मय पाप दर्श तोनायो [illegible] धिपा नारा कुन कवी उज चंद्र खीउजाः सित
कुजे ज्य यमा र्कजम्ह त्याः नवनपा त्र वपाः अतदाद्या स्व अमृगा न न तोलि कुली रकाः
इति॥ १४ द्रुतविलंबितं॥ कुजादयो नवनपाः राश्यधिपाः स्फः मेषादीनां जादशारा शीनां कु
जाद्यो द्वादश। क्रमेण अधिपाः स्फुरित्यर्थः॥ एवं गृहाधीशाः अथ नवांशाश्चाह एत लवपा
नवांशा पतयश्च स्फः नवांशा राशे स्वाधिकोः स्फारित्यर्थः तमेव नवांश राशिमाह॥
तदादय इति। तस्य नवांशस्य आद्यः प्रथमाः अज मृगानन तोलि कुलीरकाः स्फः
मेषराशौ प्रथम नवांशो मेष एव। वृषभ मकरः मिथुन तोली कर्के कर्क एव। एवं पुनः
सिंहे मेषः कन्यायां मकर इत्यादि एवं प्रथम नवांशं ज्ञात्वा तमारस्य गाणेनीत तुल्य
नवांशान् गणयित्वा वर्त्तमाना नवांशा राशिः स्यात् तदधिपा नवांशाधिपति रिति॥ अ
ग्रहाद्रीनाह॥ हारे लमिक्र स्वरायां विंब मेरवीक्षा। ई क्काणकाः प्रथमं पंच नवं [illegible] राणां
स्फः द्वादशांशा पतयः स्वगृहात् [illegible] गृहा श्च निजन्मिन्नपुनः [illegible] ति
॥ १५ वसंततिलका॥ प्रमे समराशौ अ [illegible] लग गो हरिस्ताः अजञ्ज [illegible] रवगः सूर्यः वि

षमे राशौ क्रमेण दोरस्तः प्रागानीतलग्नवशात्सम राशौ प्रथम द्रेष्काण चेदस्य द्विती
या सूर्य ॥ विषमे तु प्रथमात्सूर्यस्य द्वितीयाद्दिंदारित्यर्थः ॥ अथ द्रेष्काणाधिपाः द्रेष्काण
काइति स्वगृहात्प्रथमपंचनवेश्वराणां द्रेष्काणस्फुट तद्यथा ॥ यदा प्रथमः लग्ने तदा प्रथ
मो वर्तमानः यदा एकं तदा द्वितीयोंत्यादि अनेन विधिना प्रथमद्रेष्काणे राशिपस्य
वा द्वितीयस्तस्मात् राशेः पंचमाधिपस्य तृतीया नवमराश्यधिपाः प्रतीत्यर्थः वादशांशः
स्वगृहात् द्वादशांशाधिपतयः स्फुटः स्वीयलग्नवशात् द्रेष्काणवत् त्रिंशांशानां स्वामिन एवो
क्ताः एवं षड्वर्गाधीशा उक्ताः अथैषां शुभाशुभत्वमाह ॥ शुभानी शुभानां सौम्यगृहा
णि नानि राशयः शुभाः निस्फुटः यद्ग्रहस्य राशेरधिप शुभः सर्वेगः शुभस्यादित्यर्थः नके
वलं राशिः किंतु द्रेष्काणनिजमित्रशुभानां सत्वांशः शुभाः निजस्य मित्रं च शुभस्यतेषां त्र्यं
शानवांशाः तज्जतितत्तथा स्वसुहृच्छुभानां नवांशाः स्थिता इत्यर्थः वर्गसराशेरधप्य द्वि
पः एवं द्विधत्वं षड्वर्गेषु शुभसूचितत्वं ॥ अथ तिथ्यादीनां संधिकालं विवक्षुस्तदर्थ
तावत्तद्विंबकलामाह ॥ कलास्त्वयस्त्रिंशदिन्दुस्य सिंदाः उजादिकानां तु कलाम
यानि बिंबानि वर्गविहृते नवांशाकालांशाकि स्वरुदयास्तत्रत्वि रिति ॥ इदमुपजा ६५

तिका ॥ सिंदाः रवेः बिंबं त्रयस्त्रिंशत्कालाः स्यात् रवेः शशांकस्यापीत्यर्थः कुजादिकानां तु क
लामयानि बिंबानि सर्वेतिचतुर्विंशेषकलाप्रधानानि कलामयानि कलादिकानीतियावत्
कस्मिन्नसति नवांशाज्येष्ठ्येकादशीति उदयास्तत्वं उदयास्तेतु लिः कालांशैः सप्तद
शादि त्रिर्ये द्वगणितांकैः विहृते सति एकादशीति ॥ सह दशांशः कुजस्य द्विकांशयो
र्द्वाविंशतिबुधः सप्तादि गता निरुद्धगतास्पष्टा जीवस्य द्वगणिता तथोंशाः ॥
अथ तिथ्यादीनां संधिकालमाह ॥ नाजतरतु स्पतरस्तु क्रियोगेः एवं नक्षत्रगुणात्
गुणान्तरं नाथ गतर नाथ द्वंद्वाः पुष्पार्धेः पुष्पतः स्त्रीमासस्य हिति ॥ उपजाति
का ॥ वक्ष्ये गुणाद्गुणान्तरं तदेव कुरस्तु स्पतरस्तु क्रियोगे नजेत ॥ क्रमेण तिथीनयोग
तरनाघः स्फुटः स्तृतत्वं स्तु क्लिष्टस्तु क्रियोगश्च ॥ तरथा ॥ चंद्रार्कयोः स्तु स्पतरांगुलि
अंदस्येव योगश्चंद्रार्कस्तु क्रियोगः ॥ तद्यथा ॥ त्रयस्त्रिंशांतषष्ट्या संयुक्त द्विंशत्...
क्रमेण चंद्रार्कस्तु स्पतारणचंद्रस्तु क्रयोगेन च विस्तृप्ततिष्ठिन दोत्रयोगा...
द्यः स्पष्टस्यर्थः ॥ तिथिश्च एस्पस्त्रीलिंगे पिसत्वात्तदिक्ता ... तेतिथी सिद्धेति
॥ उक्तं चासिद्धांते ॥ शशित तु बिकलास्यइति ॥ एता एवमध्यगता ... नीयवदा ...

त्रयोगैत्पादिना। चंद्रार्कयोः संक्रमकालमाह॥ इंदोरिति॥ इमा अनेन प्रकारेण सा
धिताः अंतरनाड्य इंदाः तुल्पाखेत्तु तुल्पतमाः स्फुटः। एतदुक्तं भ। रविशीखे चंद्रस्यापि
बिंबस्त्रयस्त्रिंशत्कालाः अतो निवर्तिता त्रयस्त्रिंशतीषध्या तत्तुल्पस्व स्वगत्या विनत्य
अंतरकालः स च चंद्रस्य तुल्पः अयं कालो न द्वयोः राश्योर्वा अंतरकालं नं वेत्त। संक्रम
कालइत्यर्थः॥ अथ तिमादीनामपि संक्रमकालमाह॥ ऋज्वादिकानामपि बिंबलि
प्ताः स्वषड्गुणाः स्वस्वजवेन साप्ताः नाड्यादिकः संक्रमणांतरकालः कालस्फुटस्वतः
टस्तु किं बिंबरिति॥१८ उपजातिका॥ ऋज्वादिकानां तिमादिकानामपि प्रायुक्ताः बिं
बलिप्ताः स्वषड्गुणाः स्वस्वजवेन स्वस्वगत्या साप्ताः संक्रमणांतरालकालो नाड्यादिको
भवेत्। अत्र बिंबानि मध्यान्येवोक्तानि तस्यः स्मातायं संक्रमणकालः स्यापि मध्यो
भवेत्। तत्स्फुटं तु किंलिः स्फुटबिंबैश्च स्फुटकालः स्यात्॥ एषां संधिकालादीनाम
पि वदंता ऋजुत्यातत्पर्यसिद्धं॥ अथ ऋत्वादिसंधीनुविवक्षुः ऋत्वानयनं तावदाह॥ र
वेर्नीवादिकं गृहाधिकस्य यदंशाद्यं दलं सायनस्यातद्वराशिद्वयभागतः स्यात्। ल
ब्धं वसंतादृतवो भवंति॥१९ उपजातिका॥ एकगृहाधिकस्य एकराशियुक्तस्य सा ६६

यनस्य अयनांशासहितस्य रवेः यदंशाद्यं दलं भागस्वरूपं तच्चेत् तद्राशिद्वयभागेः वसंति
स्तरं तत्कं यदुक्तं तेव सं तातदकसंतमारभ्य ऋतवो भवंति। मः। गादि राशिद्वयभागेन मादि।
त्कृत्वा मीनादावसंतारंभः अतउक्तं एकगृहाधिकस्येति। यावद्धि रवि रयनचालि
त्कस्यादित्क्रकलासायनस्य तत्कं॥ एवं एके विद्वत्वयनादीनिमायनार्कादिदंतति। तदनि
प्रायेण द्रस्तुक्तं कविस्तुके वलादेव रत्नत्यादपि केचित्कालनिर्णयकारादयः॥ अथर्स
वादीनां संधिकालमाह॥ तत्संध्ययोगं गघटी समाः स्फुर्द्धिसंगुणाश्च विषुवायनीयाः स
संधिसंधिः स्वलु यत्र शेषः शून्यं लवे (दव) विशेषतुल्प इति॥२० तेषां ऋतूनां माध्यः ऋगाः
गघटीसमाः षट्षष्टिघटिकातुल्याः स्फुटाः इत्यर्थः विषुवं च २ तदंतालत्रयस्त्रिंशत्घटिका
: पूर्वपश्चाचेत्यर्थः त्व विषुवायनीयास्तु द्विसंगुणा द्वात्रिंशदधिकशतघटिकाः॥ अयनं च
विषुवायाना। तयोः इमाः विषुवायनीयाः विषुवं मेषतुलासंक्रमौ। अयने कर्कटमकरसं
क्रमौ॥ तत्त्व वे शात्पूर्वं पश्चाच्च षट्षष्टिघटिका इत्यर्थः॥ यत्र काले शेषः शून्यं तावदासंधिर
पि संधिः संधिः एवकालः विशेषप्रतुल्पः। अत्र संधिसंधी तुल्पविशेषग्रहणात् संधिकालेपा
धारणतुल्पमस्तीति सूचितं॥ अथ षोसंधीनां फलमाह॥ मेषोपरंधीयुव श्रीमति वध्यामृत्वप्रजा

स्यायदि संधिः संधिः । वदंति वा स्याद् उत नाविमूढा नि [illegible] ध्यंदिन संधिरूढा ॥ २१ ॥ उपजाति
का ॥ सायेति त्रिनक्षत्रादि संधिकालेषु रंध्रीस्त्रीषु [illegible] कं एति शास्त्रकृति । यदि संधि संधि
षु पुरंध्री वंध्या मृतप्रजा वा भवेत् । अथ तत्र संयोगेन मध्यंदिन मध्याह्न संधिकालयोः फ
लमाह ॥ वदंतीति निशीथ मध्यंदिन संधिषु कृतं विवाहितां ऊढां नाविमूढा आवर्तो हि
तां वा स्याः शुनायाः वदंति । वत्स स्यापत्या निवास्याः निशीथाद् रात्रेः मध्यंदिना स्यात् म
ध्यंदिनात् तेषां संधयः तस्मिन्मात्य मुहूर्तं अवांतरा मूर्तिः कालो निवसति मध्या निशा या नि
दलयस्मात् दश सर्वदा परतः तस्मात् पूर्वाणि च पलानीति ॥ अथ स्वल्पादियोगसंधी
नां विशेषमाह ॥ शूलविघ्नतवरीय सांचयत्य च मेषु च तिथि शेषं वांतरे । रेवती ऋक्षाणि
नो ऋक्षेत्यदप्यागता विषुणमुत्सृजेत्सुधीरिति ॥ २२ ॥ रथोद्धता ॥ शूलश्च विघ्नतश्च वरी
यांश्च । एषां योगानां यत्र प्राक् आगता अवांतरा व्याघ्रे पंच मेषु तिथिषु पंचमी दशमी
षु यत्र रेवती ऋक्षाणि स्वाति रेवती ज्येष्ठा श्लेषा एषां अवांतरा आगता तत्र अवांतरा दशविषु
तां सुधीः उत्सृजेत्त्यजेत् । एतेषां मतात् एतत्तुल्यं सर्वपश्चात्कृत्यं पर्वः । एतत्फुटार्थं तं संज्ञा
। अथ तिथ्यादीनां संधि व्यवहाराद् ग्रहध्या गतसानीयपद्धति । न दत्रयोग तिथि संधिषु न ६७

डिके कार्तिकषट्त्रिंशति पलैः सहितो न यत्र । कर्कालि मीनतनु संधिषु दिव्य पलानि सा
ज्यानि शेषविवरेषु पिपंचपं चेति ॥ २३ ॥ वसंततिलका ॥ नक्षत्र योग तिथीनां संधिषु ए
का नाडिका क्रमेण तिथ्यष्टविंशति पलैः सहिता उन यत्र सर्वपक्षे त्याज्या । एकाना
डिका पंचदश पलैः सहिता नक्षत्र संधिः अष्टपलैः सहिता योगसंधिः विंशति पलैः
सहिता तिथि संधिरित्यर्थः ॥ लग्नसंधिमाह ॥ कर्कालीति कर्कालि मीन तनूनां कर्क वृश्चि
क मीन लग्नानां संधिषु दिव्यपलानि दश पलानि उन यत्र त्याज्यानि ॥ एषामतात् सर्वप
[illegible]चेति शेषाणां मेषादीनां विवरेषु संधिषु पंच पंच पलानि उन यत्र त्याज्यानि ।
एष संधि रेखानां अपि ज्ञेयः ॥ लग्नपल लक्षणं ॥ अथ मासे संधिमाह ॥ अमा तिथिः पार्श्व
तिथि द्वयेन समं न मांगल्यमुपादधाति । लोकं हरणा स्तत्र तिथिः भूतेना यस्मात्पीयूषवर्ष
पूर्वाणि ति ॥ २४ ॥ उपजातिका ॥ अमा अमावास्या तिथिः पार्श्वयोः तिथि द्वयेन समं यह
सार्धं साकं समं सहितम रः । चतुर्दशी प्रतिपत्सहिता तस्यर्थः ॥ मांगल्यं न उपादधाति न
धारयति ॥ अत्र हेतुमाह ॥ लोकमिति । यस्मात्कारणात् तत्र तस्मिन्नुतिथि त्रायं लोकं
हरण चंद्रमाः लोकं हरणातीति लोकहरणः हपालन हरतो यो । क तेषिद्याः शिलावदस्या

लोकस्य शोकद्भिति सुधानिधिः प्राणता प्रवर्तकः पीयूषवपुः अमृतशरीरः वृषभान्ताप्र
प्रशस्तं वपुर्यस्य सो वपुष्मान् नास्ति च उद्देशादि शुक्लेतरपक्षे एवंविधस्य चंद्रम
अस्तंगतत्वादित्यर्थः ॥ चंद्रादि अमृतकिरणो लोकाप्यायकस्तिथिप्रवर्तक इति। अन्य
श्च बाल्यत्वात् रहितयानि विधितानि तानि निषेधयन् किंचिद्विशेषमाह ॥ उदति चाय
श्री प्रतिपन्नमासो [illegible] पिवार्धिसुतया प्रविष्टः ॥ द्वीपान्तरस्थो विफलो [illegible] तावद्यावन्न दृष्टहीन
यनाध्वनीनः ॥ २५ उपजातिका ॥ अयं चंद्रमाः प्रतिपन्नमासो प्रतिपदंते उदति च मामी
प्यमसमी प्रतिपदांतनसमीपो वत्सरः ॥ [illegible] दिनस्कारदशान्ते स उदितश्चंद्रः। तच्चा
पिवार्धिसुतया द्युना प्रशस्तः वर्द्धनशीलो वर्द्धिष्णुः तस्य नाव [illegible] तथा। यथा शिशुर्वर्द्धमा
नतया प्रशस्यात तथ चंद्रोपीत्यर्थः ॥ अतोस्य बालत्वे दोषा नास्तीति सूचितेनास्यापि वि
शेषमाह ॥ द्वीपांतरस्थो [illegible] आपो यस्मिन् तत् द्वीपं तस्मादन्यद्वीपं द्वीपांतरं त
त्र तिष्ठतीति द्वीपांतरस्थः देशान्तरस्थ इत्यर्थः ॥ देशांतरस्थस्तु चंद्रस्तावद्विफलः ताव
त्कालं यावत् दृष्टहीनयनाध्वनीनो नास्ति। [illegible] तत्रस्थाः जनाः [illegible] तेषां नय
नानि दृष्टहीनयनानि तेषां अध्वा मार्गः तस्मिन् अलं गच्छतीति दृष्टहीनयनाध्वनीनः। अ ६८

ध्वनाय [illegible] विफलं गाम्यर्थे [illegible] आत्मा [illegible] नोस्येति अनः प्रचालितोयदृ [illegible] हीनयन
ध्वनीनः स्यात्। दृष्टहीनयनमार्गगामि [illegible] इति। शास्त्रेण दृष्टश्चंद्रो देशांत
रदृष्टः। इदं लंकापुरतः स्याददृयः स्यात्तदा [illegible] यनकोटिपुर्यामित्यादि। गोलव
सनायाप्रसिद्धं। अतः स्वदेशान्तरे स्थितो [illegible] तावद्विफल इत्यर्थः। अन्या
दिना तु [illegible] इति प्रसिद्धमेव ॥ अथ जन्ममासादौ निषेधमाह ॥ नो जन्मम
सतिथि [illegible] नचाधिको (नम) मासेतिथौ च दृष्टमंगलमामनंति। याज्यप्रगर्भजमपत्यमु
पतन्मतान्याष्टमने [illegible] इति ॥ २६ वंशतिलकं ॥ जन्ममासि तिथि
भातिषु जन्ममासे जन्मतिथौ जन्मनक्षत्रे चेति। दृष्टमंगलं [illegible] उपनयनं विवाहा
दिकं नात्रामनंति न कथयंति। न च अधिको न मासे अधिमासे [illegible] मासे चेति। अधि
को न तिथौ च आदिनि [illegible] ज्येष्ठमासस्य विशेषमाह ॥ [illegible]
जं अपत्यं [illegible] कन्यावा [illegible] सर्वं [illegible] उपनयनविवाहादिकं उ
[illegible] मंगलं न कु
र्यादित्यर्थः ॥ अथ [illegible] विकारे तु [illegible] माह ॥ [illegible]

यद्गुणागुणमयं मन्मुनीश्वराः दैवविद्विदितजन्मतन्मतोः कीर्त्तिताश्च वति लग्नधीरिति ॥ स्प
ष्टार्थमेतत् ॥ इतिपद्यार्थं गुणागुणमयं । गुणाश्च अगुणाश्च गुणागुणाः तैः प्रचुरं गुणागुणम
यं । अतीन्द्रियदृशोऽदिव्यदृष्टाराः मुनीश्वराः । निरूपितं निजग्रन्थे विदितजन्मतन्मतः । लग्न
लग्नधीः दैवविद्वः कीर्त्तिताकृत् भवति । तज्ज्ञतन्मतं च तन्मतं । अस्य तच्छब्दस्य सर्वेण यच्छब्दे
न्वयः जन्म च तन्मतं च जन्मतन्मते । विदितजन्मतन्मतायमानोऽतथा । एवंविधगुणादोषवि
चारचतुरा लग्ननिर्हितकबुद्धिः कीर्त्तिमान् भवतीत्यर्थः ॥ इति श्रीकल्याणमाचार्यविरचितविवाह
दीपिकायां लग्नषड्वर्गशुद्ध्याद्यधिकारः ॥ एवमर्कलग्नानां शुद्धिमभिधाय तत्र गोधूलिक
लग्नस्य विशेषशुद्धिमाह स्यात् ॥ तत्र तावत्तस्य कालं दर्शयन् स्वकविताकौशलं दर्श
यति ॥ प्राचीं कुंकुमचर्चितामिव दिशं मुक्ताफलस्रग्विणीं कौसुंभांशुकनालिनीमि
व दिशं प्राचेतसीं दर्शयन् । यावन्नोज्झितकरस्यदसद्रविः संध्याकुरंगीदृशां तावन् मंग
लमंग सत्सु सुरनीरजाः कुमार्याः करं पाणिं गृह्णतः इति ॥ शार्दूलविक्रीडितं ॥ तावत्पर्यंतं
अंगलग्नं सुरनीरजाः कुमार्याः करं पाणिं गृह्णतः स्वीकुर्वंतः पुरुषस्य मंगलं भवति ।
सुरनीरजा तूणीरपुत्रः धूलिः सुरनीरजाः गोधूलनाः संमतः सुरनीरजाः यस्य आसा ६७

तथा ॥ धनुर्धूलिध्वस्तरायां इत्यर्थः ॥ तावत्कथंयोवल्लरविः सूर्यः संध्याकुरंगीदृशा सकृकरेरस्या
ति । कुरंगाः हरिणवदृक्यस्याः सा तथा । मृगलोचना संध्येव कुरंगीदृक् संध्या कुरंगीदृक्ता
या ॥ अत्र संध्या सायंसंध्यैव । तत्र सुरनीरजूनां संभवात् । किं कुर्वन् सन् कुंकुमचर्चितामि
व प्राचीं दिशं प्रति आत्मानं दर्शयन् सन् इव उत्स्वेदायां । कुंकुमेन चर्चिता मंडिता । तादृशेऽपि
जंतत्वात्त्वद्धिकर्मकत्वं । सायंकाले प्राच्यां कुंकुमसदृशः स्वाभाविकः संध्यारागः । सकुंकु
ममिवत्काल्यत्वा । कथंभूतां प्राचीं मुक्ताफलस्रग्विणीं । मुक्ताफलानी स्रक् मुक्ताफलदा
रः सा स्रितर्यस्याः सा मुक्ताफलस्रग्विणी तां मबर्वी विनिः अर्थान्नक्षत्रमालिव मुक्ताफल
स्रक्काकामिवदर्शयन् यावत् मीदिशामिवा प्राचेतसः वरुणस्येयं प्राचेतसी तां प्रतीचीं ।
इव यकार्वि । यथा प्राचीं तथा प्राचेतसीमिति ॥ तेन प्राचीं दिशं प्राचेतसीं च दिशं दर्शयन्नि ।
तितावः कथंभूतां प्राचेतसीं कौसु[illegible]कसुनाभिनी कुसुंभाः पुष्पाणि कुसुंभानि तैः रक्ता
कौसुंभी तां च तत् अंशुकं च तेन नाम्ना तस्मात्तथा । अर्थात् संध्यारागएव कौसुंभांशुकमिति ॥
कौसुंभांशुकमिव नाम्ना सा तथा । यावत्[illegible]गं संध्याकाले एतादृशः संध्यारागः सुरनीर
णावश्चदृश्यते । तावत्काले करस्य स्क[illegible] स्युः दितितासर्यार्थः ॥ अथ गोधूलिक

प्रश्नीमांतुदृष्टिकारणस्याद॥ ॥उ कर्णतर्लकविलोकनं तत्काष्ठनाम्नी तस्यां दूषितंतुर्द
रक्षेनुधूली॥ गोधूलिकं स्त्रजति गोपरवदुनानां होपि मदद्भिरपि लग्नमनूनमनिष्टरितो
रवसंततितलका॥ श्लोकाः पंचमतलकाष्ठाकर्णा॥ यसांतउकेर्णाः॥ तेदेतेतर्लकाख्या तले
काःवसाः तेषांविलोकनं तेनवलावः स्वसमाना नर्गतिनाः उत्तमाः वलानंगनिवि
शेषः पीनाः मांसलाः स्तनायासांताः पीनस्तनाः उत्तउत्कर्षेणकपिलाः संदुष्टाः उद्दपिताः
दोषनिष्ठायांवदूक्तं॥ दुर्देवनधर्त्तुशाकंपातिताः दुर्दराः उ कर्णतलकविलोकनेनवला
वश्वताः वलात्पः पीनाः स्तनाः उद्धषिताः दुर्दराश्चताश्चनवश्वानामेक्षलयंतास्तदा॥ कर्ण
गोधूलिकंलग्नकर्तृगोपदृष्वकृजनानांस्त्रजतिउत्पादयति॥ ददातीत्यर्थः॥ गदोधूलयः
तत्रनवांतदुपलक्षितांकालिजातंतत्गोधूलिकं॥ गोपाः पशुपालकाः॥ दृष्वकजना
हीनवर्णा गोपादीनां गोधूलिकलग्नेएवंविधधेनवोभवंतीति भावः॥ गोधूलिकेलग्ने
ःसेदः सप्तमः × अस्यमाहात्म्यमाह॥ दोषोस्ति दःपंक्तलग्नं॥ अन्यैर्मरुद्भिर्दोषीः अन
नेसत्त्वितमपि॥ अयंभावः × सत्य॥ [illegible] दोषः॥ मदनमूर्त्तिशायइत्यक्तत्वात
॥एतद्दोन्यमेहादोषरष्टेसोमादिभिःसहितमपिलग्नंशुभंभवदिति॥ यद्येवंतर्हि कवि ७०

त्वष्टाष्टमचंद्रासहितलग्नस्यतं गमात्कस्तत्विरस्पर्ति॥ गोधूलिकेपि विधुमष्टमषष्टमूर्त्तौ यन्नो
चयंतितदयं स्वरुविप्रपंचः॥ पंचांगशुद्धि[illegible]वेविवाहविधिस्वपर्यस्माद्दिदंसततमस्तगते
पतंगेइति॥ उगोधूलिकेपि॥ अष्टमषष्टमूर्त्तिविधुपकेविन्मोचयंतित्याजयंति॥ तत्तस्मा
त्कारणात्तअयंस्वरुविप्रपंचः॥ अष्टमंचषष्टंचअष्टमषष्टेतयोः मूर्त्तौ देहायस्याम्नौन
या॥ अष्टमषष्टस्थितइत्यर्थः॥ तद्वाक्यंचाजामित्रेनविचिंतयेत्स्वरसुतमित्यादि॥ द्वि
वाचंद्रमसंषडष्टमगतंगोधूलिकंत्यप्तदिति॥ अयंस्वरुचेः स्वस्याविरुत्तः प्रपंचो
विस्तारः॥ यद्वास्वरुच्याउत्त्वाप्रपंचोमाभागदनंजनानां॥ तस्मात्कुतः॥ यस्मादिदं
गोधूलिकंविवाहविधिस्वैःसहपंचांगशुद्धिमयमेव॥ पंचांगशुध्याप्रधानंपंचांगशुद्धि
मयं॥ गोधूलिकविवाहेनक्षत्रेषुसत्कपंचांगशुद्धिरेवमुख्या॥ नत्पत्वात्॥ लग्नशु
ध्यादिकमिति॥ पंचांगानि॥ तिथ्यादीनिपिइंशानितेषांविशुद्धिः॥ स्वानाविकादोषयमाशे
द्वितृपादिषु॥ विवाहविहितत्वात्॥ नर्हिविवाहविधिस्वैरितिपोनरुक्त्यं॥ तन्नेनदसम
प्रोक्षन्याद्वा उक्तविधिस्वपमविदरूपपंचांगशुद्धिर्विलोक्यतेत्यर्थः॥ एतदयं प्रपंचयि
ष्यामः॥ एतकथंयस्मात्॥ कारणादिदंगोधूलिकंसततंनित्यं अस्तंगतिसप्तमगाल्पे

तं गोस्त्वयं सति तन्निवेद्य पतां हन्होम ह्यार्द्रेषु दृष्टितः सति किंत्वनेन अष्टम षष्ठे चंद्रोदयइति न्ना
यं गा आनन्नि व प्रकारेण अष्टम नो मार्दवयोपि निराचितः ॥ किंच ॥ नात्रा नलग्न मिदं दृष्ट
युतं स्वतंत्रं ॥ नाकारामोरतम सामपि संगलंगः ॥ किंचेद्वार नयामकमिरोस्तु किंत्र
नात्र प्रमाणवचनं किमपि कृतं वः इति ॥ ४ इदं अस्मिन् गोधूलिके अशुभनवांशः स्व
नतीस्वस्वामिनादृष्टयुतानास्तु ॥ लग्नं च स्वनवांशं दृष्टयुतेनास्तु ॥ अकारि नोरत्नमसा
सूर्यलोमद्रानिराकृणं संगत्योगः तेन लग्नं लग्नेनं गः ॥ सोपि नास्तु ॥ एवं सति एकं च चं
वारनयं किमस्तु ॥ चंद्रस्य चारः ॥ तस्मा द्वयं द्वित्वा चंद्रमसं षडष्टम गतो इति ॥ एतदर्कं कथ
मस्ति तिअपि तु तदपि नास्तु ॥ नत्वत्रागमप्रत्यक्षप्रमाणमिति चेत्तन्नाह ॥ किंचेति किंच
अन्यच्च ॥ अत्र अस्मिन् चंद्रचारविषयाव युष्माकं प्रमाणवचनं किमपि न कृतं अपि
नु विषयेयमप्रमाणीकर्तव्यं ताहृशं महर्षिसंमतं नास्तीति भावः तर्हि अत्र किं वि
लोकमित्याह ॥ प्रमाकं ज्ञानो धिरविचिचारशास्त्रे ह्नो तत्किवलं कुलिकयामद
लोपलक्षणात् ॥ प्रायेण संकरसुवो मनुष्यत्वं प्राप्तां क्रूरदृष्टा गुरुस्त्रुतु करपीडनं स्या
दिति प्रतिज्ञा धूलिकं ज्ञानो ज्ञानि ब्रात स्मार्क कार्यं दृष्टिपरक्रिया सतीति ~~[illegible]~~ चित्र ७२

शिरवंडिनः स्नानोगुरुवारे विरविकार्यं ॥ दिनो रविवर्यस्मिन् नक्त विरवी असंगतेकेमतीति
×कुल्लाट कुलिकयामदलोपलक्षणात् कुलिकस्य यामदलं चा तयोरूपलक्षणः प्राप्ति ॥ ज्ञानो हिरात्रा
अधमम् उक्तं कुलिकः अतः सार्के गुरावष्टमे या मार्द्धं अतो विरवीति ॥ कवलं इदं सं
वा पंचांगमध्येवा रादापस्थाने वा लानलक्ष्यदिति ॥ एतत्क सं तन्नाह ॥ प्रायेणेति ॥ संकारण
जाति संकरेण न वंतीति संकरसुवः ॥ तेषां हीनवर्णानां करपीडनं प्रायेण बाकुल्ये न अत्र
श्रुतं दीपच्छा क्रूरदृशेणो श्रुतु नन्दास्यात् ॥ रुद्रं च पदत्वश्च रुद्रं पदौ ॥ अस्य तो वोती रुद्रप ॥
दौ चलौ तथा ॥ क्रूरदृष्टौ स्रोत्राणश्च सन्तथा ॥ अत्र तु न दीप नौ च क्रूरदृत्राणश्चात तथा ॥ पल
पलदृाणा व ऊष्वारायगादि दिश्यपि ॥ एवं विहीनवर्णानां पाणिपीडनं स्तु तं किं पुनः प्रसां
गस्तु ध्यावितिनाव तथा च शौनकः अत्यानामस्थ तर्द्धइत्यादि ॥ यदुक्तं सार्कमित्यादि तत्
त्परिमाणमाह ॥ अत्रा सयत्र घटिकादलमिष्टम कुर्यात्प स्तं दंबरमणेरपि नाद्वि बिंबः ॥ का
लागं ला नियतत्वयं तमपनार्द्ध बिंब ॥ वेलाव्यवस्थितिरियं च नवांवनं च ॥ इत्यत्र अस्मिन् गो
धूलिके यस्मात्कारणात् तत्र नयत्रा ॥ अर्धमात्रमयावत्साकप्रमा च घटिकादलं इष्टमा कां त
तस्मात्कारणात् अंबरमणेः सूर्यस्य च ऽर्द्धबिंबापि कालो न स्यात् ॥ अर्द्ध बिंबयस्मिन् रका

लेमतथा। तर्हि तद्वाचकवाक्यानां अन्येऽपि दितर्वात्तमिति स्वर्गविषयं ... तत्त्वादीनां ग
निमाह॥ कालार्गलेति। इयं तत्पदार्थबिंबविलाप्यवस्थितिः ... लार्गला नियतं येषु दिनि
रचयांबभूव। अर्चिणि अर्गलेनाऽच्छादनात् कार्गलेति लिङ्मुखेन प्रयोगः। तथा न स्यात् अर्धबिंबोदयस्य
बिलोका। तेन तस्य व्यवस्थितिः अवस्थानं। कालस्य अर्गलात् स्यो नियतिर्नियमः। इयं अर्धो
बिंबात्मिकावेलाव्यवस्थितिः कालमध्ये नियमाय रचिता। किं तु तत्र सर्वं व ... दापि कालोऽ
समस्ति। अर्धघटिकात्मकवाक्यान्तरदर्शनादिति भावः॥ अत्र गोधूलिके पिहितं ... मप्य
त्यादियुक्तं ग्रंथचतात् सम्यक् विचारणीयं नाधिरोहति। तथा हि। यद्यत्र गोधूलिके पंचां
गशुद्धिमयाम विवाहं धिष्ण्ये इत्यादिना। तत्र प्रष्टव्यं। कथं पंचांगशुद्धिरिति। पंचांगानि
तिथ्यादीनि प्रसिद्धानि। नारदवसिष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिः ... दोषरहिताः प्रकीर्तितः
त्यादिना महादोषप्रकरणे निहितानि। तेषां शुद्धिर्दोषविरहः। दोषा द्विविधाः। प्राचतिक आ
गंतुकश्चेति। यस्मिन्नुक्कर्मणि यत्तन्न निषिद्धं तिथ्यादिकं तस्मिन् प्राचतिको दोषः। यथा
विवाहे दर्शरिक्तातीपातव्यरण्यादि। आगंतुकाः ग्रहादिजनिताः। यथा तिथ्यादिस्थले नक्षत्र
पापग्रहादिकमिति॥ अतः पंचांगानां प्राचतिकदोषविरह एवात्र शुद्धिः न चागंतुकदोष ७२

विरहः तस्य योगकरणयोरनिषिद्धानात्॥ अपि च॥ शुद्धिशब्देन आगंतुकदोषविरह उच्य
माने वारदोषः स्वाज्ञूरिकसमे छिन्नमित्यादिना रुद्रादिपठितः शुद्धदोषेष्वपि न कश्चापप
त्तिः एकविंशतिपरिगणनया असंभवश्च तस्मात् पंचांगानां प्राचतिकदोषविरह एव शु
द्धिरिति स्थितं। अतएवं विधाया पंचांगशुद्धिस्तन्मयाम विवाहं धिष्ण्ये इति वदताय
मात्रायः विवाहविहितनक्षत्रेस ति + पंचांगानां ग्रहादिजनितदोषाभावलक्षणा शुद्धि
र्विवक्षिता। योगकरणयोस्तस्या संभवात्। यथा संभवमिति चेत् तदपि न। पंचपदस्य विय
र्थ्यापत्तेः। अतः शुद्धिशब्देन प्राचतिकदोषाभाव एव स्वीकर्त्तव्यः। तर्हि पंचांगशुद्धिनाश्योमा
कंशेना विस्मादिना। कुलिकार्धयामौ कथं त्यज्यते। वारदोषादिति चेन्न नारदवसि
ष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिविरहदसादिपठितदोषेषु वारदोषस्य पृथक्पठितत्वात्। तर्हि कुलि
कं क्रांतिसाम्यं च योगं भवलात् कुलिकार्धयामौ संत्यज्यते। यद्येवं तर्हि षष्ठाष्टमचंद्रेण किम
पराद्धं सोऽप्यागमबलात्त्यज्यते। नात्र प्रमाणवचनं किमपि श्रुतं इति चेत्तदपि न। यतः आग
म प्रमाणवाक्यानि संत्येव॥ पापे षष्ठेऽष्टमे मूर्तिगे तच्चंद्रे गोधूलिकं मृत्युदं स्यात् इति कन्या।
कुजे अष्टमे मूर्तिगते च चास्तवरस्य नाशं प्रवदंति गर्गः। ध्रिस्यक्रूरयुते साम्ये मूर्तेऽपि षष्ठाष्टम

चारी॥ गोरजस्तत्र शुभंसति। मतः शनिदिनेविना॥ मूर्त्तौ षष्ठेष्टमे चेन्दौ कुजे रंध्रास्तल
ग्नगे। विनारेवं शुभैर्मुक्तांगाहूलेश्च नदंवदित्यादीनि। एतान्यन कुसमतानीति चत्तद
पिनप्रतास्वयंम्पाद्धिकापीडादोषश्लक्ष्कत्वाव किमुतबहुक्तेः अतः षष्ठाष्टमेच
चन्द्रयोगोहूलिकाउक्तदोषास्तपित्यज्या। इतिसिद्धं॥ इतिसकलागमाचार्यवर्य
मोहूलिकाध्यायः॥ अथविवाहमासगोचरविचाराध्यायोव्याख्यायते॥ तत्रादा
मासचान्द्रमासयोर्विचारमाह॥ चैत्रमासिप्रतिपदितिथौवासरकेंस्युसर्वेमेषादि
स्थैर्गगनगतिनिर्त्तुंतुवंस्वः प्रवृत्तिः एवंपापिमृगमुखगतेतास्वतिस्यान्नचोमा
कुक्तः श्रेयानुवरणेयविधौविद्भुमासास्तिनस्याद॥१॥ मंदाक्रांता॥ यस्मात्कारणा
त्चैत्रेमासिशुक्लप्रतिपदितिथौरववारसर्वेगगनगतिभिः खगाद्यिग्रहाः मेषा
दौस्थिताः भूर्भुवः स्वः प्रवृत्तिः आसीत्तावत् भुवः स्वभित्येतद्यानि क्रमेण लोकत्रयवा
चकानि॥ तथाचोक्तं॥ भूर्लोकः स्यादक्षिणश्च द्वादशाद्भस्मासौम्याय भुवः स्वभ्रवन
मरिति॥ अतएवविदीपनलोकत्रयाधिष्ठिता। एषांलोकानांप्रवृत्तिः प्रथममिनमीनास्त
द्यानवत्र्कमलाद्भवानितालेकानगयीमुद्र्याः लानोरितिचयदुक्ततत्पोषमासि ७२

मृगमुखगतेमकरादिस्थितेतास्वतिनास्करेमासीत्। तस्मात्कारणात्परिणयविधौ इदु
माघ्रौ ग्राह्यः। श्रेयानास्ति एउक्तः अयंतावः लंकायांदितिभगतत्यामेषादिस्थितेचपार्कये
किललोकत्रयस्ययुगपत्प्रवृत्तिः। तत्रदेशार्कयोः समकलत्वादत्तांदमामादिः सत्प्रवृत्ति
पगतार्कचान्द्रमएवचैत्रमासः। तदानीआदित्यस्यैवहोरा। अतोर्कवारः इत्यादिवंदं
योस्मिनकरादिस्थितेर्केनघटते। यतः सौरवर्षमासादः प्रवृत्तिः संहिताकारैः मक
रादेरेवस्वीचक्रता॥ उक्तंच॥ मृगादिराशिद्वयतानमेषगादिति। दि। अतस्त्रोपएवमुख्य
इतियंप्रकारोक्तिः॥ नेतत्तुवरस्त्रे। प्रवृत्तिकालमेषादिगतार्कत्वात्। सौरमासेष्वा
पिप्रवृत्तेः। अतः स्तस्यापिमुखत्वंदंडवारितंव। संहितायांतुमकरादेर्वर्षायनादि
प्रवृत्तिः साफलकीर्तनार्थैव। वास्तवंतुमेषादिरवयहगणितप्रसिद्धात्तथाचोक्तं॥
दितेसुराणामयनंयदुत्तरमित्यादि॥ किंच॥ प्रवृत्तिकालेचान्द्रदिनवर्षादरपिप्रवृत्तेःत
स्यापिमुख्यत्वं। कथंनवक्तव्यं। तस्मादनयायुक्त्याचान्द्रमासस्यश्रेष्ठत्वेवक्तुमनुचितं।
कंचान्द्रसुरुत्वेतरसंहितागमबलात्॥ तदुच्यते। नन्दात्रेणयुक्तःकालः सास्मिन्पौर्णमा
सीतिसंज्ञायामितिचपाणिनेरनुशासनात्पौषःपौषीत्यादिकासंज्ञा। तोरादौनोपपद्यते

[illegible] इति [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] हकलमी [illegible]

[illegible] ना ॥ मा [illegible] शिवयहुदि [illegible] दिति [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] प्रकुलेति [illegible] नचाहु [illegible]

[illegible] तिसयुति [illegible] त्रिशीये [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] स्वकूचनेनात्काशि [illegible] फल [illegible]

[illegible] त्र्याणामी [illegible] स्पादं [illegible] त्युनस्य [illegible] गाहा ॥ [illegible] ता ॥

[illegible] युजि [illegible] णि निषि [illegible] गताकस्य [illegible]

[illegible] इतित्वावः [illegible] कोनानस्या [illegible] ॥ [illegible]

॥ [illegible] युजिरवाादोष [illegible] चतः [illegible] गताकस्य [illegible]

[illegible] चित्रो [illegible] गतन्यास्करे सति [illegible] २४

चा॥अस्य प्रसिद्धस्य फाल्गुनस्य मांडव्यादिभिः स्मृता [illegible] फलस्य प्रसंगात् मीनो मीनगता कौ
ष्टि अविज्ञातफलः किं नस्यात् अपितु अविज्ञातफल एव ॥ न विज्ञातफलं यस्य सोऽनघाय
धा [illegible] एवेत्यर्थः ॥ अनस्यापि फाल्गुनस्य योगात् दुष्टोपि मीनो दुष्टफलप्रद इति ना
[illegible] वमस्ति [illegible] स्वीकर्तुं न निष्टव्यं ॥ एवं सति सिद्धं तस्मात् ॥ कृष्णे
[illegible] दिफाल्गुनस्या [illegible] स्तु विश्वाष्मतानानिंद्य ॥ म [illegible] श्रितो [illegible] वर्जनी
या ॥ [illegible] दिवा चापि [illegible] युक्तिः ॥ [illegible] ॥ यदिफाल्गुने कृष्णे मीनगतार्कस्त
[illegible] स्य [illegible] ॥ [illegible] संगे नव्रतबंधोऽपि निर्णयम [illegible] ॥ [illegible] तिमिषा
[illegible] विवातः [illegible] निंद्यः मिषकैच [illegible] नदी [illegible] स्यापि
[illegible] ॥ [illegible] तमा [illegible] ॥ [illegible] श्रितिति [illegible] श्रितो
[illegible] गता [illegible] गतापि वर्जनीयो ॥ चैत्रे [illegible] दुष्टत्वात् मीनो [illegible] रूप
[illegible] ॥ [illegible] मुख्य [illegible] ति [illegible] दि
[illegible] युक्ति [illegible] यमेवाद्या ॥ दि
[illegible] करियेमुत्ते [illegible] यादि [illegible] तदा [illegible] सोरमा

न कथं गुरुकृतमिति शंक्याह॥ प्रायं लो[illegible]मानमिति विवादे॥ तत्किं [illegible]

[illegible] तत्फलासिस्तादिदं मो[illegible] केवलः किंचिद्[illegible]

याद्देशायां वा कल्पेन गोरंमानं विवाद इष्टं स्वीकृतं तत्तदा फल। न चाऽप्यमानादि[illegible]

ऽौ नकादयः॥ धनमानपरिग्रहश्चाचित्र चाष्टमास्मिश्च न॥ त्वमतीसादिनायफ्रा [illegible]

मोरचाऽप्रमासो विवादः॥ तस्मात्तदेवं॥ [illegible] गोरचाऽप्रमासायारेकद्विमतिफ[illegible]॥

[illegible]स्य करपरिस्पर्शस्याद्॥ केवलः गोरस्या[illegible] चाऽप्रमापदायां किं चिद्[illegible] चाऽस्य

रस्यस्यादित्सर्वः॥ एवं गोरचाऽद्ययोर्बलाबलद्युक्तागोचराष्टकतद्ययोर्बलाबलमाह॥

[illegible]पितांगुरुपतंगगोस्वराशौ तेनेष्टं नकरं करपदः॥ अष्टवर्गविधिना तदलाय[illegible]

[illegible]शुद्धिमपरेऽन्त्यणां जगुः॥ पखोइताः॥ इयोविनास्त्रीसांगुरुपतंगयोः गुरु[illegible]

गोचरशोभनमिति गोचरविधिना गुरुबले रविबले च सतीत्यर्थः कस्यचित्[illegible]

[illegible]यतस्य गोचरबलस्य अलाये अलाचेमति॥ अष्टवर्गविधिना गुरुपतंग[illegible]

[illegible]॥ मतांतरमाह॥ ॥ सूर्यशुद्धिमिति॥ अपर[illegible] पुरुषाणां सूर्यशुद्धिं जगुः॥ [illegible]

गुरुशुद्धिं गोचरविधिना तदलाभे अष्टवर्गविधिनेति॥ उक्तं च माकाः [illegible] ७५

तिः॥ पुरुषाणां गुरुशुद्धिस्तु व्रतबंधएव॥ अतो नविवाहः॥ शूद्रादीनां तु व्रतबंधाभावात्॥

विवाहएव गुरुशुद्धिः सूर्यशुद्धिर्भवति॥ ॥ ननु च गोचरस्य कथं मुख्यत्वं तत्राह॥ ॥ अष्ट

वर्गफलमेव जातकोनास्य किं परिणये पिमुख्यता॥ मन्मुहद्न जन्मशास्त्रयो[illegible]ताष्ट

वर्गीरेव सम्मतः॥ जातके अष्टवर्गफलमिवाप्ति॥ मत्रयध्वंसराशिफलं तु [illegible]गोचर

फलं संहितासु पवितं॥ अतः अस्य अष्टवर्गफलस्य परिणये पिमुख्यता किं नस्यात्॥

गोचरफलं हि एकस्माच्चंद्रराशेः परेव॥ अष्टवर्गफलं तु अष्टराशिस्थः॥ अतोस्याधिक्यादे

परिणये पितत्प्रधान्यं कथं न स्यादिति भावः॥ एतत् अर्द्धांगीकारेण परिहरति॥ सत्यमिति॥

जातके अष्टवर्गफलं मुख्यमिति मन्यामहे॥ परिणये पिमुख्यता तिन सद्दीमद्दतिकथं

उद्भदनजन्मशास्त्रयोः विवाहशास्त्र जन्मशास्त्रयोः अन्यता अन्यत्वं मुनिभिः रेवनस्मृ

तस्मृता॥ विवाहशास्त्रस्य जन्मशास्त्रस्य च नादामुनिभिरस्मृतइति॥ अत्रोद्धरणमा

द्या॥ क्रूर[illegible]ममरिष्टमिष्टदं॥ यद्यमेत्रु नमु शांति जन्मनि॥ नयमुद्भदनरीति[illegible] मो[illegible]

चरपदैरेवोद्धृत॥ जन्मनि जन्मकाले अष्टमं क्रूरं अरिष्ट [illegible] शांति[illegible]

यद्भदष्टदं शुभप्रदं उशांतिकां [illegible]मुनयः॥ दर्शयं उद्भदनरीति विवाहमा[illegible] न[illegible]

दि जन्मकाले अष्टमः क्रूरस्यैः अशुभः विवादे दुःखदः । जन्मकालेपि समस्थाने ग्रहः शुभः वि
वादे सुखदः आतानयोः शास्त्रयोरस्य दर्शने इति दिक् ॥ अत्र विवादे अस्तोगोचरपाशयोगाः
र्थाः पारंपर्यागतः स्फुट इत्यर्थः रघोक्तछंदसापि नाम हृचितं ॥ इति सकलागमाचार्यवर्य
श्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशसांवत्सरविरचिता [illegible] वादे वृंदावनटीकायां विवादद
पिकायां मासगोचरविचाराध्यायः ॥ अथ प्रतिचक्रीकेंद्रोवकलघुकायोगजमाह ॥ ॥
चक्रस्यार्धे प्राचिपश्चात्क्रमेण क्रूराक्रूराः स्युः क्रमिस्यामनंति । अत्रोढायाः सुखं वास्वैर
शीलत्वमस्यल्पे चैवं चक्रवल्लित्र हेतिः ॥ शालिनी ॥ चक्रस्यार्धे प्राचि अर्धे पश्चादर्धे क्रमेण
क्रूराः क्रूराः तच्चाचक्रमितियोगं आमनंति मुनयः एतदुक्तं भवति दशमलग्नाद्वलग्नान
स्य चतुर्थं तावत् नागपर्यंतं चक्रस्य पूर्वार्धं चतुर्थलग्नाद्वलग्नान्तरस्य दशमलग्नावनावप
र्यंतं पश्चिमार्धं तत्र चक्रस्य पूर्वार्धे यदा क्रूरा ग्रहाः पश्चिमार्धे सौम्या स्यदा चक्रं नाम यो
गः स्यादिति । अस्य फलमाह । अत्रेति । अत्र योगे ऊढायाः परिणीतायाः सुखं वा । सुखं क
वा यस्याः सा सुखा तस्याः योषितः चित्तवृत्तिः स्वैरिणी स्वल्पे अल्पविषये च क्रवत [illegible]
स्यात् । चतुर्थे स्वैरिणी शाक्तोपं चमेवंधकी स्यादिति स्मृतिः । चतुर्थे चतुर्थे तु [illegible] नागैर्या ९६

स्वल्पविषये तस्या मनोवृत्तिरतितरां चक्रवत् तत्त्वाम्यतीत्यर्थः । अयं मदविग्रह [illegible] जातायोगः ॥ न
तु निमीलननागेश्च [illegible] शुभलिर्धे जड इतीह जाता ढ्ढना ॥ विधुः सगुणलालवती नवती भिते
प्रियमनायमनोन्सुखविभ्रमा ॥ द्रुतविलंबिता ॥ इतरेतरांतं निमीलननमष्टमलग्नात्
क्रमेण [illegible] पापग्रहाहृदित्यर्थः । अयं ध्वजइति योगः इद
स्मिन्योगे जाता ढ्ढना विधुः सगुणलालवती भवति । तत्र [illegible] यस्याः सा लावण्य
गुणः वर्तमानः सगुणः । सचासौ लालवश्च सा स्यात् इति सगुणलालवती । पुनः कथं
भूताइंगितैः स्वचेष्टितैः लावण्यादिभिः प्रियमनोरमणे नान्सुखविभ्रमा ॥ प्रियस्य
भर्तुर्मनः प्रियमनः तस्य यमनं [illegible] तत्र उन्मुखविभ्रमा विलासा यस्याः सा त
था ॥ [illegible] ॥ अखिलकेंद्रगैः खलखचरैः भवति यापि
[illegible] पितमुत्करा । युवतिरुक्षितकांतगृहा गृहा [illegible] धनुःकुमतोसावानां ॥ उ
[illegible] विकृतानि चनानि [illegible] तेषां समवाय [illegible] चतुष्पादिकं [illegible] गतिः खल
खचरैः पापग्रहैः [illegible] पनी भवाता गान भवति । इह अस्मिन् योगे अर्पितमुत्करा [illegible]
[illegible] यया सा [illegible] ॥ [illegible] इत्यर्थः ॥ युवतिस्त्री उक्षितकांतगृहा सती

कष्टितस्य कंकांतश्च दंतनखैश्च संयया सा तथा। जनयितुः पितुर्गेहात् कुरुते प्रवासं कुरु
ते कौशिता निकृतानि कराघ्रा: तेषां उत्सवाः आनंदाः॥ गगनतोयनपंकश्चुनिन
गुदे गीतिज्ञा खमग्ना स्वलयस्य सो। धनयशोनयशानि ततु श्रियां। परिलये न पयोक
रचन्दुषां॥ गगनं दज्ञामतोयं चतुर्थी तायानवं मातव्यपात संस्थिताः श्च नयोवः श
खमंशयो गत्वा गुमुनिर्गदति। असायोगः अशं अस्य खस्य वलयति प्रीतिव भातिनि
राकरोति त्पर्शः। कनपरिलये नकामां पयो रूच चतुषा। नयोः दंकमेला। तद्वचनतुर्यो
रां तास्तथा। तानां स्त्रीणं कथे कृतानां। धनयशा नयशानि ततु श्रियां। धने च यश
श्च नयश्चोत: शा नात साधनयशो नयशा लिनी। तनोः व तुवः श्रीः कांति। ततु श्री
धनादि शालिनी ततु श्रीर्यासां तास्तथा। एकादशे कुंजरवीर विजः सपत्नेवि शेविधु
स्तपशिशापन मैस्वरा श्रेते। श्रीवस्य एवसुखस्य स विरूपरिके। सो नागपनोगनरत
गितरंगितांगी॥ पवमंततिलका॥ एकादशे कुंजरवी। सपत्नेशत्रौ षष्ठेविजः धानि
विसंधने विधुः तपस्विनकेशेषन नस्वराः कुंजराविमानिचं द्रव्यरिका: चंद्रस्फुट
दाश्रीवस्या नामयोगः एषयोगः रूपेणरिका रूपरिका सौंदर्यवती नाया मापस्त्रिय ११

सुखयति। कथं रूतासौ योगपति। सो नागस्य नोगः तस्य नारो सारः तस्य नेगिरचना। तया
तरंगिता। नितरंगाः जाताः यस्तुतानि तरंगितानि तानि अंगानि यस्याः सा तथा। सो म्या
मूर्तौ स्वांत्पेरा इयार सोम्याः कुर्युर्योगं कामुकं कन्यकां स्मिन्नादत्वा कांतेकां तवेष
विषाद्यो विरूपारा मेरं रमीति स्वरत्या॥ इत्या लिनी॥ मूर्तौ लसे सौम्याः स्वांसरात्रपा विली
यदादश्यपार्याद्यातवे अ सौम्याः पापाः कामुकं नामयोगं कुर्युः। अस्मिन् योगे परिणी
ता कन्यका कांते तवेषा सती। विरूपा रामेरं रमीति। अतिशयेन रमत इति रंरमीति। यद्वी
त्युकावरूपा रमयतीति विरूपा रामः विरूपा परनारीतमप्येषा अतिशयेन रमयतीति।
कन्या स्वरत्यानि जोप रागके घोल नकि त्वा विषाद्येः विषशास्त्री कंधनादि ति
कांतेन ना रहन्यंता॥ सूनोश्चुकः सांगिरागोर रश्मिमंडुम्बिकेस्या दंगनास्फ रूमै त्वेत
। आनंदायं सुंदरीसां ज्ञासोख्याता नानंदवंशयो विस्तृणाति॥ सूनोपंचमस्थ गुरुः
इन्दुश्च केन्द्रवर्ती यस्यां गिराः मयुक्तः गोरर श्मिमश्च:। तदा अंगना स्फुटमाद्यत्या। तांगे
गनायाः अस्फुटम: अस्फुटय: विनाकृतियावत्यद्वा अंगनास्फुरामः कन्याल
ग्नो नदा अयं आनंदानामयोग: तिनयागेन सुंदरी सांडसौख्या। सांद्रनिबिडं सौ

रंध्रे यस्याः सा तथा। वंशयोरपि तृतीयवंशयोः आनंदं विस्तारयतीति विस्तारयतिपि जंतर्नोद्भवाय्य
यरि पुष्टिप्रक्षुकवक्रश्चक्रथकमलि सुतः क्रमशः कुवारएषः। इह विहरति मंदस्तस्य वंशो
विटपटलेपटलिखितानि मारो॥ ८ पुष्कलाख्यो॥ ३ अथ यावादशोरिवु षष्ठे इंदुः ततश्चतुर्थं
एषुत्व कोनाम अर्कः ग्रहः भानुः सुतः शनिः एतैः क्रमशः स्थिते। एषः कुमारोनाम
योगः स्यात्। इह अस्मिन् कुमारयोगपरिणीता विटपटले नक्रमभूते विहरति क्रीडति
कथं भूता। संकृतः मारितोः स्ववंशो यया सा तथा। पारवश्याचालतितपितः अभिचारो
यस्याः सा तथा। अस्मिन् शये अभिमारिणीत्यर्थः नरनोगार्धिनीयाति। सा कलेमानि मारको
त्पनिधानातयथा अभिचारस्तिपावः अभिचाराख्यानिचारः तत्याश्चेव्यत्ति चारिणीत्यर्थः मार
विकविरविजिहुतिः क्रमेण व्ययधनषष्ठिधनेषु कुर्म एषः। इह विहितकरयदाद्यानि
त्वमतिसुनिष्पतया परशानानि॥ ९ रविः सूर्यः कविः शुक्रः रविजः शनिः इंदुः चंद्रः
एतेवेदिः यथा वादशो धनेद्वितीयं षष्ठे पंचनिधनम ष्टमं एषु यथाक्रमं स्थितेष्व फल
मोनाम योगः इह अस्मिन् योगे विहितः करग्रहो यस्याः सा तथा। परशानानि
शाविन्यमेतिशाठजना परालि परशानानिपारस्कसादि वात्समुद्र। यद्वा पर शाश्वनिप ७८

तद्वेति नोजराजः शते स्योधिकानीत्यर्थः॥ कयाद्रेतुरूत्तया॥ भुजिष्यतया। दासत्वेन भुजिष्या
याः तासो भुजिष्यता। इतले गुणवचनस्यातिइत्र त्राः। नियोज्यकिं करप्रेष्य भुजिष्य परिचार
×क्रामे: काइत्यमरः॥ नवपरित्नवविक्रमेण क्रमात् मदीसुतासौरिनिः नाथे। परिणमति दलिड
रिंडमुख्याः कुलयुगलो हतिधूर्य तां विधास्यनु॥ १० नवः एकादशे परित्नवः षष्ठे विक्रमस्तृ
तीये। एतेः स्थानैः क्रमेणः सूर्यः मदीसुतालीमः सूर्यस्यापत्यं शौरिः शनिः तैः यथा सं
स नाथियुक्तैः सत्वादलिडः अधचंडोनाम योगः परिणमति। परिपाकं प्राप्नोति किं करि
ष्यत्व। इड्मुख्याः चड्रावदनायाः स्त्रियाः कुलयुगलो हतिधूर्य तां विधास्यनु। करिष्यत्नु। कु
लयुगलं पितृकुलं नर्तृकुलं चेति। तस्य उद्दृतिः उद्धरणं। धुरे वहतीति धूर्या। तस्या भावधुर्य
ता। इंस्वंस वक्त्र। कुलयुगलोद्दृतेः धुर्यता अग्रेसरता। तां विधास्यनु। अयं योगो वधाः कुलव
उ यस्योद्धरणं करिष्यतीत्यर्थः॥ अथ निधनतनुष्ठ मंदचंद्रा कृष्णकिरणेः मुसलेज गुम्भीसाः
इह वक्षि कुलांतके कुमारी कुलमारीन चकापि कार्यं इति दिः॥ ११ आप सप्तमो वा
दशो निधनमष्टमो तनुर्लग्नं शिरसि मूर्ति स्तनु रित्यमरः तिथुः ये सा कंदे नेद वानिः
चंद्रः उसितेः अरुणकिरणः सूर्यः इति स्थितिः सत्वा मुसलेनाम योगं मुनी द्वाः जगुः इह अ

२

स्मिन् वृश्चिके कुलीरेके योगः तस्मिन्योषा यादवाः तेषां कुलं तस्य अंतकं संदारकं मुसलमित्यर्थः ॥
क्रीडजिषी दैवैः शांबजगर्भे पादृष्टितं मुसलं तेन मिलितेन मुसलेन यादवा विनष्टा इति प्रा
मवता हि अस्मिन्के अस्मिन् मुरालयाग कुमारी कुलमारी कुलनाशनी भवति न चैका
पिकार्यमिति द्वितीयवत्केवलं कुलनाशिन्येवेत्यर्थः ॥ तत्तु नवमवागैः क्रमेणयोगो बु
धविबुधार्चितपदाग्निगजैः स्यात् इह युवतिरंहसतोन्नता बभूव वितरति दिवंतादेवत
त्परावा ॥ १२ ॥ पुष्पिताग्रा ॥ तत्तुले भवनवमं भवाः एकादशात् शुगैः तैः यथाक्रमं बुधस्त्र
सिंहे विबुधार्चितो गुरुः पदगो दशमेग्निः सत्वागजानाम योगः स्यात् इह अस्मिन्योगे
युवतिः स्त्री अरुंधती अहंकारं प्रामीना तीव्रतां बभूव चतानि निष्पादिता श्चात अधीस्व
ता न वितरति ददातिवा इत्थंभूता युवतिः देवता दैवतपरा स्यात् देवतानि चायेषु च
दिवतद्रव्यानिति उत्तसादवार्भनरता नारता चेत्यर्थः नाम्परता नागपवर्तते तिया
गृह ॥ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशसांवत्सरविरचि
तायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां अहयोगाध्यायः ॥ अथ अरिष्टा
क ... पादिनामाधारणेन ग्रहाणां भावफलान्यकानि ॥ अथुना घति भनतानि य

विरोधोपाधयः ॥ ममाद्दोल यस्थितयहाणां फलानि ॥ १४ ॥ जा वा जीवः कविर विरलानैग
सुरंगं मारं का हीड़ुवीयमस्तु वतिपार्श्वपण यिनी बुधोनतु नैक्रा मृगहरा मरीला
ग निरधि । वयी हरिमूर्तौ मृजनति शिखिशाखादिनिधना ॥ १३ ॥ शिखरिणी ॥ मृत्यौ लीय स्थि
ता जीवन् मृगगृहशास्त्रियं चिरंजीवां सजयति । चिरंजीवा तीति चिरंजीवा विरविंस्थ
यं विंत कि प्रतिरूपकं । कविः शुक्रः अविरलानां सुरंगां स्वजति । अविरलः निबिडि
श्चासीत् अनंगश्च । अनंगामदनः तत्प्रसुनगां सो नागपवती शाकश्च ऽः उर्वी सुन्दा
लीमनःलीय मयुवतिपार्श्वप्रणयिनी स्वजतः । यमश्च युवतिः तस्याः सामिप्य पार्श्वव
त्र प्रणय प्रीतिरस्तिय स्याः तथा नायमलोककांक्षिणीमित्यर्थः बुधः न तु नैक्रां स्वज
ति शनिरपि अशीलां इष्टशीलां त्रयीमूर्तिः सूर्यः शिखिशाखादीनि । तस्याः निधनय
स्याः मा तथा तां ॥ अधु भवनताव स्यानितां तधन नीध नापितमितोश्च ज्ञा तु ड जाकुजाद्
रदनदस्फशिविर्धुरिताधरानंदनः । सुत पिपितप चामलिन मूर्तिमकोमजः स्थियुः
स्त्रजोडु नगांजन यत्रि घ्नतीनां पतिः ॥ १४ ॥ इति द्वितीयसाविस्थिता नेमे
तस्मितां सुजीवे ड जा निनां तधननी स्त्रियं जानयाति । निनः शुक्रः सितां शुश्रीरंजी

५२

तो गुरुः इंदुजो बुधः नितांतं धनं [illegible] तथा । धरा नंदनो नो गः [illegible]
निर्विधुरितां जनयति । कुमारो गः आरं चित्र [illegible] नानामिल्प पूर्व [illegible] दृश्य [illegible] राः
सर्पादयो वा विधुरा वियुक्ता न [illegible] तिना । [illegible] विधुरता विधत्ते । [illegible]
[illegible] जा यानि: [illegible] विषये [illegible] तपचां मलिन मूर्त्तिं जनयति तपचली [illegible]
तपचा । [illegible] मितन [illegible] मलिन मूर्तिर्यस्याः सा तथा । [illegible]
नापतिः सूर्यः [illegible] दुर्जनगो जनयति । [illegible] विकांत दुर्जनगं [illegible]
वयस्याः सौ तथा । यदा [illegible] सोदर विषय दुर्जनगोष्ठ्याः [illegible] तथा । अथ [illegible]
रुनशानीम [illegible] धनो बंधु तनुधनो [illegible] विवः सुरगां [illegible] तिनी [illegible]
जसो मा जो जनयति देवरि [illegible] देवरिपु [illegible] नी ॥ [illegible]
[illegible] नशनी रविशनी व धुन धनो धनमर्दितां [illegible] विवः [illegible] सचिवो [illegible] पतिः ८७
तनुधनो करोति । तनु [illegible] धनयस्याः सा तथा । [illegible] सुरगां ॥ [illegible]
: सा तथा । [illegible] मा जो [illegible] तिनी [illegible] तद [illegible] : [illegible]
मादव रिक्षपनीः शुक्रः देवरिदव [illegible] नयति [illegible] स्वर्गा [illegible] नी [illegible] देवानो रिप

वा देवताः तानू [illegible] नयते सौ देवरिक्षपनी: [illegible] इति [illegible] कारांत [illegible] नमो तु देवा ।
देवता वितिक्षा नाला । अथ चतुर्थस्य ॥ [illegible] विरवनी सुतांग रोग व्याघात [illegible] गुरु [illegible] २२
[illegible] जाः सुतो बाल्ये [illegible] प्रिय वियुक्तिं [illegible] नि: [illegible] जति सुखसुवासनीनो
[illegible] दीनी सुखे चतुर्थे [illegible] रविः [illegible] जति । अवनी सुतो नौमः [illegible] रोग व्याघातं च
रोगस्याः । तस्य व्याघातो रोगः [illegible] जा: [illegible] जंति । गुरु [illegible] पति । [illegible]
शुक्रः इंदुजो बुधः [illegible] स्वामि [illegible] बाल्य [illegible] प्रिय वियुक्तिं [illegible]
गोशानि: स्तनां [illegible] श्म [illegible] नयो [illegible] स्तनां [illegible] नाम [illegible]
वि का सौ सुवासिनी [illegible] रोग [illegible] चिरंदी सुसुवासिनी सम [illegible] ॥ अथ पंचमस्ताव ॥ म
× सोम सुत्रा [illegible] सुर सुरेज्य सुत्रा: [illegible] रवि [illegible] सुत [illegible] काली [illegible] सुत सुत [illegible]
[illegible] नि: [illegible] तत [illegible] कुमारी ॥ [illegible] ॥ असुरा [illegible] सुरा [illegible]
[illegible] ज्या [illegible] सोम [illegible] बुधः [illegible] सुत [illegible] पंचमज्ञावस्थिता [illegible] कुमारी [illegible]
[illegible] कुर्युः रवि [illegible] ज [illegible] प्राणं अरि [illegible] तिनी ॥ [illegible]
[illegible] सुत [illegible] सुत [illegible] स्याः सा तथा । कन्या [illegible] अवनि सुता [illegible]

मः शोकः नंदीशोकेन मनो पीडितो येनिः शानिः [illegible] नस्या सा तथा येनिः संतानेन संतति विवर्ये न
ततः नता सततं नित्यं [illegible] रोगाय स्यं [illegible] वाता स [illegible] ता अष्टमे विधः नैधन [illegible]
जः परस्व यं नयं तानुमान् कुजः [illegible] मर्क स्त्वविगतावरता विद्युतः रिपु त्वमुर्हाना
मं मस्व रेण [illegible] क्लिवं च [illegible] तिः पतिमजातशत्रुं अकृतीविद्या [illegible]
रिगः पष्टमागगः विधुं चारु कवा चाराघो कवीयामाता। तासां स्त्रीणां निधनं [illegible]
[illegible] व्यति। ददातीत्यर्थः इंदुजो बुधः परनयं रानु नयं सानुमान्। नानवोरस्मय [illegible]
स्यायो सानुमान्। सूर्यं नयं कुजो नोमः कुशलं दोमा अर्को भवतीति अर्कः [illegible]
विगतावरतां विगतं विरंयस्याः सा विगतविरा तस्याः ना वा दिगतवरता। [illegible]
उराधना अर्कः सस्वरेण [illegible] सम्मंसा हरिपुत्वंराज्ञुत्वं। सस्वरतीति सस्वरः [illegible]
पतिः हृदयपतिः पतिनं [illegible] जातशत्रुं अकृतिं वनकि। शत्रूणां अकृतिर्यस्याः सा तथा। श
त्रुरिति श्रवणमपि नातीत्यर्थः। अन्नप्रमे। बुधो वंध्या मिंदुः परिक्षित सपत्नी परिनवो
गलन्नर्भो प्रसुः [illegible] नयतुमः अवीरा मंदे वा कोपयुक्त सरसेवा यस निनी। पि
दादमा [illegible] नराजन्स्यां जनयति। शिखरिणी। विवादि विवाद कालं अ

स्ते समम [illegible] विष्ठितो बुधः स्त्रियं वंध्यां जनयति। इंदुजश्चंद्रः परिक्षित सपत्नी परिनवां। स
पत्न्याः संबंधी परिनवः पराभवः सपत्नीपरिनवः परिक्षितः [illegible] सपत्नी परिनवा
यस्याः सा तथा। पंगुः शनिः गलगर्भां गलितः [illegible] गर्भो यस्याः सा तथा। दानवकुल्य अ
कः परनररतां परपुरुषगामिनीं। अर्कः सूर्यः अवीरां। नास्ति वीरो यस्याः सा तथा
गुरुः अमरसेवा व्यसनिनीं। अमरसेवायां व्यसनं क्रियते यस्याः सा तथा। मारुत्या नाम
श्रितिरजस्कां जनयति। श्रितिशायितं रजो यस्याः सा तथा। मदद्रव्याधियुक्ता मित्र [illegible] अ
×त याष्टमे भवति तस्मिंकिरणे ज्यो मृत्स्नके वेश्मनि स्पंव सतसुताः सुखः संपादः सूर्यस्तोरी नव ×मृत्स्नके
तिपतिशरीरजोत्सुक्त [illegible] दुहिणगृह सुखीनां [illegible] जन्मा। मालि
नी। मृत्स्नवेश्मनि अष्टमनावं मितसित किरणस्याः दुहिणगृह सुखीनां स्त्रीणां मर
णाय भवति। सितः शुक्रः सितकिरणश्चंद्रः [illegible] दुहिणो ब्रह्मा तस्य गृहं पदं
द्वस्तुख वयासां तास्तथा। पूर्वस्तोरी पूर्वशानी अनवरतं सुखायुः संपदं नवतः सुख
चंद्राद्युम्नः संपश्च सुखायुः संपत्ति [illegible] कलं [illegible] अनवरतं अखंडितं च तद
सुखायुः संपञ्च। नस्मेति [illegible] अपत्यं रोहिणीयां बुधः पतिशरीरं [illegible] स्याः

सपक्षःचारीरंतस्पेशोऽ अपघातः ते कुरुतीतितथा॥ द्रोणि जन्मा नामः यदमेणवधयेन
वेध॥ एषघनवमे॥ शशिसुतयुरुशुक्राः सांद्रसौनाग्यलीलां। सरलदूषितकांतस्वांतके
लीकुमारी। रविरविसुतवक्राः कैतवाक्रांतशीलां। तापविदुहिनरश्मिः स्त्रीं सवित्रीक
रोति॥ एमालिनी॥ तपसिनवमना विद्रु। शशिसुतयुरुशुक्राः कैतवाक्रांतशीलां॥ कुमा
री सांद्रसौनाग्यलीलां सरलदूषितकांतके लीकुर्वंती। शशिसुता बुधः गुरुशुक्रौ नोम
सिद्धे॥ सांद्र निबिडं च। तसौनाग्यं च। तस्य लीला यस्याः सा तथा। सरलं ऋजु। तच्चत
दूषितं च। तत्तथा। कांतस्य नर्तुः स्वांतमनः कांतस्वांतं सरलदूषितं तेन कांतस्वांता क
लिः क्रीडीयस्याः संबंधेनस्यातथा। रविरविसुतवक्राः कैतवाक्रांतशीलां ऊर्ध्वीता रविः
सूर्यः रविसुतः शनिः वक्रो नामः कैतवं कपटं तेन आक्रांतयुक्तं शीलं यस्याः सात
था॥ तुहिनरश्मिश्चंद्रः स्त्रीं तु विश्रीकरोति। कृतसापवित्रीस्त्रीणं सवित्रीकन्या प्र
सूः॥ अथदशमे॥ शनिरनियमशेनाक्रम्यकामंन्यकार्यैः विधुरतिविधुरांगीं शाकि
नीं व्योम्नि वक्रः रचयतिरविकर्शौ को विदः कार्मणानामविश्वसंतसुतनश्रीमालिनी
मौर्यशुक्रौ॥ एमालिनी॥ व्योम्नि दशमे तावशनिकन्यकाम अनियमशो चां रचयति ८२

करोति नियमेन रहितं शोचंयस्याः सा तथा। शुचिदीनामित्यर्थः विधुश्चंद्रः अन्यकार्यैः
परकर्मनिः अतिविधुरां गीरचयति। अतिशयितविधुराणि विकल्पानि अंगानि यस्याः
सातथा॥ वक्रो नामः शाकिनी शाकिनी क्षुद्रदेवताविशेषः। शाकिनीचशाकिनी॥ मांस
नक्षत्रकेत्यर्थः रविः सूर्यः उग्रांअशीलां। कोविदो बुधः कार्मणजां कामनं तद्दुष्कर्मविशेषः
तन्नामानीतितथा। आर्यशुक्रौ गुरुशुक्रौ॥ अविश्वसंतसुतनश्रीमालिनीरचयतः सुत
नतचश्रीश्वसुतनश्रियोद्गुणपलक्ष्मा। अविश्वसंतपरिसर्तंचतत्सुतनश्रियौ चातात्यामा।
लतेशानतिसातथा॥ अत्र मालिनीति छंदसो पिनामसूचि॥ अथ एकादशे॥ एकादशो
दयास्तांशु सुखासुखानि रत्नांबरद्रविणसौगं नरो नु सुखानि। पाणिग्राहृददतिदीर्घहस्त
ब गृहेना॥ सर्वेपिपर्वनवनेष्यपिलोनिकिंचित॥ एषवसंततिलका॥ दीर्घाहकालाचनया
नोनास्तासांस्त्रीणांपाणिग्राह एकादशस्थानदशांशु सांशु सुखानि दशेरमानि। श्रीरावण
रणायस्यासौ तथा ऽतः सुखं आदित्यांतात्स्मार्याद्यासात्॥ रत्नांबरद्रविणनागनरान्नु
खानिसुखानि ददाति। रत्नानि च अंबराणि च द्रविणं च नागाः तस्य नरः नोरः तस्माद्दुः
सुखानि अंदिता॥ अत्र श्लोकावशापमति अत्रेव वनेषागां। नावल्लसु। बलप्रारास्तमाद्॥

सर्वपीतिसर्वेपिग्रहाः अबलाः स्वामादिबलरहिताः संतः सर्वेजनवनेषु लयादि सर्वे तावेव पित्
चिवस्तुनं अष्टनं वा रुद्धफं ॥ अर्थो जातफलमुक्तं तस्मबला नाम भवति ॥ अथ षष्ठयं ॥ मये
अस्ताः सुमयकृत्रितोशानिः पुरा कथिरंश्चयति दुर्विधां विधुश्च । अदक्षिणा नयव कुंजो
जोरवि विरूपयत्यतिकचिरा मपि स्त्रियं ॥ ८२ ॥ कचिरा वृत्तं ॥ व्ययेषाद शेस्थिताः अस्ताः सु
मसुगुप्रभौमः स्त्रियंमध्य युक्ता तांरचयंति कुर्वंति ख्या मे व्ययस्थाने कथितास्त्री
त्वंपाप्मा ॥ तांशानिः सुराकचिद्वीतिर्यस्याः सातथा मनुः दुर्विधा विधा दुर्विधां दुष्ट
कर्मा । कुजो भौमः अदक्षिणा नयवरुजा अदक्ष सो अवयवस्था । तत्र रूपकरूपा
यस्याः सा तथा ॥ वामांग व्याधितां रविश्चातिकचिरा तिसुंदरामपि स्त्रियं विरूपयति ।
विरूपां करोति । कचिरेतिछंदसा नाम ॥ अथैषां भावफलादीनां प्राप्त समाह ॥ इतिमु
निजनमतमंतु वितर्कैः प्रतिग्रहरच्चरखचरोद्गुदकैः परिविगणय्य विशेषमशेषफल
मिदमशेषमनुनिक्ति तारखां ॥ ८३ ॥ इति अनंतरोक्तैः इदंमया दिंगभाव स्थितस्यरुणां फलं अ
शेषसमस्तंअनुनिक्तिरेखं नवेत्रा नकाकिता अनुजिताख्या येनीतत्तथा ॥ अलक्रमयोदं ।
भावत्वती नर्धीः कथं भूतं मुनिजनमतं मुनिजनानां समतं । अतनुः प्रभु वितर्कैर्यस्मातैः ८२

भायद्यविउज्ञानार्थमिवहरपतोतथा पियद्वलादिविचार च शास्त्र उवितर्कैरित्यर्थः पुनः
कथंभूतं प्रतिग्रहेति । गृहं प्रतिग्रहं । प्रतिग्रहं चरंतिति ग्रहचराः तच्च तेखचराश्च तैः सं
उदितेउद्भवतीतिप्रतिग्रहच्चरखचरोद्यन्नसः उदकैः उत्तरकालीनं अनाउनं फलं यमिदं
तत्तथा ॥ किंच वा अधिविचार्य परिकल्प्य प्रायुक्तं समस्तं विशेषबलाबलरूपं विचार्येत्य
र्थः ॥ इति श्रीमत्कलागमाचार्यवर्य श्रीकेशवनाथ सराम जश्री गणेश विरचितायां विवा
ह वृंदावन टीकायां विवाह दीपिकायां ग्रहाणां भाव कुंडलिकाध्यायः ॥ अथोक्तभाव
फलानां व्यवहार्यं सुपसंहारादिकं तथान्यदपि उक्ता शुभयोगादिकं तद्बलाबलं ।
च निरूपयन्नुपसंहाराध्याय आरभ्यते ॥ तत्रादौ भावफलोपसंहारादि ॥ षड्स्थायेष
पुलाः अनाय निधनघूनांत्यवर्जेपरव्यायार्थेषु शस्ताः स्मृताः शानिरवीनंगायतत्रापरे । श्लघ्
नटता क्षितेरेशाक्रितन् अस्त सितज्ञौ विधुर्लग्न सोमसिन । धिपादि पिलितं दुर्विनष्टांश
पः ॥ ८४ ॥ शार्दूलविक्रीडितं ॥ षट्स्थं ॥ त्रय स्तृतीयं ॥ आयएकादशं एषु अमुनाः पापग्रहाः उ
नाय न वैनिशोपद्य नायनिधन मैवनी धूनं सप्तमं । अत्यद्वादशं एतानि वर्जयित्वा अन्ये
नवपुत्वाभ्यर्परकारव्यय ... कोशुनायनवं निशोषपुनिधन धूनात्येषु अस्ता

यान्नाशीचंद्रः आयार्थे शुक्र तीयिकादया द्वितीये शुभनायनवेत्ता शेषे शुभनायतयाष्टमे सर्वे पी
विशेषमाह ॥ मृतावति ॥ ततोऽष्टमशनिस्थे शुभनायनवेत्ता नवशुभनाय ॥ अत्र खेटफलं च
तराजरथ्य ष्टमेशुभः तस्यरूपं तरक उच्च राजफलं स्मरावरेति दिशोकेः तत्राष्टमस्थाने प
रेऽन्यचेद्यतो मबुधगुरुशुक्राः नगाय नवंति ॥ लग्ने नगकर्तारस्तस्थः अन्यानपिलग्ने नगा
नाह ॥ क्रूरद्यूने नि ॥ शशितनौ क्रूरद्यूनहृता न्विते नगायनवतः द्यूने हृते अष्टते ययोस्ता
न द्यातते चान्तोपन्विते वद्यूनहृतान्विते ॥ क्रूरेण द्यूनहृतान्विते नगाय नवतः तेन या ॥ चंद्र
स्य लग्नस्य वा सप्तमे क्रूरान्विते नवेदा यदा चरो लग्ने वा क्रूरान्विते नवेत्तदा लग्ने नगस्था
दिलधेः ॥ अस्तेम सप्तमे लग्नाच्चंद्राद्वा शिज्ञो शुक्रो बुधो वा सोपि नगाय लग्ने विधुश्च इ नगा
याधिपेषु इत्यासप्ताधिपाः नगाय क्रोसोमसुतः मिलेः शुक्रः अधिपाः स्वामिनः लग्नाश
ाः क्षणाणां अन्यन्त्र लनादित्यचंद्रान्सोमयरणां वासितः शुक्राः से इत्यवेत नगाय शु
के शुक्रं चन्द्रलधेः अशानवोप्याधीशाविनष्टः अस्तगत नगायस्यातो अधमस मदनाम चं
स्यावि शाषमाह ॥ अतुर्यकार्यकिंद्रगः मुक्त्वा सास्मत्र युक्त गुरुशुभे दितः ॥ अन शीशी
मयूखमालि ॥ १२ अमालिका तुर्ये चतुर्थकार्याः लग्नांता स्थासस्थानि अतुर्यकायानि ॥ तानि ८७

चतानि केंद्राणि चान्त अतः सप्त दशमगाः इत्यर्थः ॥ शशी कुत्रस्या तकवेन्नतः गुरुदितादि
सुदः सुरस्यसोमस्य तेषां वस्त्रैः तनयशुभवीक्षितथा गुरुदृष्टिः सोमवर्गे तात्पर्य ॥ शु
द्धशुभ्रस्य नान्यांईक्षितः शुभदृष्टः अन्यदृष्टः श्वेति ॥ वक्रो सप्तमस्या सोमासूलापि आदित्य
श्वतंमत्यर्थ ॥ याले मयूख किरणमालः रश्मिवतिः शुभस्तप्यर्थः ॥ सप्तमदशमादिं
वेविधः शुभस्यादितिना वक्रश्रापि ... कोणाकाद्वितिपाचः तत्र अकाय कोणकं
लिचतुर्थेश सप्तनवमपंचमा ॥ ... शौनकात्रिको सप्तमे रव्यायोपगाविलग्नतः
हिमद्युतिः शुभन्दोगश्चोक्षित श्रेणी सन इति ॥ अत्रत्रयस्थो पिदृहीतः सद्गुरारदनम्
हादावपुप विताना ... लनाशुक्रः ॥ अथ शुभयोगानाह ॥ शशितनयसितासानंद
नराशुलाः स्यां जयइतितत्नुयात जीवइत्येषजीव ॥ असुरसुरगुरूस्यांसहावरोह्णे यपशुके
क्षिनयइति विशुक्रेनं चजीमूतमाला ॥ १३ मालिनी ॥ तनुयाते इति प्रश्ने के सं ख्यात
शशिनेया बुधः सितः शुक्रः ताता तनुगता स्यां क्रमेण नंदनदीयोगाः ॥ स्मः ॥ बुधेन ल
ग्नगते नंदः शुक्रेण नन्दरति ॥ ३ नास्पा बुधशुक्रास्थो लग्ने गतास्यां जय इति योगः ॥ ३
[illegible] जीव इति योगः ॥ असुरसुरगुरूशुक्रयुक्तास्थो

[illegible]पालान्यां स्वावर इति योगः तेष्व अंके: बुधगुरु[illegible] युतो दृष्टो नव इति योगः । [illegible]
[illegible] विजयं अंक वर्जितौ बुधगुरुशुक्रौ लग्न[illegible]भित्वर्धा ॥ [illegible] तेना [illegible] कुमु
[illegible] ॥ [illegible] फला[illegible] ॥ इति शुभफलयोगाः ॥ तत्र सर्वपि शुभखेचरैः [illegible]
[illegible] जन्मयोग्या [illegible] ॥ तत्र तिथ्युदीत[illegible] मीमंतिनी [illegible] शुभ [illegible]
[illegible] ॥ इति शुभफलयोगाः ॥ सर्वविधुखेचरैः [illegible] अविदिशिता [illegible]
[illegible]याग्रावदिमफः न केवलं विवाहे किं तु जन्मकाले या[illegible] नेच शुभफला
[illegible] ॥ तत्र किं शुभफलमित्याह न जतीति [illegible] भवति: नृपसीमंतिनीत्वेन [illegible]
[illegible] सीमंतिनीत्वा: तावत्तथा नारी सीमंतिनी [illegible] रिपुमरः राजपत्नीत्व नीलद्धा । [illegible]
[illegible] शुभफलस्य युवतिबलयोगा उत्तराधर्य [illegible] युति योगः तत्र बलयोगः [illegible]
लग्नं तस्मात् उत्तरं च अधरं च उत्तराधरे तयोः नवि उत्तराधर्ययोग कर्तृ [illegible] बल[illegible]
[illegible] शुभफलस्याधिक्यं न्यूनत्वं च वक्तव्यमिति भावः ॥ अथ शुभयोगान् आह ॥ दिनकर
[illegible]यां बालपाताल [illegible] तदय इति रविदु[illegible] मिहिके: यत्र [illegible] तत्र गृहयुजि
[illegible] कष्ट मनन निधनता [illegible] पतेर्यंक जा[illegible] ॥ पमालिनी ॥ [illegible] ८५

तदु [illegible] युनक्ति ततनु [illegible] स्वातस्मि [illegible] गत इत्यर्थः ॥ एतत्सप्तकं पंचबध्यते
। दिनकर[illegible] लग्न [illegible] पातालवक्रौ योगो [illegible] रविणा लग्न
[illegible] पाताले [illegible] पाताल वक्र इति । रविदु[illegible] लग्नगते तदय इति योगः [illegible]
[illegible] लग्नगते तमस्कमिति योगः केतौ लग्नगते तत्क इति योगः एवं पंच
[illegible] योगे पंचक [illegible] नारी [illegible] कष्ट मनन निधनता [illegible] तप्यते । कर्मकर्तृ [illegible]
[illegible] तिक [illegible] कर्म [illegible] निधनेता [illegible] इति क [illegible] एतत्सप्तकं फलं ॥ [illegible]
[illegible] तदुष्टयोग [illegible] इह वे [illegible] शत्रुपात कन्यका [illegible] ॥ मालिनी
॥ [illegible] दिन मरीचि [illegible] तयोः लग्नचंद्रयोः चरगृहगतयो चरराशिस्थितयोः
[illegible] चरराशिस्थौ लग्नचंद्रौ [illegible] विलग्न [illegible]
[illegible] यिनो ग्रहा: [illegible] दिशिता: सं[illegible] बलिनः [illegible] मार्याः [illegible] युग्म [illegible] इत्यस्या [illegible]
[illegible] जातक [illegible] जीवबुधा [illegible] दिना [illegible] मासे लग्नं प्राप्ताः [illegible] भवति । [illegible]
[illegible] तसमं [illegible] दशा [illegible] इति [illegible] लग्न [illegible] तत [illegible]
[illegible] तिक [illegible] दिक [illegible] अन्या [illegible] विदिक [illegible] का [illegible]

स्थितायायिनोऽसाः लग्नाश्चत्वर्देस हाने दृशोमे वेतार्थः॥याचे शीलं येषां वेयायिनः स्वाते
शीलं येषां तस्वाप्यनः तएवयोराः।उनयविलक्षणः आ चं ।ते चुराद्वेषोकाः।तेय
कंदोमध्येपोरः इर्वेपरेस्थितायायी पोरा बुधयुक्तरवि ज्ञानिनः शीना शुराके दः।कउ
कुंजराः कुशकायायिन इति।अयं यानाः तो नाक नमाप्तस्तु कुलं येइव कराणों के मध्य
यायिनोयदाबलिनः।या।विद्धि संहतापतिद्वयं गच्छतिनारीति।अथ वक्तितीय या
गमाह॥युग्मइदाविति युग्ममसराशौ स्थिता इंदौ वंदे अस्तुन हग्गापापइष्टि देपत
प्रमत्ता।पापग्रहदृष्टइत्यर्थः तदाकन्यका अन्यकाप्यास्यात्का म्पतेत कामं।अन
स्यकाम्यंपरस्याः स्यात्तथा।परश्च रूपकांक्षिणी इत्यर्थः तथा चत्तैणनकः स्वायं संह
ष्टसस्त्रीगराशिनि तजति पतिमन्यं श्रीणां मम अगतेसौम्ये दृष्टिश्चैनेनवतीति॥
अथ नदृ विक्रोषणबलवशात फलानि तान्याह॥नरः प्रियानीरजलोचनानां
[illegible] कूटकांतिवीर्यैर्नारी नृणां चित्तहरा स्वभावैः नारी नताङ्गी बलशालिनि स्यु
॥७ उपजातिका॥नरयोः पुरुषयोः [illegible] कूटकांतिवीर्यैः कांतिश्च वीर्यं च [illegible] कूटकांति
वीर्याणि येषां तत [illegible] अतिशायितप्रकाशौ अतिशायितबलिरित्यर्थः तदा नीरजलोचना ८६

नां स्त्रीणां नरः [illegible] प्रियः स्यात्। नारीनेत्रे स्त्रीग्रहैः बलशालिभिः बलेन शालंते तेशोभंते
तैः बलशालिभिः तैः तदा नारी नृणां चित्तहरा प्रिया स्यात्। केः स्वभावैः निजगुणकौशलैः
पुरुषरूपनारीप्रियास्यादित्यर्थः बुधसूर्यसुतौ नपुंसकौ खेटौ [illegible] शोकोयुवती नराश्च
गुणा। इति श्रीयुक्तद्विस्वेगति नारीते तेगेरिति बहुत्वं कथमुपपद्यते। उच्यते। देशेन
कीर्तितौ [illegible] रिति बहुत्वमस्ति। अनेन स्पष्टार्थत्वादित्यादि [illegible]॥किंच॥
[illegible] विरोचनः [illegible] अबलाबलिनो दिशं तपस॥सु
[illegible] कमात्॥७ वैतालीयं॥सुहृदः कुत्रयाताः सुहृद्याताः [illegible]
[illegible] पतिः अत्र पतिः मम समाधीशाः स्यात् विरोचनः सूर्यः [illegible]
[illegible] स्वस्वस्थेनेत्यर्थः॥ [illegible] खचराः अबलाः निर्बलाः बलि
नः सबलाः क्रमात् सुहृदां [illegible]
[illegible]
नियतंनितविनी॥७ वैतालीयं॥ [illegible]
[illegible]

अस्तं अस्त समय [illegible] तत्र गतेः अपि [illegible] तद्धिपेनापि [illegible] [illegible] तेन एवं यो
गे निसं बिनी स्त्री निरपत्याः अपत्य रहिता सती नियतं निश्चितं तापं [illegible] ताप प्राप्नोति । अ
[illegible] समस्त वन निर्जन [illegible] [illegible] तमाल शोकः [illegible] तापिता [illegible] [illegible]
[illegible] विचार [illegible] जननी कर [illegible] बलरहिते च [illegible] [illegible] वंस [illegible] [illegible] ति । अ [illegible]
[illegible] किं चिरलोके [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
न [illegible] [illegible] नश्च जाग [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
के [illegible] क्रियते [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] पद्धतिः जनेषु [illegible] तस्याः जागर्ति तरां [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] इति प्रसिद्धा [illegible] ति । अस्याः नक्षत्र [illegible] [illegible] ॥ कृत [illegible] तस्याः [illegible]
[illegible] जागर्ति तरां । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पञ्चमके [illegible] [illegible] ८७
[illegible] [illegible] ॥ १ ॥ वैतालीयं । [illegible] [illegible] [illegible] नो बुधः अयमेको प

बै
ला

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ क [illegible] नव पञ्चमेति
[illegible] [illegible] पंचमो । [illegible] नवपंचमके [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] नवपंचमके [illegible] तः [illegible] मित्र [illegible] ॥ अपि [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] सर्वः ॥ अत्रैकेंद्र [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] धर्म [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ तत्र परि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ॥ १ ॥ [illegible] ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उपसर्य [illegible] दोषा [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पापः [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] परे [illegible] [illegible]

वत्रा॥ स्त्रवितालीये॥ केपिकेचन शारीरधारिताः संशर्णाः प्रसह्य स्वहत्यमानं योगामोघाः निःफ
लाः स्फुः किंनवा॥ [illegible] दग्धबीजवबीजास्त्विनावकिनादग्धयत्त्रबीजं तत्कतायथावन्किंदग्धबी
जंप्ररूढं संसर्णावयमपिकार्यहलमंनन्नावलात्तत्केचिद्योगाः संशर्णाः प्रसह्य स्वहत्यमा
नात्र्यपिमोघाः स्फुरित्यर्थः निर्बलानां ग्रहाणां संशर्णा अपियोगाः मोघाः स्फुरिति नाकेपरे
केचनयोगाः इत्थशट्फलादयाः संवि॥ इत्थशट्ः आ[illegible]ः फलादयः फलप्रदाः तेषां तत्तथा॥
किंवत् [illegible] कीर्णकृता शाराशिवताप्रतैः आकीर्णः आच्छन्नाः [illegible] जनाशशिरवत्तद्वाय
वापतोबन्नोवन्हिः प्रसह्यमहत्पमानापिस्वकार्यहलमोस्त्येवात्तथाकेचनयोगाः अपी सर्वे स
बलानां ग्रहाणांत्र्यल्पायोगोपि परिपूर्णफलःस्यादित्यर्थः॥ एवंविधविचारात्तादेव इंगितं
[illegible]त्वस्यादित्याह॥ इतिथः प्रतिकूलकारकं ग्रह[illegible]नाशानि व शाद्दृष्टिभिः॥ तन्वादिफल
[illegible]कमसाप्नोतवेतस्सताप्नता॥ १ ॥ विलालीये॥ मंदिव विलसतांविदुषां अवताम्नूता
प्राप्नोति अवतंसः कर्णभूषः तस्य नावस्तत्वा॥ [illegible]नामपि वं घ्यं [illegible]त्नान्यपां मितिता सकः यर
तिजुकमकारणप्रतिकूलकारकग्रहनावांशानिदिशाद्दृष्टिभिः [illegible] तन्वादिफलेशुद
दकप्रतिकूलेऽष्टेकुर्वीतितप्रतिकूलकारकाः [illegible] चात्तथातास्यनंतरं [illegible] शास्त्र प्रति ८८

कूलकारकग्रहनावांशाः तेषां [illegible] वेशाः स्थानं तत्रहृद्ध्यःतो [illegible] नोफलानिति शुद्ध
दकये न सतहा दुष्कारकाः एपहाः नावांशः [illegible] शाश्चतेषां यानि स्थानानितेषु हष्टिंदत्वा
तद्बलाबलं विचार्य यत् आदिष्टं तत्तस्यनृपधानस्यादितितत्वाप्र देव विलसतां वंद्यः स्यादित्य
र्थः॥ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्येण विवाहदीपिकायां ग्रहयोगादिबलाबलाध्यायः॥ अथस्त्री
पुंसयोः सामुद्रिकलक्षणं सर्वकोमिश्राध्यायआरभ्यते॥ तत्रादौ तत्कारणमाह॥ [illegible]
सामुद्रिकलक्षणं निवर कुमारी [illegible] मिति। एवं कुमारीवरमप्फलदकौ [illegible]
रं निरक्षा [illegible] धीरैः॥ २ [illegible] जातिका॥ वरकुमारी [illegible] नोके निमित्तैः यच्छि [illegible] बाले केसादि
नाव [illegible] माले किं [illegible] सामुद्रिकलक्षणानि उद्दिश्य [illegible] करीन्नत्वा॥ सामुद्र[illegible] तानि
सामुद्रिकानि स्त्रीपुंसयोः शुभाशुभलक्षणानां मुख्यः प्रवर्तकः समुद्र एव तेषां प्रकरण
स्यपात्तितिनिः [illegible] दमरश्च पिंगलः अतस्तानि सामुद्रिकानि स्फुचांतो कुमार्यवि साम्नुद्रिकल
क्षणः प्रश्नकालनिमित्तादितिश्च शुभसंज्ञात्वात् नरत्यादत्र इत्यर्थः॥ एवं [illegible] मपि कुमारीवर
यत्वावरस्यापि [illegible] त्वात् तं वरं कुमारी [illegible] यादित्यर्थः॥ एवं चेत्तर्हि [illegible] उक्तेनफलसं
दर्शनेन किमित्याशंक्याह॥ उदर्कइति हियस्मात्कारणात् उदर्कः उत्तरकाली

नेकलौकिरैः गर्गादिभिः पाकधा एकप्रकारं प्ररंविश्चितं न निरधा दिनविशतिं हा निकलु
म न नैवप्रकारेण स्येयमिति न निश्चितमिति न नावृगतदेवप ममर्पचमादेयम्वना
शकुनाः स्वकर्मशरीरमांगं तुकमनुना निदोषा निशार्यस्त चाः काल कांस्यानि निव
विविधः फलाधा ॥ २ ॥ इंद्रवज्रा ॥ एवं स्वप्नादिकः फलाधी फलमथविविधः अनेकप्रका
राः सन्ति स्वप्ना निद्रावृषिशेष जाग्रानंनतुष्यान्निकारायनंल्पापः स्वु नः संदेयास्त पीतानिध
नं निद्राः स्वप्नयोरेन दास्ति। मसंतथा प्रवांतरविशेषा प्रदोसेवा व नगदनवदतथा
दिजागति स्वप्न सुषुप्ति तुरीयाः इत्यवस्थाचतुष्टयं सोमाध्यात्म प्रदि व ददनेनागा
सिदं अनमामिरिंद्रियप्रदेशावस्थानं निद्रा साद्विधा निजसुषुप्तिरिति। यत्र उपातक
रणजं शानमस्ति सा स्वप्न इत्युच्यते। यत्र तु उत्पन्नं नास्ति सा सुषुप्तिः एतदवितदन
र्जनानुसंवसिद्धांतिस्त न्यापि विलक्षणसा उक्तोयासा चयोगिनामवस्वप्नावस्था
यांसंगतं ज्ञानमपि स्वप्नज्ञ इत्येनोपचर्यते। तायश्रीभागवतेऽदक्षा निषाद्धुगा यद्वति
निषधकाल पिनसानिशि स्वप्नगतं दृष्टमिति इति अतस्तल्लक्षणमाह कैर्नेयायि
काः यो गजधर्मानन्तुरहीतस्य मनसो निरिंद्रियप्रदेशावस्थानं निद्रा तत्र उत्पन्नं

८७

काजं ज्ञानं स्वप्नइति। एवमनस्व प्नज्ञानं निद्रादि दोष जन्यान्ममृतुस्यते। तस्मात्कालादेना अ
यमनेका मार्गैः निमित्तानि चतुर्वर्गादीनि। शकुना श्वर्णकुंना दयः स्वकर्म निजप्राची
नकर्मविपाकः शरीरं सामुद्रिकलक्षणादि अगं तु कं तु विषसत्त्वकं जातकादि। अनु
द्यानि उत्पाता दिव्यभौमांतरीक्षाः दोषाः वातपित्तश्लेष्माख्यः स्वाभाविकाः शारीराः
ने वा अभिचारः प्रचारः स्वरविधानादियम्बारः गोचरनक्षत्रमार्गास्ते दृश्यादृश्यकाः
लः संवत्सरमासादि। काम्पकां द्विते देहिकः पुरुषप्रयत्नस्तथा च शौनकः। तिविकस्त
दैनिमित्ताकर विलप्रपरिकल्पमयं गर्गेः पाणिपत्तेषु फलं वदंति पवनाव निरुत्तय
रशिगा चरसवं जातकविहितंचदेवलः पादःशाकुनस्त ना य कुंति निमित्ता
कुनानि निमित्तं अकर्मसमुच्चयं चान्ये कुलदेशरवीस्वनावमपरे दसन्ये मुनयः काल
विशेषादिदोषफलमिति। एवं स्वप्नादिः फलमार्गैः नानाविधोऽस्ति। अतोवर्षवधोः सा
मुद्रिक लक्षणं वस्त्रादिशादिकमप्यस्मात्सिरण्कं अन्यत् इति। नावः तथा चाङ्गजातक
निमित्तशुभाशुभलक्षणाच दितानां कुलादुकोवर्ण्यस्तु तस्मात्स्वार्थं निवीयमीकन्न
मकाः निश्चयमिति। यदी स्त्रीन्द्रनाव यमा प्रमाणतश्च ॥ एवं फलमार्गेषु नाकश्चुसत्स

तज्ञमाक्षानमाह॥प्राकर्मबीजंसलिलानिलोवीसंस्कारवत्कर्मविधीयमानं।दोषायपोषाय
चतुस्यतस्मात्सदासदाचारवतांनहानिः॥३उपजातिका॥एतदग्रेवव्याख्यानप्रायः
सर्वजन्मनियडपार्जितंमहत्कर्मतत्प्राक्कर्मोत्कच्यात॥दैतनदेवं।यद२एस्किंकर्म
ततप्रयत्नःपापरूषवोजनयत्याकर्मतस्यज्ञापायदायायेडाह्रि।चात्रधुविविधियमा
नंक्रियमाणंकर्मभवतीत्यन्वयः।किंवत्।बीजंसलिलानिलावीयसंस्कारवत्सलिल
जलंअनिलोवायुःऊष्मीभूमिःआयांसंस्कारःतद्वत्तयथासबीजंयद्भिःसलिलादि
संस्कारैःसंस्कृतंसडदेतिवर्द्धतेच।अन्यथा।हीयतेतद्वत्प्राक्कर्मैपरिकोन
सन्वयन्नेनवर्द्धतेचा।अन्यथाहीयतेइत्यर्थःतस्मात्कारणात्सदसदाचारवतांश्र
तिस्मृत्यादिषुयःविहितःसदाचारस्तद्वतांपुरुषाणांमहाकदाचिद्विनहानिः
स्यात्।अश्रुतमपिकर्मफलंप्रयत्नेननिवार्यतइत्यादिकंप्रपंचितंप्राक्।
तस्मात्त्वमनिमित्तशकुनसामुद्रिकलक्षणादयोपिप्रयत्नेनलक्षणःअत्रतपवि
लोकनीयाइतिसिद्धं।एतदस्माभिःसुप्रपंचंप्रथममेवनिरूपितं॥अथकेचित्
ककर्मैवफलतीतिमन्यमानास्तन्मतंनिरस्यति॥ ॥फलेदैदिपाकेनमेवतकिं ७७

चष्पाद्यपायेष्वपरःप्रयत्नेःश्रुतिःस्मृतिश्चापिःतृणांनिषेधविध्यात्मकंकर्मतिकिंनिषण्णा॥श
विपरीताष्पातिकी॥प्राक[illegible]कर्मैवफालत्वानतुप्रयत्नैःतदानिषिद्धावाणिज्यादि
ष्पपायेषुआगमप्रकारेष्वपरःप्रयत्नःकिंकथमेतेषुचष्पादिप्रयत्नःयदस्त्रपत्राचितन
वेसेवेतितत्त्वात्सर्वजनेनचष्पादिषुनप्रवर्त्तितमं।सचप्रवर्त्ततिचात्रतःप्रत्यक्षवि
रुद्धंतदित्यर्थः।नकेवलंप्रत्यक्षविरुद्धंकिंचाआगमविरुद्धमपीत्याहश्रुतिरितिनृणां
निषेधविध्यात्मकनिषेधविधिरूपकर्मतिश्रुतीःस्मृतिश्चकिंनिषण्णा।कथंप्रतत्रा
।आत्मानमततंगोपायस्यादिश्रुतिःनहन्तव्योराह्मरूपमाबध्दतनवाजस्यांनदीत
तेलर्थेडायमन्यापद्यतासोदिश्रोश्वलापनादिकल्पानां।ओकामःपुष्टिकामोवायत्य
तंममाचरेदित्याद्याज्ञवल्क्यादिस्मृतीनांचचिकित्सादिशास्त्रस्यचोवयर्थ्यप्रसंगः
स्यादित्यर्थः।एतदपिसप्रपंचप्रथममेवनिरूपितंअतापडक्तंतत्सम्यक्।अथप्रयत्नतांन
त्रनावस्वस्थात्त्रिषामाहश्लोकमसेकेन॥ ॥छायांविधानेकवमदमालामालाकय
घोनचमात्मचक्रे।स्वंडपदंयस्यचकर्दमादाकफश्वफातामज्जतिचांबुचुंबी॥४उ
पजातिका॥६अमुवरंनहृणीरन्नित्कत्वरणसर्वत्रमंबंधःअमुकेयःविधोःछायाक

लंकं न आलोकयेद्यान च क्रवं न चक्रदमाया नक्षत्रमंडलं चंने मास्वकं । आलोकयेद्याम
हनंज्ञास्तारा विशेषाः तान्यां चक्रं मंडलं यस्य मम पदं कर्दमादौ स्व उत्तवति । कर्दमं मलिनं । ट
ति अन्दिन पदस्य प्रतिरूपं स्व उत्तवती सर्वः ॥ यस्य च कर्कशं आद्या उदाकुव्यकत र्दन तत
मन्त्रं बुबुंबी मज्जति । अंबुबुंबतीति अंबुबुंबी । जलमाद्याद्युबुडतीत्यर्थः ॥ उरः उरः शु
ष्यति यस्य चार्द्रं न माति तिष्ठां गुलयस्य वक्रो । स्नातस्य मूर्द्ध नापि धूमवस्त्री निलीय
ति रिक्तमुख रक्तो वा ॥ यस्य च उरः उरः स्थलं उदकचंदनादिना आर्द्रं तत्सदृशं अ
न स्मात्करीस्वानातुरः सर्वं तन्वद्युष्यति शुष्कं न भवति यस्य च वक्रो मुखं कनिष्ठां गु
ष्ठौ विहाय मध्यमास्तिस्रोंगुलयः परस्परस्कंदिसंलग्नाः न माति । न प्रमाविशंति अ
पि वार्थे यस्य वा उदकं न स्नातस्य मूर्द्धनि मस्तकं मस्तकं धूमवल्ली धूम[illegible]वा । वा
यस्य वा मूर्द्धनि फलधान्यादिना रिक्तमुखः रिक्तवचुः खगः पक्षी निलीयते निविशति
नारकीलकर्ण श्रृणुयात् घोषं यो वा स्वचुक्तोपि धूतिं न धत्ते । निश्रीरकस्मात्क त
रां च सुश्रीः शोभा स्ववीर्यान पि अकस्मात् । यश्च अगुल्यादि आकोलिकास्त्रीः आहत्य
कर्णरन्ध्रः सन् अंतर्वर्त्तिनं स्वात्मीकं घोषं न श्रृणुयात् । यो वा स्मृत्वा [illegible] पिभ्रति [illegible] यि ९२

तं सुक्तोपि धृतिं ह्रसिं न धत्ते ॥ अतिसुक्तः सन्नपि ह्रसिं न प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ यश्च सुश्री तिं
रपि अकस्मादसुतरां अतिनिश्री र्भवति । यश्च निःश्रीरपि अकस्मात् सुतरां सुश्री र्भवति । अ
पि वार्थे निर्गतां श्रीः शोभा यस्य सो तथा । यश्च तेजो अपि अकस्मात् स्ववीर्यान पि अकस्मा
त् तेजो न भवति । अतिशायितः स्थूलस्ववीर्यात् । स्थूलहरति स्ववादेशः ॥ अतीव तु च्छं
बध्नाति चालं [illegible] तारतीत सात्म्यः सदस [illegible] आ अप्यंगुलिक्रांत विलोचनांतो न मेचकं
वा रक्तमीक्षतेथ ॥ यस्य च आहृताः हस्तादिना उत्तुं विना अतीव त्रासितशायितच्छ अ
लं अत्र त्रितच्छयति । यश्च नमस्कादिमा अप्रसादादत्र विना अतीव वत्र जन्तुरित्रा त्रित
च्छयति । यश्च सदस [illegible] तो विषय अदीनसात्म्यः सत्यसत्वसमदस्पती । तत्र प्र ह
त्ति तस्या ॥ अनीतं तत्कं सात्म्यं स्याचाविकं येन मतवा ॥ यस्त्वचाविन मस्त्रवृत्तिः स नर्प
वेदस्य वृत्तिः । यश्च अपत्य वृत्तिः सद्भस्य वृत्तिः स्वार्थः । अपि वार्थे यो वा अंगुलिक्रां
तविलोचनः सन्नपि रक्तं मेचकं नेक्षते । अंगुलीभिः आक्रांतौ आक्रमितौ लोचनौ तौ
नेत्र शीलो यस्य स तथा । मेचकवर्ण मयूरपां त्रनीलः चंद्रकं स्व यंत इव दीप्तमानं स्वात्मु
नतर्वास [illegible] महत्वल ललाटं मालाबद्धधारी ॥ न चाल्पकोपकृत्प्रतिपत्यकलनां ॥ आत्मसु केय्य स्ववंग

गात्रः सर्वत्रसीमंतितमूर्द्धजो वा॥ मध्ये ललाटस्येति मध्ये ललाटं पारमध्येण इत्यावेतस्य यो
नावः मणिबंधं धारयतीति मणिबंधधारी यो ललाटस्य मध्ये मणिबंधं धत्ते। अस्य पिकाच
शंकलावीनपरस्पति। तलहस्ताधस्तं संधिर्मणिबंधः तदस्या स्तनागः। कलावीस्त्रीणं कर
भूषणस्थानं। यस्य अरुद्धकं अकारणं शावगंधिगात्रः शावस्य गंध इव गंधो येषां तानि शा
वगंधीनि तानि गात्राणि यस्यासौ तथा। यो वा सर्वत्रसीमंतितमूर्द्धजः सीमंताः संजाता यै
षां ते सीमंतितास्तमूर्द्धजाः केशाः यस्य स तथा। सीमंतः स्त्रीणां ललाटोर्द्ध्वे केशविष
विशेषः प्रसिद्धः॥ अपि स्वरशो मनस्वः शरीरात्सद्यः स्रवद्दामविलोचनो वा॥ निरीक्षतेस्म
त्यमानुषं वा विस्रस्तनासानयनश्रुतिर्वा॥ १० अपि वा यो यो वा शरीरात्त्वदशो मनस
स्तरंति जलं तिरोमालिनत्वा निचयस्यासौ तथा। यो वा सद्यः स्रवद्दामविलोचनः स्रवत्स
लद्दामविलोचनं यस्यासौ तथा। यो वा सद्यः स्रवद्दामविलोचनः अमानुषममानुषादन्य
सद्विसातिनो पिशाचादिकं निरीक्षते। यो वा विस्रस्तनासानयनश्रुतिः नासा नासिका
नयने नेत्रे। श्रुती कर्णौ विस्रस्ताः शिथिलीभूताः नासानयनश्रुतयो यस्यासौ त
था॥ आक्षिप्यमाणो दिच्छिदक्षिणस्यां जागर्त्ति यानेधिसंतत स्वरादिः। निर्दिष्ट

ष्टांत मनु कुमार्यां प्रार्थ्य प्रदाना पुवरं वृणीरन्॥ ११ इंद्रवज्रा॥ यो वाप्य स्वप्ने स्वादो गद
नादियाने अधिष्ठितः औष्ठो दक्षिणस्यां दिशि आक्षिप्यमाणः प्रेर्यमाणः सन् जागर्त्ति
प्रबुध्यति। अमुं वरं आर्याः ज्ञातारः कुमार्याः प्रदानाय न वृणीरन्। तत्र कारणमाह। न
दिष्टेति। न दिष्टः अतिसमीपः दिष्टांतः प्रलयो मरणस्य समरः आसन्नमृत्युकमिमं वरं न वृ
ण्ययुरित्यर्थः॥ अर्थादर्थे विधिर्धा कुमारीवरोपि॥ छायां निरीक्ष्य सलिलमंतरिक्षं परपन्नयो
निश्चलनेत्रपातः श्वानात्म च्छायमिह स्वकायं परपन्न शब्दितेति। विकारः॥ १२
इंद्रवज्रा॥ निश्चलः स्थिरा नेत्रयोः पातो यस्यासौ तथा। य निश्चलदृष्टिः सन् दर्पणादिस्व
स्य छायां निरीक्ष्य ततः सलिलं अंतरिक्षं परपन्तथा स्वकायं स्वादरु श्वानाञ्च्य सच्छायां न प
श्यत्यसन्नरूपत। नाशं प्राप्नोति। श्वचात्वात्म श्वमेधातिः समाना छाया यस्यासौ त
था। समानयस्य सः देहः इह अपि नु स्वकाये विकृतिः दृष्टाया सत्यां विकारः स्यात
यस्यांगस्य विकारो दृष्टस्तदंगस्य तथा विकारः स्यादित्यर्थः॥ अथ स्रोकत्रयेण युकपल
क्षणमाह॥ प्रदक्षिणावर्त्तशरीररोमा वृषः स्वनः केनिलमूत्रपातः नात्यल्प प्राप्ति मनसा
गलीरो धीराम्नलारं नद विर्यद्रास्वी॥ इंद्रवज्रातिका॥ प्रदक्षिणं प्रदक्षिणं च आवर्त्तः परिवर्त्तो ये

षीतानि सद्लक्षणावर्त्तानि। तानि शरीरे रोमाणि यस्याः सौ तथा। हंसस्येव स्वनः शब्दो यस्या
सौ तथा। फेनोस्ति यस्मिन् सः फेनिलः फेनादिलवो निइलवाफेनिलः जम्बूस्य पातो यस्या
सौ तथा। न अत्यल्पः अतिलघुः पार्ष्णिर्यस्याः सौ तथा। नाकादिवान् नेत्रोपः पार्ष्णिर्युक्ता
यारखः प्रदेशाः तत्र श्रीयुक्तिकेतुल्यो प्रमाणे अत्यल्पः अतिलघुः पार्ष्णिर्यस्याः सौ नृपार्ष्णिरखत
यारितानि क्षीनातामनेसापानीरंगनीरा वचसादिस्याश्रुतिरिवतीयानिभ्रंगनीरंगनी
लमिलमरः धीरानिः मंदेरा उन्नताधवर्द्धमानो आरंभेषु कार्यारंभेषु फवि। प्रीतिर्यस्या
सौ तथा। प्रशान्तयशोस्य यस्यामौयंत्रास्वी प्रमेशायां मलवे विनिः स्निग्धे लक्षणत नेत्रदंत
केशायुवाश्रुवामाः परिवीतचे षः नस्त्रीमुखो निपरुशांतमूर्तिर्ने वाति च शुभलक्षणतार
केवा॥ इत्याख्यानिकी॥ ईलक्षणे नेत्रे स्निग्धाः यस्याः ईलक्षणवल्लकुचनस्वा अदंतानु
केशाश्च यस्याः सौ तथा। चंद्रस्येव वरणे स्त्रियाः सुखमिव सुखं यस्याः सा स्त्रीमुखः न च
रव नितरां प्रशान्तयस्याः प्रानिप्रशान्तानिरुन्नताशांतामूर्तिर्यस्याः सौ तथा। अतिलक्षणे लक्षणता
रकोवानलभति। ईलक्षणयोर्नेत्रयोस्तारकइलक्षणतारके अतिलक्षणे ईलक्षणतारके यस्या
सौ तथा॥ अविरतचारी शुचिरिंगितज्ञो विशालहस्तोननवाङवेदाः सर्वोपि मत्ता ८३
दतिमान् कुलीनः कन्याप्रदानाय वरो नरोगी॥ ६५ उपजातिका॥ उचितं योग्यं तस्यानावः अ
चितंतानलचरति आचरतीति तथा। शुचिः अनिंदिताचारः इंगितं परस्य चेष्टितं तत्जानाती
ति तथा। विशालेविस्तीर्णे हस्तौ च आननं च वाक्च वक्षश्च यस्य सौ तथा मुख्यलक्षणा
नाह॥ सर्वोपीति। सर्वोपि एतैः सर्वलक्षणैः संपन्नोपि वरः मत्वा दतिमान् कुलीनः नरोगी
स्यात्। मत्वस्य आन्तिर्विद्यते यस्यासौ तथा सात्विक प्रकृतिरित्यर्थः कुलीनः विख्यातस
कुलप्रसूतः नरोगी अव्याधितः किमर्थं कन्याप्रदानाय॥ एवं वरलक्षणान्युक्त्वा अधुना दारल
माह॥ समस्कन्धपीना नता दीर्घ हस्वकरचरणा कृशस्वरुदायके शाने निःश्वासा रमयोगी स
सा स्निग्धचल अंगारसर्वप्रदिष्टा वामावर्त्ता विशालो नत विकटसटकुलता रात्रदं
तीनाधी मेत्तांगुलिः स्यामनियतवक्रनुम्नाहिनी दाहिनी कुका॥ ६६ स्रग्धरा॥ समस्क
निः श्वपीनाश्च समस्कन्धपीनाता। उन्नतौ उच्चौ अंसौ यस्याः सा तथा का मिकोदरेतिडी आक
रे सचरलोच कर च रलौ। ह्रस्वकस्वरणं यस्याः सा तथा। ह्रस्वदह्ना स्वरुवरणा चेति। फ
स्वाति अस्निग्धानि भूयालिर्येषां तनुदाया कृस्वाः रुक्षायाः केशाः यस्याः सा तथा
अनरउषा विकल्पस्वात नडी कृशश्च तन्वीवः शोचनिःश्वासाश्चौवदीना॥ रामाणितिति

युक्ता निरोमशा निरोमोदरः इति मनुः बाधिशः रोमशानि अंगानि यस्याः सा तथा। अंगगात्र
कं वपुः संहननं शरीरं लघुः कुटिला वक्रा। चलती अस्थिरा क्रूरा उग्रा अमन्दा स्नायक पटा अम
धिः तमकितव इत्यमरः एवंविधा यस्याः सा तथा। कुटिल चल क्रूर अमन्द दृष्टिः वामाः अ
प्रदक्षिणाः आवर्ताः रोमावर्ताः यस्याः सा तथा। विकटं विशालं दर्शनं दन्ताः तृस्तनाः ति विकटद
न्ती। तन्वैवाय स्मिनूतं विकटनटकू विवाल विस्तीर्ण उन्नत उच्चैं विकटनटकूलं ललाटं
यस्याः सा विशालोन्नत विकटनटकूललाटा। बद्धचत्वाल्लडी छ्रू विशाला उन्नत ललाटा वि
कटनटकूखेतपर्थः। अंगुलिर्त्यं कनिष्ठिकोपकनिष्ठिका यो अंघ्रीन् भूमिं न स्पृशन्ती। अ
घ्रोश्चरणस्पाय स्पृश्चरणगत कनिष्ठिकोपकनिष्ठिके भूमिं न स्पृशत इत्यर्थः। अनियत
अमंथ्या तंबकूनूरिचुनकी ति अनियतबकुचुक एवंविधा गर्हिनीयटहिलीयद्दनीय
कस्यात दहात्ति यस्याः सा दहिनी। स्त्रीकक्रूजा चोयतताप इत्यमरः। सा स्त्री मूर्तिमा
न्रोग एवेत्यर्थः। यास्फिग्ललाटोदरलंबिनी सा स्यात् कांतकांधता [illegible] जनातदंतृ। नितंबिनी
स्वल्पनितंबसौगुह्या मतिं दीर्घगला कुलघ्नी। १७ उपजातिः। या नितंबिनी स्फि ९४
ग्ललाटोदरलंबिनी सा क्रमेण कांतकांतानुजनातहंत्री स्यात् तु स्त्रियं स्फिजौ कटिप्रो

थाविप्यमरः स्फिजौ च ललाटं च उदरं चातैर्लंबते या तथा। दीर्घस्फिकं दीर्घललाटा दीर्घद
री सर्थः कांतं स्वकांतानुजतातैताचततथा। कांतो भर्त्ता कांतानुजो भर्तृकनीयान् कांत
तातः स्वसुरस्तेषां क्रमेण नाशयित्री ति। यास्वल्पनितंबगुह्या सा पतिं तु ह्यात् विरोधयति प
श्चान्नितंबः स्त्रीकट्याः इत्यमरः गुह्यं योनिः स्वल्पनितंबा स्वल्पगुह्या चेति। या दीर्घगला
सा कुलघ्नी नर्ते कुलनाशिनी। निःस्वाति कास्वाधमस्ते गुरुंड्यी सायणनत्रा पिस्वुः प्रचंडा
कपाल स्तूपासृ स्मितपृथुलीला स्तुर्मदरी दुःखदरीदराला। १८ उपजातिः। यास्त्रीधनेना
शिरायांग्र अतिकृत्स्या अतिकृशा सा दुरं धी निःस्वा निर्धना नवेति। यस्याः अतिशाः शि
रा इत्यर्थः। नाडी तु धमनिः शिरेत्यमरः दाराः स्यान्तु कुटुंबिनी पुरंध्रीत्यमरः तत्र न स्याधम
नोया अतिदृष्टुः सा प्रचंडा अल्पयास्यात्। यस्याः शिरा अतिस्थूला इत्यर्थः। यास्मितहास्य
मति कपालकूपा कपोलयाः गंडयाः कूपौ गर्तौ यस्याः सा तथा सा अशीला दुराचारा न
वति। दुःखस्पदरं विदरी दुःखदरी दुःखदराला दुरात्मा दुष्टस्वभावा बाडबुत्तास्याभन्पतर
स्यामितिद्ध। एवं वरवधाः सर्वसर्वं शरीरलक्षणमुक्ता वसिष्ठ स्तच रणगतेरखालक्ष
णमाह। श्लोक अनेक न। रेखा निरंगुर तलेगना नां पुंस्त्रीप्रभृतिविंगला लिकानिः। अ

छिन्नभिन्ना भिन्नस्थे उमायुः खंडं ददन्ता भिन्नमूलिका [illegible] रेखा [illegible] लेददागु
ष्ठमूलाधः छिन्नाभिन्ना रेखाभिः विपुलाभ्रिकाभिः चांमेणमुख्यीप्र [illegible] आ। यावन्तो त्रिपुल
रेषास्तावंतः पुत्राः यावल्पः तन्यास्तावत्यः कन्याइत्यर्थः अत्र [illegible] अ छिन्नाभिन्नाभि
न्नेः छिन्नाभिः अछिन्नाभिन्नअस्याः उस्त्रीप्रकृ [illegible] आयुष्यं अयं दर्शय एतीचामा तदन्या
भिः तद्विपरीताभिः छिन्नभिन्नाभिः स्वडमल्पेयुदीर्घं तासु रेखासु यावा रेषा अछिन्नाभि
न्ना तदपेक्षया परिमाणआयुः यावच्छिन्नभिन्ना तदल्पायुरित्यर्थः ॥ एकालीर्येन तर्जनीं याति रेखा
तर्जन्यंगुष्ठयोरंतरालेन तदन्या तिङ्ग्स्या नामायुरैश्वर्य रेखतज्ज्ञो दृश्यं सुंदरत्वं तयोः स्यात् ॥ १८
शालिनी ॥ एका रेखा तर्जनीप्रदेशिनी प्रति तिर्यक् याति तदन्या ॥ रेखा तु र्जं अंगुष्ठयोरंत पे
लक्षिता ॥ ते द्वे क्रमेण आयुरैश्वर्यं रेखे क्रमेण स्यातां । प्रथमा आयुष्यरेखा द्वितीया ऐश्वर्य
रेखा लघ्वी ॥ तयोः रेखयोः सौंदर्यं सेति । अरूक्षपृष्ठं नीरेति व्यक्तपा । एतत् सौंदर्यं सति तयोः आ
युरैश्वर्यं स्यात् । सुंदरत्वं वा फलं स्यात् ॥ ऐश्वर्य रेखा । श्रीमत्करेण मूलाद्धृक् नक्रिया सा पित्रवंशा
रेखा ॥ नीरंध्रबंधा गृहस्थबंधनाय । बद्धीयसी वंशविवर्द्धनाय ॥ उपजातिका ॥ या रेखा मूला
त्पाणिमूलात्तु निर्गता सती ऐश्वर्य रेखायाः शिखरत्रयं तेन सार्द्धं [illegible] क्रियां गंधाप्नोति पाप ८५

स्वं वंशरेखा भवति । ता इत्थं शा पितृवंशा ज्ञेया इत्यर्थः ॥ सा रेखा नीरंध्रबंधा निः छिद्रा बंधर हि
ता च गृहस्थबंधकाय भवति गृहं गृहस्थ तस्या बंधने अतिप्रीतिः सा चेद्रेखा बद्धीयसी अतिश
येन बहुला बद्धीयसी वंशविवर्द्धनाय भवति प्रियस्त्रिरेखादिना बहुलस्य बहादरा । कनि
ष्ठिकाजीवितरेखयोः मध्यमेयः कांतकलत्ररेखा ॥ अपसरीता कररते पेरक्षिभूनूनं
तिष्ठ मातुर वर्ग्गरेखा ॥ २१ उपजातिका ॥ जीवितरेखा आयुष्यरेखा । कनिष्ठिकाजीवितरे
खयोर्मध्ये करतलप्रदेशे स्थिताः मिथः परस्परं कांतकलत्र रेखाः स्युः उत्कर्ष हस्तेनावसस्त
स्याः नार्योः स्त्रीहस्ते तावंतस्याः कांता इत्यर्थः । मणिबंधात् कनिष्ठ करस्य करनो बहिः स्थि
मरः परस्त्वर्वारति अस्मि नूकर्तने स्थिता सा मातृवर्गस्य रेखाः अपसरीतास्ते याः समा उर
पत्यानि सा मातुराः सोदराः मातुः वर्त्तस्य संज्ञ इ सूर्याया इत्यर्थः उरसूः यथा आयुष्यतलप्र
त्रः कन्या स्थल दिता स्तेषां आयुष्मान् दत्तः आ मिनू जीवितरेखायाः अधः स्थिते करतलात
रोनगिस्पष्टा तेषामायुश्चलनं त्वाण्यमिति रत्नावः ॥ अनामिकामूलं निरूषणं याश्चण स्यारेखा
तदनामिस्ये ह निः सीम श्रीमितित पंचनाथः । कस्याई रेखान के [illegible] सां ॥ २२ उपजातिः ॥
अनामिकायामूलं तस्य विरूषणं भिवविरूषणं । या [illegible] निसेतद्भुमकलादस्त्रीवियो

ष्णलेपि कीर्त्तिः। अनामिकामूले ऊर्द्ध्वस्थिते सर्वे॥ सा रेखा पुण्यस्य रेखा कथं तूलात दृश्या अ
देवः तस्य पुण्यस्य अवाप्तिः प्राप्तिः तस्याः देवः नित्यं पुलिंगत्वात् तिशषणत्वापि पुंस्त्वं। तस्यां
सत्यां पुण्यप्राप्तिरित्यर्थः निर्गता सीमायस्याः सा निःसीमः ग्रप्राप्तिः सीमानाडाला स्मि
न्नेव सीमेति पंचशाखायया सा तथा। का सा ऊर्द्ध्व रेखा कंम्पराजं पंनकरोति अपि तुस
र्वस्यापराजं करोतीत्यर्थः॥ पंचशाखः शयः पाणिरित्यमरः यस्या ऊर्द्ध्वरेखया द्विधाकृत
मिव पाणितलं न। वर्त्तिया अवश्यं राज्यप्रदेत्यर्थः॥ इत्यादीनां पृथ्वीशाम विभूतीनां रेखाणं
साधारणस्पष्टमतिशायित्वमाह॥ अरुणगंभीरमनोहरा मीरेखा स्निग्धा मधुपिंगला स्निग्धाः नवा
तिबहीस्तिरामः वामे ध्वांगे वुवस्त्री फलयोः स्फुटत्वं॥ रखविपरीतमस्वा नेकी॥ अरुणाः स्नि
ग्धाः गंभीराः निम्नाः मनोहराः सुंदराः अंतः अत्यंत रेमधुवत्पिंगलाः नचत्रलिवद्धः अ
नतिसंकीर्णाः एतादृशा निरुक्तानुक्ता लिः रेखालिः पुंस्त्री फलयोः स्फुटत्वं प्रकाशं वि
दध्यात्। किंच अवामवामि पुं अंगस्थ पुरुषस्पर्द्दलक्षणं हस्त चरणादि स्त्रियावामे पुरुषस्य
अथ करे चरणे वा राज्यचिन्हान्याह॥ सरोज श्रीवृक्षध्वजगजतिमिस्वस्तिकलक्ष्मस्तनवादर्श
छत्रां ककुला लिसं श्रीगारागजविलिः रथा अश्वी वरशबाजनयवयूपप्रकृतिभिः नरा नार्यो राजं ९६

दधति पदपाणिषणालिभिः॥ र[illegible]वरिणी॥ सरोजं कमलं श्रीवृक्षो बिल्ववृक्षः ध्वजः केतुः गजो हस्ती
तिमिर्मत्स्यः स्वस्तिकं लक्ष्म प्रसिद्धं स्तनकमाला आदर्शो मुकुरः छत्रं आतपत्रं अंकुशः प्रसिद्धः कु
लिशं वज्रं भृंगारः करकः गिरिः पर्वतः रथः प्रसिद्धः अश्वः तुरगः श्रीवत्सो विष्णुवक्षसि रोमाणि प्र
दक्षिणावर्त्तानि तद्रूपचात्पदक्षणावर्त्तमानं गृह्यते। अजनं नालायवो धान्यविशेषः यूपो
यज्ञस्तंभः प्रभृतिभिरित्यादिचिन्हैः पदपाणितलगताभिः चरणगतैः पाणिगतैर्वा नराः
पुरुषाः नार्यः स्त्रियः राज्यं दधति धारयंति पलिलेखनाः राज्यभाज इत्यर्थः॥ अथ सुखलक्ष
णान्याह॥ अचिंतवचनमतुल्यं मता नो निर्विशेषसुखदं वपुर्दृशां॥ अस्ति यदथ प
राङ्मुखी मतिर्लक्षणैः किमपरैर्नृपोचितैः॥ रथरथोद्धता॥ यदि वचनेन भाषणं अचिंतं अ
चिंतनीयं स्यात्। मनोहरमित्यर्थः मनःमानसं तुल्यं तत् पृथुलेन अल्पविषयेन नः भाद्धि रित्य
र्थः वपुः शरीरं दृशां नेत्राणां निर्विशेषसुखदं निर्विशेषं अधिकतरं सुखं तस्य ददाति
त्यर्थः॥ मति बुद्धिः अथ पराङ्मुखी पातकात् सर्वनारतदा नृपोचिता पुरुषाणां स्त्रीणां
वा अपरैर्लक्षणैः किं पुष्पचतुष्टुल लक्षणं तु मस्फ अन्यप्रयोजन लक्षणानां किमपि न प्र
योजनमिति भावः॥ इति सामुद्रिकलक्षणानि॥ अथ निमित्तानि॥ तत्र वरणकाले पदि

वेष्टितमाह॥ वरस्य कन्याप्रदक्षिणावरेण्यो वेष्टनेनयोः प्रदक्षिण.. ..आ..प्रदक्षिणं वेष्टि
तमिष्टमिष्टमकर्त्तया: कुमारी हस्तयुग्म इव ता: स्यप जातिा वरस्य कुमारी
मायय दानवं कुर्यात् वरीत्वमिच्छति। तस्मिन् काले यः कश्च .. बालेग: प्रदक्षिणवेष्टि
तादक्षिणांगे कंडूयनं .. .. तिष्ठति लवति। प्रवरेण्य: त्रितिशुनः स्या हाका
इव दुर्गाइवा दुर्गां रुद्रवीदि.. ..दिनं प्रदक्षिणमध्ये दुर्गां पादप्रदक्षिणवेष्टिताश्चेत्स
र्व: पप्रानयो वीमन्वेष्टितप्रसुतमिति॥ कुमारी वरश्चेत् हस्तयुग्मा तस्मिन् काले तया:
पुच्छिंगप्रदक्षिदुर्गादा: अप्रदक्षिणं वामांगे वेष्टितं इष्टं शुभं.. ॥ अशुभं वेष्टित
माह॥ अनागतिदं लक्ष्णे: कुमारी यत्र कांक्षिणी प्रदक्षिणायत्र तत्र वरेण्यो बुबुर्धति
॥ २५ ॥ पुष्टयुग्मा यत्र कुमारी कांक्षिणी वरं वरीतुमिच्छति तत्र शुभं शुभं न कस्य प्रदक्षिणान्व
कीय प्रदक्षिणात्कं कीयं प्रदक्षिणनाग..ति। इष्टाशुभा॥ यत्र वरः एनां कुमारीं बुबुर्धति वांछ
मिच्छति तत्र शुभो गति: प्रदक्षिणवर्तस्य वामलांगे वेष्टितोस्या॥ यथा प्रकृतिरीकुनमा
॥ जाराघातात् प्ररिनेगलए तिप्रस्मादिपानेष्यते: कुमारीजनविष्टिते युवतयस्ति अस्य
कन्यानिद्धि। निर्यातारजका दिवेश्म प्रमुकरेच्छजातमस्या वितं यां वा वेष्टुणुयुग्मदर्पम ८७

ष्टरी सिद्धि: किलो पंक्तौ॥ दृष्ट्वा दूरतविक्रीडितं॥ प्रदोतै: तंडुलै: परिस्थरितप्रस्थादिपा
त्रे प्रसृत्तकस्यादीनां मानपात्रे संमार्जन्या प्रवचेदितेऽश्वादिते गले उाप्रतिमां प्रारा प्रप्राक्ष
प्य सकन्या: एकया कुमार्या अक्षिता स्त्रियो युवतय: सुवासिन्या: निशिरात्रौ राजकादीनां
वस्त्रं निर्णेजकमध्ये पारादीनां वरस्यमुगृहस्यमपि प्रयानौ निर्गता: निर्याता: किं कृत्वा एवं
विधिं गणपतिं धूपदीपादिभिरर्चयित्वा पूजितं कर इस्तोकृत्वा तस्मिन् गृहे स्थितानां मनुजा
नां यां वा वचनं श्रुणुयु: आकर्णयेयु: तस्य अर्थे:॥ अस्ति प्राय: तेन सदृशी सिद्धि:
चिंतितकार्यस्यामदृश्या किल निश्चयेन॥ अत्राधिवासान मंत्राधिकं विधानमाल
घुत्वयादित्यादिलक्षणेन परीक्षितां कन्यां वरो परिलय इति कन्याम पि वरमित्यर्थ:॥ तत्रक
न्या वरणनक्षत्राणि कुलधर्मानि क्रमेणाह॥ क्रतिनिःस्वर्वावसुवकि मिनविश्वानि
लक्षै वरणं कुमार्या: त.. [illegible] न नावत्ता पि यदा वरयु: स्वकुला कुमार्या:॥ स्व
रूप जातिा क्रति: श्रवण। त्रिपूर्वा: हस्तोत्रंवस्वबाधनिष्ठा॥ व.. ..त्तिका मित्रो ऽनुराधा
॥ विश्व उत्तराषाढा॥ अनिल: स्वाती एषु नक्षत्रेषु कुमार्या: वरणं स्यात्॥ अपकुलधर्मायत
आर्यो वृद्धतमा स्वकुला कं स्वकुलपरंपरागतं आचरेयु: तत्र .. ..पि..वमन्ये तत्र ७८

वस्तामनुसा। पिनकार्याकिंचनःस्याद्यात्। अतास्तत्कुलधर्मात्र्यवश्यंकर्त्तव्या तत्रापा
मविरु[illegible] नकार्यः देशाचाराः कुलाचारा ये तु विध्यतिविरोधिन इति स्मरणात्॥ अथ
वैदिका निर्णयत[illegible]न्ततीनां कालचाह। विदिकां विरचये[illegible]प्रातःस्नाप्यादियं प्रविश्य त
श्च दक्षिणे॥ [illegible]ना श्रेयपर्वा भिवर्लिकाषणन वत्रि दिवसेषु नायतः॥ रन्रघो[illegible]ता निर्दिद
कं नारदादिनिरुक्तं ज्ञेयं॥ इत्यादी विवाहोत्सवमां आरंभेकालमाह॥ स्फुरिति जनास्त्रयोम
रूपः मंफायास्त्रीजना अथ इत्समरः यावामिः यववावापः श्रेंकुरार्पणमिति यावत् तत्र अंकु
रः [illegible]नकस्रुत्पादिप्रकृ[illegible]वर्तका लोकप्रसिद्धा अत्रपविशेषाः यद्वा वर्णकारंगवल्याद
यः एतं उपचारलक्षणेनदलनकंडनवारकादि गृह्यते। एतानि अयतः पूर्वो लग्नदिनमारभ्य
त्सषट्नवत्रिषुषष्ठनवतृतीयेषु दिवसेषु न स्फुःपश्चादपित उद्वासनाकं चाशेयोके
चित्तु नवदिने श्रुत्तमाजः देशाचारतो व्यवस्था॥ अथेन्द्राणीपूजादिकमाह॥ कन्यको
कविधिव क्लोमजा[illegible]नंसयुवतिः समाचरेद्धानति चाश्रुत्तमविघ्नमातता माहत्य
[illegible]कुलकर्मज्ञातयः॥ [illegible]युवतिनिः सुवासिनीनिः अहितास्युवतिः कन्यका[illegible]वि
[illegible]सुत्तगामेव पत्नी[illegible]रमदासुलक्षणा वयवा पितादिना[illegible]नकाद्य कन्या विधि ९८

ना। अनुलोमा जाता प्रतिलोमजा इन्द्राणी तस्याः पूजनं समाचरेत्। अथ मातृकादिपूजामाह तीति मा
तरो द्विविधाः दैवा मानुष्यश्चेति। तत्र दैव्यो गौर्यादयः पद्मादयो ब्रह्माण्याद्याः मानुष्या
मातृमाता मह्यादयश्चतुर्विंशतिमातृकान्ताः तासां यज्ञः पूजादिकं कुलकर्मज्ञातयः ताः श्री
विघ्नजातनतान्त तु विस्तारे निर्विघ्नं निष्पादयता अस्य च घ्नन्ति। नाशयंति। च समुद्रये
प्रतिलोमजा पूजनं च अस्य न्न[illegible]तीत्यर्थः॥ अतः शचीमातृकापूजनादिकं अवश्यं कर्तव्यमिति ना
वः॥ इति श्रीसकलागमाचार्यपमिश्राध्यायः॥ ॥ अथ वरवधूप्रश्नाध्याय आरभ्यते॥ त
त्रादौ वधूप्रश्नमाह॥ कन्या यस्य तु सहजस्मरगो मृगांके। स्त्रीक्षेत्रसंगमयिता यदि जीवदृ
ष्टः [illegible] क्षेत्रेषु कन्यायुतानि कन्यालब्धावधूग्रहकारणेन वीक्षाकावा॥ एवं संतति
लक्षा॥ [illegible] अस्माकमस्याः कन्यायाः लालनेन[illegible]तिनवत्पाम्नि[illegible]तू प्रश्नकाले यस्त्यंत
स्यालु[illegible]दिकन्याया[illegible]सहजस्मरगः दशमैकादशगं च मरतीयमनमो मृगांक
[illegible]जीवेन[illegible]स्याद्रा[illegible]संगमयिता स्यात्। स्त्री[illegible]मा विस[illegible]
[illegible]करोति तिस्त्री[illegible]ता। कन्या[illegible]करोतीत्यर्थः अत्र
योगः कन्याया वरलाभ[illegible]विशेषा[illegible]योगांतरमाह॥ स्त्री[illegible]णीति॥ [illegible]

सां दृष्ट्वा नियुक्तो निवास्य द्दी[ण]ल[ग्न]गतानि। स्वराज्यः चेद् स्थ्र कराश्य कर्कि तुला वृष
नाः कपाल श्यै कन्यालाभाय नवेति योगांतरमाह॥ व द्दृष्टे ति व स्थ्पेश्चाः समराश्यो
वृष कर्कटादयः तेषां द्दृष्ट्वाणि द्रेकाणवानवांशकादौ लग्नगताः शुक्रश्च शिद्दि पिशुता
ः कन्यालश्यैश्च नवेति योगांतरमाह॥ युग्म द्दीगौ चाशि सितौ द्विपदाग नांशेश्चपातौ तदा वै
पिशुनौ तन्नुमी स्वमाणौ॥ नारीनवांशा मुदितं स्वचरापरपास्त्रि णद्दींगा वितस्य ऊन्हतुनी
यनान॥२ युग्म द्दीगौ समराशिस्थितौ वा शशि सितौ द्विपदांग नांशश्च स्थितौ॥ द्विपदश्चामी
अंगनांश कस वक सांज्ञा एवा तत्र न्वि तैत तुलनं ई हमाणौ पश्यौ॥ तदा तौ तदा लि
शु नैस्ट तस्याः कन्यायाः श्रोत्रिः तस्या पिशुनौ सूचकौ॥ कन्यास्याल सूचकौ वि द्वे दैवे अन
व लिना वि तिशौन की स्यविशेषो स्ति योगांतरमाह॥ नारीति॥ ३ दितं ईदृ स्पाइ लच्छ न
मित्ल र्ध॥ ३ दितं नारीनवांशास्त्रीनवांशं वृष कर्कादिकं राशि सिताव दृमाणौ तदा प्ति पिशु
नाविलासु हन्तिः॥ योगांतरमाह॥ स्वचराइति॥ परे पिशुकश्च शिमाति रिकाः श्रुति त्वचराः स्व
णश्चगाः समराशिस्थिताः स्त्रीणां मित्रा नि स्वैश्च ना निरश्चा ॥ सा सां न रस्त्राम्या विलिनश्च
विलकैतः स्निग्धाः उज्वलाः प्रकाशमानाः वीर्यनाजः सबलाः ३ दितं नारीनवांशाई त्त

माणाः कन्यालालिस सकाङ्क्षनु हन्ति॥ अथ क न्याया वरोपलब्धि प्रश्नमाह॥ पुंदं नरोन व द का
णनवांशाद्दि॥ पुंस्खचरे रूपन मंति नितं बिनीनां या हिं गि बालक दुश्च इन्त्ती गितं स्या
त्॥ प्रश्न लग्नेण तउ त्वेव व धुवरस्य॥ ३ एवं अनेन स्व द्दीलि शुक्र शौ शौ स्ता दि यनान
सुकृषाः नि तं बिनी नां स्त्रीणां उपनमंति समागच्छंति लब्धा नवंती तिपावत्॥ कैः नर द्दका
ण नवांशाद्दष्टैः॥ पुं स्वचारैः नराः विषमराशयो मेष मिथुनाद्य लेचेत द्दकाण नवांशा
नरद्दका णाः नरनवांशाः इत्तिता नूपस्पंतितेनर द्दकाणनवांशद्दराः तैः पुं स्वचरा
ः रूपकर्तारविला मयुरव ः एतउक्तं नवति॥ स्त्रीश्र हे किल राशि सितौ यत्र शिशि
ताकुलौ तत्र पुंग्रहाः या स्युः यत्र स्त्रीद्दकाणः यत्र स्त्रीनवांशास्तत्र नरनवांशाः यत्र स्त्री
राशास्तत्र नरराशिरिति॥ एवं प्रश्नेन विधिना उक्तया॥ गुरन कन्यायां वरापलब्धिं इष्य
ति॥ अथ निमित्तानि आय द्विंगीति॥ प्रश्न लग्न प्रश्न काल लिगि नम्काणांलि काः बालकाः प्र
सिद्धाः पुंशाक द्वागादह षन्नुरमादयः प्रहति ग्रहण तजि दृकान्नूतादी नांग्र हणं॥ तेषां यद
इंगितं चे ष्टि तं लल्द व द्दुवरस्य तथैव न वति॥ वरस्य वायं निश्चयं तिष्ठ पुनर्वदोन द्दत्र पं
वे इस्मत्र इत लनरयोग द्वाप्पि एकल स्तापकाद सर्वा दि दं दो विनाशणया रकवस्माद

॥ अनेन भूवस्य पेकन्यां असनधू [illegible] कालेष्वग्रासु [illegible] अथो [illegible] दम्
रा विषिषपतिख्ये मूर्त्रे चितत्र न् दर्शस्य शि चावुनेये त [illegible] स्वयासु तसंगतयावं [illegible]
नाशः क्रमा दत्त मही सुतु संमिति ह॥ एष अकालि उदयः [illegible] तनं तस्म दृष्ट
आद्या तस्य नरो विषुवं तस्मिन् [illegible] तिष्ठ ष ष्ट अष्टमस्ते वा मति [illegible] कष्टं [illegible]
योगः तत्र तस्मिन्नूवं त्रमामिन् मूर्त्रे लग्नस्थे मतिः अवन्याः अपत्यं अवा [illegible] दिका
रा दितिडी विच्छेत्ते स्त्रीस्यो ढक। तस्मिन्नू रौम मदनस्य त्रिमममस्थे च [illegible] देय
अयं चेद्गेने मच्वता। द्वितीयो योगः तन्वस्तयोः अष्ट नसंगतयोः पापयस्य युक्तयोः [illegible]
ना अयं पापद्वय [illegible] स्मृती। यो योगः एतद्योगेषु क्रमात् वर [illegible] पत्नी [illegible] अथ
स्यनाशः स्यात्। प्रथमे योगे अष्टमवर्षे द्वितीये एकवर्षे [illegible] वर्षे [illegible]
मित्रेण विधुमिति। विषनाम साध्वी सोरि [illegible] जो सुरस्य [illegible] बुधौ यतादो। [illegible] पुत्रं व
ष्टु विमुप्रसवां प्रसूता। स्त्रीजातको क्रम खिलं खलु चित्तमत्र॥ [illegible]
विधुमिति। चंद्रष्टश्चौ वधूं विधनां कुरुतः सोरि [illegible] जोमः जामित्रगः अन्ना [illegible]
रावाराकरोति। शौनकीये विद्रशानिर्मितप जातो [illegible] मरणयुक्तामिति। तत्रापि फलं दृष्टमेव। म १००

ष्टान च यो ईजामा [illegible] अंशुराणां मदेज्यः शुक्रः बुधः अग्रि [illegible] जा। सूनगौ धनाद्यां कुरु
तः वे वैषिन् [illegible] दीर्घायुषं कुरुतः [illegible] च [illegible] सुप्रसवां शुतम्नंतति कुरु
तः कुत्रचित् सुरमंत्र जपति पाव तदसत्य [illegible] शौनकः यदिष्ट शुकल [illegible]
म्यादीर्घ जीविनी कुरुतः पंचसंख्यो [illegible] पुत्रा दुजा मित्र मतो धनंतिष्ठलमिति। अस्मिन्नूनक्ष
वर प्रश्नकाले स्त्रीजातको क्रम खिलं [illegible] नांशु नं चिंत्यं॥ एवं [illegible] शुभ मुक्ता [illegible]
सति। दलनकेडलादि विवाहच्चेत्प्र शुभ [illegible] काल माह॥ [illegible] फलानि पद्म प्रदर्विर
चितानि पारिति। चिरा सकलकर्म युय [illegible] पक्षमास हिविवाह [illegible] दिने॥
[illegible] विलंबितं॥ दलनकं [illegible] दि शुभ कलकर्म सुतनिधि वार फल॥ निन [illegible] दिफला
निपरिः अन्यैः [illegible] विरचितानि। पद्मपद्ध इति लौकिका [illegible] [illegible] शापि
दृष्टकु फलानि विशेषी [illegible] नीमार्ज [illegible] कु फलानि [illegible] अस्मा
भिर्नाचिरेण कालिनाकेचित्परो [illegible] पितृत मात्र लिट मिश्च॥ तथा [illegible] न्द [illegible]
त [illegible] वृषु क्यादयः त्रय स्थि राइति। अतएव वराहादि [illegible] द [illegible] वराहमिहिर [illegible] विं
तकोस्याद्यः उदयनस्यापि। व्यानेन किरण [illegible] कु [illegible]

स्मात्कारणात्तत उपक्रमः। तेषां सकलकर्मोल्लादलनकं उत्तरादीनां [illegible]
रं[illegible]सः विवाहं नैव विचार्य [illegible] दिने स्यात् [illegible] दिने [illegible] पा[illegible]दि
महादोषरहितं [illegible] दिवसे [illegible] इति निषिद्ध[illegible] दिने च। तथा च श्री
पतिः विवाहलग्नं निखिलं विवाह[illegible] लोकाय [illegible] बलं [illegible] कृते: [illegible]
चवारकः [illegible] इति। अथ निज[illegible] तस्मात्स्य विवाहपटलस्य पूर्व[illegible] माह। प्र
या विवाहपटलं तत्त्वं [illegible] मान [illegible] नय चालनानि। हे दानेन परम प्री
पपीड्यमान। हे दावनेनुरमतामिह सन्मति श्रीः॥ ८ [illegible] तिलकाः प्राप्य बाल्य
न विवाहपटलं लिखाद् फलसमूहः नयनतर्कणचालनानि न [illegible]। वादिनान
चालयितुं शक्यते। आगमप्रसिद्धत्वादिति भावः। अत्र विशेषकारणं दृष्टांत: तट तितट
नदीप्रवाहे [illegible] मानः प्रशिथिलमूलायः स्तंबः तृणस्तंबः तेन उपमीयते तत्त्वथा। यथा न
टस्थोल [illegible] मानस्तृणस्तंबो न चालने सहते। [illegible] पत [illegible] विवाहप
लमपील[illegible]: अतः [illegible] दीपं [illegible] नाम्निपि [illegible] पटलेसन्मति श्रीः [illegible]
मतिः। बुद्धिस्तस्याः श्रीः [illegible] सुखेन [illegible] परमतानि प १०१

[illegible]मतानि। नंदेन [illegible] पीड्यमाना। तेषां [illegible] अवतिष्ठीलयती [illegible]
[illegible]भावः यथा कश्चन [illegible] पीड्यमानो [illegible] रमते [illegible] पीड्य
नो [illegible] वृंदावने सुखेन रमतामिति। अत्रोतेऽ [illegible] प्रयोगः [illegible]
[illegible]॥ इति श्रीसकलागमाचार्य [illegible] वधूवर [illegible] अध्यायः॥ [illegible]
लंकारमाह॥ [illegible] महर्षि वंशे विश्वावतंसे [illegible] ततत्त्ववेदी। [illegible]चार्य
[illegible]जनार्दनो याज्ञिकचक्रवर्ती॥ १ उपजातिः॥ [illegible]
[illegible] विश्वस्य [illegible]
तस्मिन् विश्वावतंसे विश्ववंद्य इत्यर्थः। जनार्दनो नाम [illegible] इति [illegible]
नो वेदानां तत्त्वं [illegible] तद्वेत्तीति तथा। उदीच्याः उदीच्य ज्ञातीयजनाः गुर्जरदेशे [illegible]
तेषां अनेकविधाः प्रसिद्धाः तेषां चारित्र आचार तस्य पंथा मार्गः तं प्रवर्तयतीति तथा। अ
दीच्याचारमार्गप्रवर्तक इत्यर्थः॥ [illegible] पारंगत [illegible]
[illegible] जनार्दनस्य द्वितीयः [illegible] इत्यादि [illegible]
अन्वर्थनाम [illegible]॥ [illegible] इत्यादि [illegible]

यशोराणाः इति आसीत् । उदीर्यात तत उदीर्यः स्वधनीये [illegible] नाम्नी । त्रियात्वदा राणगण
त्पर्षी कंठतः त्रिस्कंधेति त्रिस्कंधो हारागणे । तस्य हिताय्या [illegible] ॥ अत्रोपवर्ण
तारः तेषां रसा युदू नूनो मद्भद्वमद्भवः म [illegible] कयुग्मकद्वाल । त्रिस्कंधश्लोतिः [illegible]
विदांपरासबदि सर्वः ॥ श्रीकेशवः सुकवि श्रध्ययनाध्वनीनद्रूढान्त तपे यितु मर्दी प
यः प्रवाहि । दिवकराराणगसुतः सुतपश्रये [illegible] वनमुनिगवीनिवह दुदोह ॥
द्रवतु तिलकः ॥ अस्मादिवकराणगस्य सुतः श्रीकेशवः सुकविः श्लोनः कविः अस्मि
नुंदावने सुतपः श्रयेसुनिगवीनिवहं दुदोह । मुनयो गाव इव मुनिगवः उपमितं व्या
घ्रेतिनत्पुरुषः गोचरइति तु कीतिंच इति बोत [illegible] निवहः समूहः तं दुदोह इत्य
वान्वकिं सर्वः अध्ययनाध्वनीनवृद्धान अर्थपयः प्रवाहिः । प्रवाहि इंतु अध्ययनस्य अध्वा
अध्ययनाध्वा तं अलं गामिन इति अध्ययनाध्वनीनाः अध्ययनमार्गशीलाः अध्वनोयतवा
विसलमा । मिताखरवः आत्माध्वानौ खइति अनः प्रकृतित्वं तेषां वृंदाः समूहाः तान् अर्थ
यइव अर्थपयः तस्य प्रवाहाः उद्धातिः सूहतपो येषां ते सुतपसः सुतप्पानतेः श्रीयतासु
वातत्तमेषां आयो [illegible] सुतपोसिः सेव्यमानेवने मध्यगमनेन विन्वानू पयः प्रवाहिमवर्षत

तुगावे [illegible] तानइ [illegible] ऐ [illegible] अप्नानेस्मिनु वृंदावने [illegible] अमरा [illegible] अध्ययने [illegible]
न अर्थेप्रवाहः तपे [illegible] मुनयो गया [illegible] निन [illegible] स्य स्मारं [illegible] मिता [illegible]
तएव [illegible] चरित [illegible] कयामास ॥ अनव [illegible] धियं विय
[illegible] पद [illegible] नीरक्षीरविरं [illegible] ॥ विवाद [illegible] क्षिया [illegible] कदा कृतिम [illegible] नासुवि
[illegible] ॥ [illegible] कुह [illegible] श्रम [illegible] मा [illegible] स्या [illegible] अम [illegible] रधी
[illegible] आ [illegible] एव दविक्रियता किं पतिमाणस्य ति । क्रियत्व [illegible] गुणा
[illegible] किं [illegible] नाव अर्थीः [illegible] ति स्यतअविरामेण स्यति । अथवि [illegible]
[illegible] नीरे गंगी एवं अतिमंद बुद्धिस्तु अर्थ [illegible] नवानवा पदगं [illegible]
[illegible] दयिष्ठ [illegible] सर्व ॥ दि [illegible] दाच्यो [illegible] विवादा [illegible] कार्
[illegible] ननि तेषां [illegible] हार [illegible] तिपा [illegible] भम [illegible] नामुनि
[illegible] ग्रावणिये [illegible] नता गंमे नस्य कस्यापि रोचते । इदंउ
व सीपथ [illegible] तनानुविनस्य [illegible] तिकच्यति [illegible] किंगत [illegible]
॥ अड्ढ [illegible] सुखमाराधः सुखतरमाराध्यते [illegible] ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न

रं जयतीति ॥ इति यमकालंकारः ॥ अत्र ग्रंथे यदकृत युक्तिमभत्वं व्याख्यायसमाकृततस्त
त्कृत्वापि महद्भिर्वैदुष्यात् चिन्त्यबुद्धिभिर्वा द्विनं मयि यत्नात्तु निरस्य सारपुटितेन तत् क्षम्यतां
सज्जनाः सद्भिः स्वाभवतां प्रतीतिरिह न स्यात्तत्र रसविना ॥१॥ पश्चात्सागरसर्ववत्रिमितेट
ब्दमत्र नेत्राद्रिमार्गे ज्ञातागरमालशीर्षनिचुलच्छायावितानेन सद्म ॥ नानाशास्त्रिकलाक
लापचतुरः श्रीकेशवस्यात्मजः षष्ठीकां युक्तिमतीं गणेशविबुधो वृंदावनस्याकरोत् ॥
सारसनगमनुरक्तं तुलजाकश्रीनंदवर्षाविरतिमतशास्त्री दीपिकाव्याख्यानेश
ः येदिहलिखितमल्पानल्पकं वा कदाचित् तदिति विमलधीभिः शोध्यमस्मिन्प्रयत्नात् ॥
३ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवदैवज्ञात्मजश्रीगणेशविरचितायां निबं
द्धवृंदावनटीकायां निनाददीपिकाख्या समाप्ता ॥ सं०१६५७ वर्षे फागुण सुदि ४
गुरुवासरे श्रीकमलकलशात्तपागच्छे ॥ मुनिजयवंतलिपीकृतमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥
कल्याणमस्तु ॥ आचंद्रार्कं नंद्यात् ॥ परोपकाराय ॥ श्रीजिनाय नमः ॥ श्रीः
सीरोहीनगरे [illegible] पालिषतां चिरं नंदतु ॥ ग्रंथाग्र [illegible] यादृशं पुस्तके दृष्टं तादृ
शं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ [illegible] १०३
॥ ग्रंथाग्र [illegible] ॥